

Høgskulen på Vestlandet

MSAM613: Masteroppgave - riktig innlevering

MSAM613

Predefinert informasjon

Startdato:	07-05-2018 09:55	Termin:	-
Sluttdato:	15-05-2018 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Masteroppgave	Studiepoeng:	60
SIS-kode:	KN00845954		
Intern sensor:	Morten Hammerborg		

Deltaker

Kandidatnr.: 604

Informasjon fra deltaker

Tro- og lovetklæring *: Ja

Jeg godkjenner avtalen om publisering av masteroppgaven min *

Ja

”Av hans ætt er alle Norges konger kommet”

Fortellingen om Harald Hårfagre – en analyse av historiske oversiktsverk og lærebøker

”Av hans ætt er alle Norges konger kommet”

The story of Harald Finehair - an analysis of historical overview works and textbooks

Torjus Wathne

Master i samfunnsfagsdidaktikk

Avdeling for lærerutdanning

15.05.2018

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 10.

Sammendrag

I denne masteroppgaven har jeg gjennomført en historiografisk analyse av hvordan fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen har endret seg fra 1938 til i dag, og hvordan denne fortellingen formidles i norske lærebøker for grunn- og videregående skole. Dette gjorde jeg ved å analysere norsk-islandske tekster fra høymiddelalderen, fire oversiktsverk om Norges historie utgitt mellom 1938 og 2011, og de tre største norske forlagenes lærebøker beregnet for mellomtrinnet og videregående skole.

I analysen av kildematerialet var hovedfokuset rettet mot å identifisere tekstenes hovedfortelling, og hvilke eventuelle sidefortellinger, aktører, objekt og plott denne bestod av. Dette ble gjort for å kartlegge ulikheter og utvikling ved de forskjellige tekstenes fortellinger. Etter analysen av en teksts fortelling ble det slått fast om denne lå tett på den gamle grunnfortellingen, hovedsakelig etablert av Snorres *Heimskringla*, eller om de fulgte Claus Krag's banebrytende synspunkter på temaet fra 1990.

Analysen viser at det eldste oversiktsverket følger Snorre tett. Her er det ikke store ulikheter å peke på. I 1990 brøt Krag med Snorres grunnfortelling, og presenterte teorier som la grunnlag for en helt ny retning innen fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen. Dette fikk til en viss grad gjennomslag i det første oversiktsverket utgitt etter Krag, og i siste oversiktsverk, fra 2011, er Snorres grunnfortelling ikke lenger å spore.

Analysen viser også at det er en tydelig variasjon i lærebøkernes fortellinger, og om de støtter seg på den gamle grunnfortellingen eller nyere teorier. Bøkene beregnet for mellomtrinnet varierer mest. Der finner man en bok med en direkte gjenfortelling av den gamle grunnfortellingen, en som tar helt avstand fra denne, og en som befinner seg midt i mellom. På videregående skole er det mindre variasjon. Der er alle tre bøkene relativt tett på nyere forskning, men samtidig er det fortsatt spor av den gamle grunnfortellingen i noen av verkene.

Ved å se på utviklingen i fremstillingen av fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen i historiske oversiktsverk og undervisningslitteratur denne analysen har kartlagt, kommer det frem at Krag med sin artikkel i 1990 etablerte en ny grunnfortelling om Harald Hårfagre og rikssamlingen. Denne har fått gjennomslag blant hans fagfeller, og til en viss grad i undervisningslitteraturen for grunn- og videregående skole.

Abstract

In this thesis, I have carried out a historiographic analysis of how the story of Harald Finehair and the unification of Norway has changed from 1938 to the present, and how this story is conveyed in Norwegian textbooks for primary and secondary schools. I did this by analyzing Norwegian-Icelandic texts from the Middle Ages, four historical overview works published between 1938 and 2011 and three of the largest Norwegian publishers' textbooks, intended for primary and secondary school.

In the analysis of the source material, the focus was on identifying the main narrative of the texts, and which side stories, actors and characters, objects and plots it consisted of. This was done to identify inequalities and an development in the narratives of the different texts. After analyzing a text's narrative was done, it was established whether this was close to the old base narrative, mainly established through Snorri's *Heimskringla*, or whether they followed Claus Krag's pioneering views on the subject from 1990.

The analysis shows that the oldest oversight work follows Snorri closely. Here there are no considerable differences to point out. In 1990, Krag broke with Snorri's base narrative, and presented theories that laid the foundation for a whole new direction in the story of Harald Finehair and the unification of Norway. This was to some extent achieved in the first overview work released after Krag, and in the latest overview work, from 2011, Snorri's base narrative is no longer trackable.

The analysis also shows that there is a considerable variation in the textbooks' narratives, and whether they relate to the old base narrative, or more recent theories. The books intended for the middle stage vary the most. There you can find a direct recount of the old base narrative, one that tells newer theories on the subject, and one in between those two. In the books for high school, there's less variety. There, all three books keeps relatively close to recent research, but at the same time there are still traces of the old basic narrative in some of the works.

By looking at developments in the production of the story of Harald Finehair and the unification of Norway in historic overview books and teaching literature this analysis mapped, it emerges that Krag laid the foundation for a new base narrative with his article in 1990. This has had an impact among his peers, and to a certain extent in the education literature for primary and secondary school.

Forord

”Å skrive en masteroppgave er en prosess” fortalte en på dette tidspunktet ukjent lærer meg for knappe to år siden. I løpet av det siste året har jeg innsett at dette stemmer skremmende godt. Når jeg nå, ved enden av denne prosessen, sitter og tenker tilbake, innser jeg at den for min del startet for nesten 20 år siden, når min far valgte ut en bok om Harald Hårfagre som sengelektyre. Og det er klart, at beskrivelser som ”snart rant blodet i stride strømmer, og hodeløse kropper hopet seg opp”, og ”det stod så mange spyd i kroppen at han knapt kunne falle” gjorde uforglemmelige inntrykk på en åtte år gammel gutt. Om det ble så mye søvn den natten, og hva moren min sa til min far da hun ved frokostbordet neste morgen fikk gjenfortalt nevnte utdrag, er uvisst. Det som er sikkert, er at historiene jeg ble fortalt om Harald Hårfagre og andre vikingkonger, tente en gnist i meg, som trolig gjør at jeg sitter med en masteroppgave om nettopp Harald Hårfagre i dag.

Men å skrive denne masteroppgaven er ikke noe jeg kunne klart på egenhånd. Så tusen takk til min fantastiske veileder, Bente Brathetland, for å veilede meg når jeg har følt meg bortkommen og rådvill, og ført meg inn på et spor det faktisk var mulig å skrive en oppgave om.

Takk til mine medstudenter for å gjøre tunge dager på kontoret lettere å komme seg gjennom, og for å holde meg litt i nakken når det har vært tendenser til litt vel lange og sosiale pauser. Ingen nevnt, ingen glemt.

Takk til samfunnsfagseksjonen for å gi meg mulighet til å gå ut av høgskolen med et smil om munnen.

Og til slutt; takk til min far som introduserte meg for en gammel og tapt, men samtidig så levende verden. Og ikke minst til min mor, som lot ham gjøre det.

Bergen, 13. mai 2017.

Torjus Wathne

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	III
ABSTRACT	IV
FORORD.....	V
1. INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING	1
2. FREMGANGSMÅTE OG KILDER	5
2.1. FORTELLING SOM ANALYTISK REDSKAP	5
2.1.1. <i>Objekt og aktører</i>	7
2.1.2. <i>Plott</i>	8
2.2. VIKINGTID OG RIKSSAMLING SOM FORTELLING	8
2.3. KILDER.....	11
3. HARALD HÅRFAGRES RIKSSAMLING I FORSKNINGSLITTERATUR.....	17
3.1. DE NORRØNE KONGESAGAER.....	18
3.2. VESTFOLDKONGEN SOM SAMLET HELE NORGE – HOLMSEN	29
3.3. VESTLANDSKONGEN SOM SAMLET VESTLANDET – KRAG	34
3.4. VESTLANDSKONGEN SOM KANSJIE VAR FRA VESTFOLD, OG SOM MULIGENS SAMLET HELE LANDET - MOSENG, OPSAHL, PETTERSEN & SANDMO	45
3.5. DEN MYTISKE SOGNINGKONGEN SOM SAMLET VESTLANDET - ØRNING.....	53
4. HARALD HÅRFAGRES RIKSSAMLING I LÆREVERK FOR GRUNNSKOLEN	61
4.1. HARALD HÅRFAGRE – EN KJÆRLIGHETSFORTELLING	61
4.2. DEN NYE FORTELLINGENS TALERØR	65
4.3. JA TAKK, BEGGE DELER	68
4.4. OPPSUMMERING	72
5. HARALD HÅRFAGRES RIKSSAMLING I LÆREVERK FOR VIDEREGÅENDE SKOLE	73
5.1. GIR IKKE SLIPP PÅ YNGLIGEÆTTEN.....	73
5.2. FORMIDLERE AV DEN NYE FORTELLINGEN?	76
5.3. EN AVKREFTELSE AV SNORRE?	81
5.4. OPPSUMMERING	85
6. KONKLUSJON.....	87

LITTERATUR93

1. Innledning og problemstilling

På en fjellknaus i en fjord like utenfor Stavanger, finner man et monument som skal forestille tre sverd av typen man ofte ser avbildet sammen med vikingkonger- og krigere. Sverdene er nesten 10 meter høye,¹ og er reist til minne om et slag som skal ha stått her for over 1100 år siden. I følge de tradisjonelle historiene, sto slaget mellom de lokale, mektige vikinghøvdingene på den ene siden, og en konge østfra ved navn Harald på den andre. Denne Harald hadde som mål å samle hele Norge under seg til ett rike, og høvdingene som nå ventet på ham i en vik i Hafrsfjord var siste hinder på veien før dette målet var fullført. Slaget raste hardt og lenge, men til slutt måtte de lokale høvdingene gi tapt for overmakten. Harald kunne nå kalle seg konge over hele Norge. Harald hadde et flott og fagert hår. Han ble derfor kjent under et navn som de fleste nordmenn i dag kjenner til: *Harald Hårfagre*.

Historien om Harald Hårfagre og rikssamlingen slik vi kjenner den i dag ble til på Island på slutten av 1100-tallet eller begynnelsen av 1200-tallet, gjennom de norsk-islandske kongesagaene. Den mest kjente av disse er de nedskrevne ordene til Snorre Sturlasson. Siden den gang har hans verk om de norske kongene fra tidlig middelalder blitt oversatt og revidert flere ganger, og utgitt i et betydelig antall utgaver og opplag, med illustrasjoner fra store kunstnere som blant andre Erik Werenskiold og Christian Krohg. Gjennom verket sitt *Heimskringla*² skapte Snorre en *fortelling* om Harald og rikssamlingen. I 1800-tallets statsbyggende prosesser ble denne fortellingen brukt for å vise at Norge hadde en fortid som eget rike, og en like gammel historie som våre naboland. Gjennom denne prosessen nådde fortellingen om Harald og rikssamlingen ut til store deler av Norges befolkning,³ og har siden den gang i stor grad blitt værende der. Denne oppgavens tittel er en gjenspeiling av deler av denne fortellingen fra sagaene, som forteller at Harald var den første av en lang rekke norske konger, som alle var hans etterkommere.⁴

Fortellingen om Harald Hårfagre har også funnet veien inn i den norske skolen. Ifølge læreplanen for samfunnsfag, er et av målene for undervisningen i historie at elevene ved utgangen av 7. trinn skal være i stand til å ”fortelje om hovudtrekk ved samfunnsutviklinga i Noreg frå vikingtida til slutten av dansketida og gjere nærare greie for eit sentralt tema i

¹ Madla Historielag

² Hkr

³ Jørgensen 2005

⁴ Fsk 47

denne perioden”.⁵ Tar man utgangspunkt i dette læreplanmålet, er altså vikingtiden en viktig periode i Norges historie. Et sentralt tema innenfor samfunnsutviklingen i Norge, er rikssamlingen, og dette temaet er også å finne i de største norske forlagenes lærebøker.⁶ Sannsynligheten er altså stor for at dagens elever lærer om Harald Hårfagre og rikssamlingen, i likhet med sine foreldre og besteforeldre.

Men hva innebærer egentlig fortellingen om Harald og rikssamlingen? Er det fortellingen fra Snorres *Heimskringla* som er den gjeldende? Eller finnes det andre versjoner? ”Få temaer er så myteomspunne i norsk historie som Harald Hårfagres rikssamling”,⁷ hevder historiker Hans Jacob Orning i kapitlet om Harald Hårfagre og rikssamlingen i Aschehougs nye historiske oversiktsverk *Norvegr*. Med dette antyder forskeren at fortellingen om hvordan vikingkongen Harald Hårfagre samlet Norge til ett rike ikke står så støtt som man skulle tro. Sagalitteraturens fortellinger om Harald og rikssamlingen er ikke entydig, og har vært åpen for tolkninger, noe som skapte debatt rundt denne fortellingen mot slutten av 1990-tallet. Denne debatten skapte grunnlaget for nye fortellinger knyttet til Harald og rikssamlingen, både i faglitteraturen og i lærebøker. Fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen gikk gjennom en revisjon. Det er denne revisjonen jeg i denne oppgaven vil ta tak i. En slik debatt kan ha ført til at det har oppstått ulike fortellinger om dette emnet, som presenterer sine ulike synspunkt og perspektiv på emnet.

Historieskriving har ofte en narrativ form, og kan karakteriseres som historiefortelling.⁸ Forfatteren velger ut visse sider ved et tema hun vil fortelle om, og velger bort andre.⁹ Noen historikere mener at ”fortelling” er selve grunnkarakteren i historiefaget, og at ”all historie, i den grad det er historie, har ei narrativ form”.¹⁰ Hayden White, en sentral skikkelse i tradisjonen med å se på historie som fortelling, mener at verbale historiefremstillinger har en form som har mer til felles med sine motstykker i litteraturen enn med dem som finnes på vitenskapens område.¹¹ Det er slike fortellinger om Harald Hårfagre og rikssamlingen jeg i denne oppgaven vil se nærmere på. Problemstillingen min er derfor formulert som følger:

⁵ Utdanningsdirektoratet 2015: 7

⁶ Holm, Røsholdt & Utklev 2007; Aarre, Flatby, Grønland & Lunnan 2007; Libæk, Mathiesen, Mikkelsen & Stenersen 2007

⁷ Orning 2011: 98

⁸ Heiret, Ryymin & Skålevåg 2013: 19

⁹ White 2013: 33

¹⁰ Fulsås, referert i Heiret et al. 2013: 19

¹¹ White 2003: 30

Hvordan framstilles fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen i forskningslitteratur, og læreverker for grunn- og videregående skole?

For å forsøke å besvare denne problemstillingen, har jeg valgt å dele den opp i to delspørsmål:

1. *Hvordan har fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen endret seg fra ca. 1930 til i dag?*
2. *Hva slags fortellinger om Harald Hårfagre og rikssamlingen finner vi i lærebøker for grunn- og videregående skole, og hvordan forholder disse seg til faglitteraturen?*

Forståelsen av hva begrepet 'fortelling' kan innbefatte er et viktig teoretisk og analytisk rammeverk i dette prosjektet. Jeg vil derfor først (kap. 2) drøfte hva som ligger i dette begrepet og hvordan det kan anvendes. I kapittel 3 analyserer jeg hvordan fire historiske faglitterære verk, omtalt som *oversiktsverk*, konstituerer ulike fortellinger om Harald Hårfagre og rikssamlingen. Hvilke valg har lærebokforfatterne gjort når de formidler kunnskap om Harald Hårfagre og rikssamlingen og hva slags fortelling blir skapt i denne typen tekster? Skiller læreboktekstene seg fra faglitteraturen, og er det merkbare forskjeller når det gjelder progresjon fra grunnskole til videregående? I tillegg vil jeg se etter en utvikling innenfor selve undervisningslitteraturen. Er det en merkbar forskjell mellom verkene basert på mellomtrinnet og de for videregående skole?

2. Fremgangsmåte og kilder

2.1. Fortelling som analytisk redskap

Som problemstillingen sier, skal jeg i denne oppgaven analysere ulike tekster som fremstiller Harald Hårfagre og rikssamlingen, og hvordan denne fremstillingen blir gjort.

Gjennomgangen av disse tekstene vil gjennomføres som en *historiografisk analyse*. En historiografisk analyse fokuserer på utviklingen av synspunkt på et historisk emne, og å sammenlikne disse, heller enn å fokusere på om innholdet i disse synspunktene stemmer eller ikke. Det er på denne måten en studie av forskningslitteratur og læreverks utvikling i fortellingen om emnet. Det er det historiske fagfeltets egen utvikling som i dette tilfellet skal studeres. Når Harald Hårfagre og rikssamlingen tidligere har blitt forsket på, har det stort sett vært den historiske korrektheten i tekstene og tolkningen av kildene det har vært fokusert på. I denne oppgaven skal det altså ikke tas stilling til om innholdet i de forskjellige tekstene er historisk korrekt eller ikke, men hvordan synspunktene i tekstene skiller dem fra hverandre, og skaper en utvikling i fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen.

For å avklare denne utviklingen, skal en rekke faglitterære tekster om emnet gjennomgå i en litteraturstudie, hvor publiseringstidspunktet strekker seg fra 1939 til 2011.¹² Denne store spredningen i tid er et bevisst og nødvendig valg for å belyse den faglitterære utviklingen. En historiografisk analyse krever analyse av tekster over et tidsperspektiv som er i stand til å vise en utvikling i faget over tid.¹³

Arbeidet med kildematerialet innebærer en systematisk gjennomgang av de forskjellige tekstene, for å belyse hvilke fortellinger om Harald og rikssamlingen som formidles. Dette gjøres ved å identifisere tekstenes *grunnfortelling*, *hovedfortelling* og eventuelle *sidefortellinger*. I denne prosessen vil også tekstenes *aktører* og *objekt* identifiseres, i tillegg til deres *plott*. Som et verktøy i denne prosessen på lærebøkene for mellomtrinnet og videregående skole ble det benyttet et analyseskjema, som skulle tydeliggjøre forskjellene på innholdet i de forskjellige bøkene. I dette skjemaet fokuseres det på rikssamlingens omfang, Haralds landsdelstilknytning, selve prosessen bak rikssamlingen, om fortellingen om Gyda nevnes¹⁴ og hvilken betydning som legges i slaget i Hafrsfjord.

¹² Se fotnote 61, 62, 64 og 65

¹³ Weidling 2018

¹⁴ Se fotnote 76

I historiske tekster er *fortelling* ofte et sentralt begrep. Heiret et al. skriver i *Fortalt fortid*¹⁵ at fortelling er et grep som ofte brukes i historiske tekster til å beskrive og forklare komplekse prosesser som inneholder flere enkelthendelser over tid.¹⁶ Denne formidlingsformen står ofte i kontrast til en analytisk og problemorientert skrivepraksis. I historiefortellinger anvender historikeren litterære virkemidler, samt sin egen forestillingsevne for å skape en framstilling som framstår som meningsfull og helhetlig.¹⁷ Forfatterne peker på at fortidens hendelser ikke har mening i seg selv, men at perspektivet disse hendelsene framstilles fra definerer meningen de blir gitt. En historisk tekst består ifølge Heiret et al. av tre typer fortelling: *grunnfortelling*, *hovedfortelling* og *sidefortelling*.¹⁸

En *grunnfortelling* er fortellinger som kan deles av flere tekster.¹⁹ En slik fortelling har blitt reproduisert og gjentatt i flere ulike historiske praksiser. Det er en fortelling som fungerer som et rammeverk for et emne. Heiret et al. forteller at det på 1800-tallet ble produsert en *nasjonal grunnfortelling*. Denne ga Norge som nasjon en historisk identitet og legitimitet.²⁰ Et eksempel på en kjent grunnfortelling, kan være hvordan Olav den hellige falt i slaget på Stiklestad, i sitt forsøk på å kristne landet. Dette er en grunnfortelling som har vært i endring, og som ble formet av institusjoner etter Olavs død.²¹

Hovedfortelling er den fortellingen som uttrykker tekstens hovedbudskap.²² Dersom slike hovedfortellinger deles av flere tekster, altså at det er flere ulike tekster som formidler det samme budskapet om samme tema, støtter disse tekstenes hovedfortelling opp om en felles grunnfortelling. Ut ifra eksempelet brukt overfor om Olav den hellige, kan en si at de fortellingene som beretter om Olav den hellige, er hovedfortellingene, mens den felles grunnstammen som fortellingene løper ut ifra, er grunnfortellingen. Heiret et al. mener at det å forstå en tekst er å gjenkjenne dens hovedfortelling. Med dette mener de at leseren forstår hva som er tillagt hovedvekt, hvilket perspektiv hendelsesforløpet er sett ut fra, eller hvilket prinsipp som ligger bak valget av hva som er tatt med og hva som er utelatt i teksten.²³

¹⁵ Heiret, Ryymin & Skålevåg (red.) 2013

¹⁶ Heiret et al. 2013: 20

¹⁷ Heiret et al. 2013: 20

¹⁸ Heiret et al. 2013: 24

¹⁹ Heiret et al. 2013: 25

²⁰ Heiret et al. 2013: 25

²¹ Se fotnote 40

²² Heiret et al. 2013: 26

²³ Heiret et al. 2013: 26

I noen tekster støttes hovedfortellingen opp av én eller flere *sidefortellinger*. En sidefortelling er en mindre fortelling i teksten, som gjør rede for mer avgrensede hendelser som på et vis er knyttet til tekstens hovedfortelling. De kan òg gjøre rede for kronologiske forløp innenfor hovedfortellingens rammer, for eksempel med hensikt å systematisere og organisere hendelser innenfor et historisk emne. Det kan også dreie seg om hendelser som står litt ved siden av selve hovedfortellingen, men som samtidig har relevans.

2.1.1. Objekt og aktører

Når en skal identifisere en teksts fortelling, vil det også være hensiktsmessig å se på dens *objekter og aktører*.²⁴ Å identifisere og undersøke disse gjøres ofte for å analysere denne tekstens fortellinger. Dette gjøres ved for eksempel å se etter hvilke aktører eller objekter som iscenesettes i tekstene, og hvem eller hva som handler i tekstene og frambringer endring. Heiret et al. peker på at man også kan se etter om teksten først og fremst dreier seg om enkeltindivider, som for eksempel en politiker og hans betydning og bragder, eller forskjellige kategorier, som nasjonen, kvinner, folkegrupper etc. som står i fortellingens sentrum. I tillegg til dette kan det i andre tilfeller dreie seg om mer abstrakte fenomen; endringsprosesser over tid. Eksempler på dette kan være modernisering og urbanisering,²⁵ eller rikssamling som i dette tilfellet. En fortellings aktør og objekt trenger altså ikke nødvendigvis utelukkende dreie seg om personer. En teksts aktør eller objekt er kort fortalt den eller det som frambringer en endring i historien som fortelles.²⁶

Heiret et al. er også opptatt av hvordan fortellingene konstituerer sine objekt og aktører. Dette gjøres ved å se på hvilke subjektposisjoner aktørene eller objektene skrives inn i. Framstilles de i teksten som ofre eller helter? En kan i tillegg se etter om fortellingen inneholder en *protagonist* og *antagonist*. En protagonist er en histories helt, mens antagonist er den eller de som motarbeider helten og hindrer ham fra å nå sitt mål, og dermed skaper spenning i historien.²⁷ Man kan også se på hvilken rolle forfatteren tar. Er hun en advokat for undertrykte grupper, og varsler om urett begått mot disse i fortidens hendelser, eller holder hun seg til en mer tilbaketrukket og nøytral fortellerrolle?²⁸

²⁴ Heiret et al. 2013

²⁵ Heiret et al. 2013: 26-27

²⁶ Heiret et al. 2013

²⁷ Antagonist 2018, Protagonist 2018

²⁸ Heiret et al. 2013: 27

2.1.2. Plott

Aktører og objekt er altså de utøvende partene i en tekst. Historikere har imidlertid ofte et ønske om å sette hendelsene utløst av aktører og objekt i en større sammenheng. Det konstrueres da et *plott*.²⁹ Et plott opprettes når hendelser gis en større historisk mening, gjerne ved at det knyttes sammen med bakenforliggende årsaker. Disse tilsynelatende samspillende hendelsene settes deretter ofte i en kronologisk rekkefølge, som presenteres i en historisk tekst.

Heiret et al. peker på at hvilke kontekster som etableres i tekstene er utslagsgivende for hvilken betydning aktørene eller objektene får i en historisk sammenheng.³⁰ Forfatterne bruker kvinnekampen som et eksempel, ved å stille spørsmålet: ”Ses den norske kvinnekampen som et lokalt, norsk anliggende, eller er det en universell kjønnskamp som danner bakteppet for de norske historiene?”³¹ Hvis en ser på dette spørsmålet, ser en at en historiker kan fremstille kampen om kvinners rettigheter i Norge som en isolert kjønnskamp, upåvirket av forhold fra andre land. Samtidig kan hun også framstille det som en del av en internasjonal, verdensomspennende bevegelse. Alt dette kommer an på historikerens framstillingsmåte, og hvilken kontekst og sammenheng hun setter hendelsene inn i. Altså hvilket plott som legges til grunn. Hayden White kaller denne prosessen *innplotting*:

Ettersom ingen gitt rekke eller sekvens av virkelige hendelser i seg selv er tragisk, komisk, farseaktig osv., men bare kan konstrueres som dette ved at strukturen i en gitt type fortelling påtvinges hendelsene, er det valget av fortellingstype og måten den påtvinges hendelsene på som gir den mening.³²

2.2. Vikingtid og rikssamling som fortelling

For å sette oppgavens problemstilling inn i en historisk kontekst, må en rette blikket et stykke bakover i tid. Det første man kan spørre seg, er hvordan tidlig norsk middelalder har fått en så viktig rolle i etableringen av den nasjonale fortelling, at den tilegnes opptil flere kapitler i norske lærebøker, og det skrives en mengde bøker om denne perioden. I tillegg finner man

²⁹ White 2003

³⁰ Heiret et al. 2013

³¹ Heiret et al 2013: 27

³² White 2003: 106

flere kjente monument og minnesmerker reist til minne om forskjellige hendelser eller personer fra denne epoken, som Sverd i fjell ved Hafrsfjord.³³

Dette dyptgående fokuset på vikingtiden oppsto allerede på 1800-tallet.³⁴ Norge var da i en løsrivelsesprosess, og som en følge av dette i en situasjon hvor en egen nasjonal fortelling og identitet måtte skapes, en fortelling uavhengig av nabolandene. For å utvikle denne, ble historier fra vikingtiden brukt.³⁵ Leidulf Melve skriver i Heiret et al.s *Fortalt fortid*:

Den bandsterke forteljingane i Danmark og Noreg bar utvilsamt hatt ein dannande funksjon på etterkrigssamfunnets oppfatning av seg sjølv. Dette gjeld ikkje minst for mellomalderbanda i nasjonalhistoriene handsama her – som er skrivne på 1960-åra og fram til i dag. Desse framstillingane byggjer på ei grunnforteljing om framveksten av det moderne Noreg i mellomalderen som allereie var etablert av P.A. Munch, Ernst Sars og Halvdan Koht, og som handlar om rikssamling, kristning og samfunnsvekst.³⁶

Her poengterer Melve hvordan norsk middelalderhistorie har hatt en stor rolle i den nasjonale fortellingen, og hevder at denne delen har hatt en dannende funksjon på samfunnet, etter de ble etablert av de store historikerne på 1800-tallet.

All historieforskning på 1800-tallet ble ikke gjort med det formål å skape en nasjonal identitet. Jørgen Haavardsholm skriver imidlertid at arbeidet til 1800-tallets historikere ble *brukt* til dette formål. I tillegg mener han forskningen var en kombinasjon av tekster utarbeidet uavhengig av denne prosessen, og tekster skrevet for å kunne bygge en nasjonal fortelling og identitet.³⁷ Han skriver videre at vikingtiden ble såpass grundig brukt at det er ”den historiske epoken man i ettertid fremst av alle har villet identifisere seg med her i Norge”.³⁸ I sin doktorgradsavhandling hevder han at vikingtiden som konsept er et fiktivt konstrukt, iscenesatt av 1800-tallets historikere. Han mener at det ikke eksisterer noen form for særtrekk for perioden som i dag kalles vikingtiden, sammenliknet med tiden før og etter, og at den ble konstruert for å skape et kollektivt minne om en periode datidens styrende mente nordmenn kunne være stolte av.³⁹

³³ Se fotnote 1

³⁴ Haavardsholm 2004

³⁵ Bøe 2013

³⁶ Heiret et al. 2013: 35

³⁷ Haavardsholm 2004: 23-24

³⁸ Haavardsholm 2004: 24

³⁹ Haavardsholm 2004: 24

Ola Svein Stugu peker på at det å bruke hendelser og personer fra denne epoken langt ifra er et nytt fenomen. Han bruker Olav Haraldsson, senere den Hellige, som eksempel på dette. Olav ble av mange i tiden rundt slaget på Stiklestad sett på som en ufredsstifter, og at han forsøkte urettmessig å røve til seg den norske kronen. I tiden etter hans død begynte det imidlertid å dukke opp historier om forskjellige under som hadde skjedd rundt Olavs lik. Både kirken og høvdinger som ville ha et eget norsk kongedømme kunne tjene på slike fortellinger. Dermed steg en ny skikkelse frem: Olav den Hellige, Norges evige konge.⁴⁰ Fortellingene styrket den norske kirke ved at Olav led martyrdød på Stiklestad, og ble gjort til helgen, og i tillegg fortalte de om kong Harald Hårfagres etterkommer som døde i forsøket på å ta tilbake sine forfedres krone fra danekongen, og styrket dermed historien til de som ville ha et eget norsk kongedømme.

Slike eksempler kan være med å illustrere hvordan fortellinger kan skifte, ut i fra hvilket formål historikerne har hatt med å formidle fortellingen, og hvilket perspektiv den blir formidlet ut ifra. Dette, kombinert med den historiografiske utviklingen innen historieforskningen, har lagt rammer for en betydelig endring i hva man tror man vet om perioden kjent som vikingtiden. Dette gjelder også i særlig grad fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen, som Stugu skriver:

Harald Hårfagre har vore rekna som norsk rikssamlar. Dei som skreiv kongesogene i mellomalderen, førestelte seg Haralds rike om lag like stort som det norske kongeriket da dei skreiv ned sogene tren hundre år seinare, og denne forteljinga har mellom anna gått att i generasjonar av skolebøker. I dag meiner dei fleste leiande historikarar at Haralds rike knapt femnde vidare enn Vestlandet og nokre tilstøytande område.⁴¹

Dette illustrerer kort og konsist hva denne oppgaven skal se etter. Stugu skriver at fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen har gjennomgått en betydelig endringsprosess, hvor konsensus for hva rikssamlingen i dag står i sterk kontrast i forhold til hva den var på et tidligere, ikke spesifisert tidspunkt.

⁴⁰ Stugu 2013: 70

⁴¹ Stugu 2013: 57

2.3. Kilder

Kildematerialet kan ordnes i tre kategorier: tekster fra høymiddelalderen som forteller om Harald Hårfagre og rikssamlingen, et utvalg historiske oversiktsverk fra 1938 og frem til i dag som omhandler rikssamlingen, og et utvalg lærebøker i historie- og samfunnsfag for grunn- og videregående skole som er i bruk i dag. Analysen har særlig hovedvekt på de to siste kategoriene.

Den første kildekategorien stammer altså fra norsk-islandsk høymiddelalder. Tekstene det dreier seg om er *Heimskringla* og *Fagerskinna*. Disse to verkene utgjør den historiske kjernen i fortellingene om Harald og rikssamlingen, og er blant de eldste kildene vi har tilgang til i arbeid med denne perioden.

Heimskringla er et islandsk sagaverk om de norske konger fra den eldste sagntid til år 1177. Navnet ”Heimskringla” kommer fra de norrøne ordene ”kringla” og ”heimsins”, og betyr ”verdens runde skive”.⁴² Disse to ordene åpner det første kapitlet i den norrøne versjonen av verket. Verkets forfatter er etter alt å dømme Snorre Sturlasson, og det er også kjent under navnet *Kongesagaene*. Det pågikk over en periode på flere tiår en diskusjon om Snorre egentlig var *Heimskringlas* forfatter. Grunnen til at noen stilte spørsmål ved dette, er at originalteksten har gått tapt, og verkets opphavsmann er ikke navngitt i noen av de mer kjente avskrifter. Han blir imidlertid utpekt som verkets forfatter i to av de eldste norsk-danske oversettelsene, fra 1551 og 1559.⁴³ Dette tyder på at oversetterne hadde tilgang på mer komplette utgaver enn de som eksisterer i dag, hvor Snorre trolig var navngitt som opphavsmann.

Man vet ikke nøyaktig når *Heimskringla* ble skrevet, men det antas at det var i perioden rundt 1230. Dermed skriver Snorre om hendelser som fant sted og personer som levde flere hundre år før sin tid. Harald Hårfagre for eksempel, levde mer enn 300 år før *Heimskringla* ble skrevet. Dermed har Snorre måttet benyttet seg av blant annet en lang rekke allerede eksisterende konge- og jarlesagaer, islendingesagaer, genealogier, legendarier og større og mindre oversiktsverker som kilder til sine tekster. I tillegg har han brukt muntlig overleverte fortellinger om disse personene og deres bragder, noe han trolig innhentet under et Norges-opphold i perioden 1218-1220. Til slutt har også *skaldekvad*⁴⁴ blitt brukt i stor grad,

⁴² Hødnebo 1961: 299

⁴³ Hødnebo 1961: 299

⁴⁴ Skaldekvad er norrøn diktning av navngitte diktere, eller skaldar. Skaldekvadene er preget av innfløkte setningskonstruksjoner, med regler for struktur, rim, stavelser etc.

og det er disse kvadene Snorre selv fremhever som de mest pålitelige kildene, fordi de overleveres i en bunden form som gjør at overleveringen i større grad må fortelles ordrett for å beholde sin verdi.⁴⁵

Fagerskinna er i likhet med *Heimskringla* et verk om de norske kongers historie, men denne starter senere enn *Heimskringla*. I *Fagerskinna* starter beretningen rundt år 800 med Halvdan Svarte, og strekker seg til år 1177.⁴⁶ Verket ble navngitt av den norsk-islandske historikeren Tormod Torfæus (1636-1719), og skal henwise til den vakre utgaven han hadde tilgang til i arbeidet med oversettelsen.⁴⁷ Herav navnets betydning; det fagre/vakre skinnet. Verket består av to hoveddeler, første del skrevet i omkring 1220, mens den andre delen ble til i løpet av første halvdel av 1300-tallet.⁴⁸ Kildene *Fagerskinna* bygger på, er i stor grad eldre, skrevne kilder: *Nóregs konungatal*, *Morkinskinna*, *Ágrip*, *Jómsvikingsaga*, en eldre spesialsaga om de to kongene Olav Tryggvasson og Olav den Hellige, og trolig en tapt saga om Ladejarlene.⁴⁹ Ladejarlene var en mektig høvdingslekt som trolig stammet fra Håløygslekta på Hålogaland. Disse styrte Trøndelags-traktene i tiden rundt Haralds rikssamling.⁵⁰ Når det gjelder forholdet mellom *Fagerskinna* og *Heimskringla*, og samsvaret mellom disse, peker Hødnebo på ordrette samsvar i fortellinger som en kun finner i disse to verkene. En mulig forklaring på dette er at begge benyttet seg av samme tapte, skrevne kilder, men det er også en mulighet for at Snorre kjente til *Fagerskinna* da han skrev *Heimskringla*, og har hentet informasjonen derfra.⁵¹

De to sagaverkene *Heimskringla* og *Fagerskinna* er altså blant de eldste kildene vi har tilgang til. Det vil imidlertid ikke se at de er de eldste kildene til Harald og rikssamlingen vi kjenner til. Som påpekt,⁵² bygger sagaene på flere kjente kilder. En av disse er *Nóregs konungatal*. Dette et historisk kvad som tar for seg den norske kongsrekken, og ble diktet til en islandsk høvding ved navn Jon Loptsson rundt år 1190. Det som gjør dette kvadet verdifullt som kilde, er at det blir ettertrykkelig opplyst at innholdet i kvadet bygges på arbeidet til Sæmund Frode. Sæmund Frode anses som grunnleggeren av norsk-islandsk

⁴⁵ Hødnebo 1961: 299

⁴⁶ Hødnebo 1959: 139

⁴⁷ Hødnebo 1959: 139

⁴⁸ Hødnebo 1959: 139

⁴⁹ Hødnebo 1959: 139

⁵⁰ Hkr 60

⁵¹ Hødnebo 1959: 139

⁵² Se fotnote 49

historieskriving, omkring hundre år før Snorre.⁵³ Det Sæmund skrev har imidlertid gått tapt, men man kan til en viss grad hevde at man kjenner til iallfall deler av innholdet i hans arbeid gjennom *Nóregs konungatal*. I tillegg til *Nóregs konungatal*, blir et annet kvad også flittig brukt i begge sagaverkene. Dette ble diktet av skalden Torbjørn Hornklove, og heter *Haraldskvæði* (Haraldskvadet). Det ble trolig diktet på slutten av 800-tallet, og er en hyllest til Harald og hans bragder. Slaget i Hafrsfjord får særlig mye oppmerksomhet her. I tillegg er det to verk som er viktige kilder for særlig *Heimskringla: Historia Norvegiæ* fra siste del av 1100-tallet, som er et latinsk verk som omhandler Norges historie, og ble skrevet av en ukjent forfatter,⁵⁴ og det korte sagaverket om ynglingeslekten; *Þáttr af Upplendingakonungum*,⁵⁵ utgitt en gang mellom *Historia Norvegiæ* og *Heimskringla*.⁵⁶

Både *Heimskringla* og *Fagerskinna* ble trolig nedskrevet i perioden rundt århundreskiftet 1100-1200, flere hundre år etter de kongene de beskriver. Derfor er det i dag med en viss skepsis mange av fortellingene i sagaene leses. Men det har ikke alltid vært slik. Frem til tidlig 1900-tall var det sagaene som var de gjeldende kildene når det var snakk om eldre norsk historie, og de fleste historikere anså dem som troverdige som sådan. I starten av 1900-tallet banet to historikere vei for en mer kritisk tolkning av sagaene: svenske Lauritz Weibull og norske Halvdan Koht. Disse blir sett på som de første til å bryte med oppfattelsen av at kongesagaene var kilder der fortellingene kunne tolkes bortimot bokstavelig.⁵⁷ Dette gjorde de imidlertid på hver sin forskjellige måte.

Weibull representerte en radikal nyorientering i sitt arbeid med sagaene, der sagaene systematisk ble gjennomgått for å få frem at det eksisterte en tradisjon blant sagaforfatterne som innebar at de resonerte ut ifra tidligere kilder for å rekonstruere fortellingene i tekstene sine. På bakgrunn av dette mente Weibull at kildene ikke stammet fra muntlige kilder gjenfortalt til forfatterne, men egne konstruksjoner. Det vil si at han mente at forfatterne selv konstruerte store deler av fortellingene man finner i kongesagaene. Koht var mildere i sin kritikk av sagaenes verdi som kilder enn Weibull. Han var ikke særlig kritisk til selve innholdet i sagaene, men hevdet at de inneholdt en generell fortolkning av fortiden sett ut ifra sin egen samtid, at forfatterne projiserte samtiden på fortiden. Koht mente på bakgrunn av

⁵³ Krag 1990: 181

⁵⁴ Karlsen 2015

⁵⁵ Se fotnote 73

⁵⁶ Krag 1990: 191

⁵⁷ Bagge 2010: 18

dette at det var viktig at sagaene ble lest ut ifra et slikt perspektiv.⁵⁸ Denne fortidsforståelsen har i senere tid blitt omtalt som *presentisme*.⁵⁹ Både Weibull og Koht har hatt stor innvirkning på den senere historiografiske utviklingen, men større påvirkning i Danmark og Sverige enn i Norge. I Norge er det Claus Krag som er hovedrepresentanten for Weibull-tradisjonen, og hans syn på sagaenes fortellinger om rikssamlingen vil bli sentral senere i denne oppgaven.⁶⁰

Neste kildekategori er historiske oversiktsverk som tar for seg Harald Hårfagre og rikssamlingen. Fire forskjellige verk, utgitt mellom 1938 og 2011, skal gjennomgås. Det første er Andreas Holmsens *Norges historie fra de eldste tider til eneveldets innførelse i 1660*.⁶¹ utgitt i 1938 på Gyldendal norsk forlag. Neste verk er *Aschehougs Norgeshistorie bind 2 – Vikingtid og Rikssamling* av Claus Krag.⁶² I tillegg til dette oversiktsverket, vil Krags artikkel *Vestfold som utgangspunkt for den norske rikssamlingen*,⁶³ publisert i det historiske tidsskriftet *Collegium Medievale* i 1990, også benyttes parallelt i gjennomgangen. Dette vil gjøres på bakgrunn av at denne artikkelen presenterte et nytt syn på visse betydelige aspekter ved Harald og rikssamlingen. Utgangspunktet vil likevel ligge i oversiktsverket fra 1995, fordi dette baserer seg stort sett på lesere utenfor det historiskfaglige miljøet, i likhet med de andre oversiktsverkene, mens artikkelen i *Collegium Medievale* er ment for lesere i fagkretsene.

Neste oversiktsverk er *Norsk historie*⁶⁴ fra 2007 av Erik Opsahl, Ole Georg Moseng, Gunnar I. Pettersen og Erling Sandmo for Universitetsforlaget. Dette skiller seg ut fra de andre oversiktsverkene på to områder. For det første er det skrevet av flere enn én forfatter, her er det fire forskjellige bidragsytere som står bak. I tillegg er det skrevet for studenter i historie ved universitet og høyskoler. Det siste verket er Hans Jacob Ornings *Norvegr*,⁶⁵ utgitt i 2011 av Aschehoug. Disse bøkene ble valgt fordi de for det første er populære verk, som har solgt i store opplag. I tillegg passer de bra til oppgaven med tanke på utgivelsestidspunkt.

Den tredje og siste kildekategorien som har blitt brukt i denne oppgaven, er lærebøker i historie og samfunnsfag for mellomtrinnet i grunnskolen, og VG2 i den videregående skolen. På mellomtrinnet er historie stort sett underlagt samfunnsfaget, iallfall når det gjelder

⁵⁸ Bagge 2010: 18

⁵⁹ Bangstad 2017: 33

⁶⁰ Bagge 2010: 19

⁶¹ Holmsen 1938

⁶² Krag 1995

⁶³ Krag 1990

⁶⁴ Moseng, Opsahl, Pettersen & Sandmo 2007

⁶⁵ Orning 2011

undervisningslitteraturen. Bøkene som har blitt analysert er utgitt av tre av landets største forlag: Gyldendal, Cappelen Damm og Aschehoug. Fra mellomtrinnet ble *Gaia 6* fra Gyldendal, *Globus 6* fra Cappelen Damm og *Midgard 6* fra Aschehoug analysert. *Midgard 6* og *Gaia 6* har to sider hver satt av til Harald og rikssamlingen, mens *Globus 6* har fire sider.

Lærebøker for videregående skole som ble gjennomgått er *Perspektiv 1* fra Gyldendal, *Alle tiders historie* fra Cappelen Damm og *Tidslinjer 1* fra Aschehoug. Disse bøkene inneholder mer tekst enn de beregnet for mellomtrinnet, ved at de er trykket i et større fysisk format, de har mindre skriftstørrelse, og færre illustrasjoner. *Alle tiders historie* og *Perspektiv 1* har begge omtrent to sider om Harald og rikssamlingen, *Tidslinjer* har tre. I gjennomgangen av både forskningslitteraturen og læreverkene er materialet begrenset til de delene som handler om Harald Hårfagre og rikssamlingen, da det er det som vil være relevant informasjon for å svare på oppgavens problemstilling.

Når et historisk emne skal skrives inn i et læreverk, må det faglige innholdet strippest ned og forenkles betydelig i forhold til det som skrives i forskningslitteratur. Det må tas grundige didaktiske overveielser for hva som bør være med, og hva som kan utelates. Samtidig som stoffet gjøres enklere, må det òg vurderes hvilke deler av et emne som skal tas med, og hvilke som skal utelates. Dette varierer fra mellomtrinnet til videregående skole, da litteratur beregnet på videregående skole kan være mer omfangsrikt og mindre narrativt enn på mellomtrinnet. I noen tilfeller brukes fortelling, eller narrativ historie, som et skjønnlitterært grep, det vil si å presentere historiske hendelser eller personer i fortellingsform. I dag er det fortelling som er den fremste historiske formidlingsformen vi har.⁶⁶ Analyser av historiebøker har vist at forfattere av historiebøker har tatt i bruk virkemidler fra romansjangeren, for eksempel ved å fokusere på enkeltindivider og å bruke tilsynelatende autentiske sitater.⁶⁷

⁶⁶ Lund 2016: 125

⁶⁷ Sæle 2013

3. Harald Hårfagres rikssamling i forskningslitteratur

Historien om Harald Hårfagre og rikssamlingen er altså et historisk tema som har blitt gitt en viktig rolle i Norges nasjonale fortelling, både hva gjelder pensum i grunnskolen, og historiske verk beregnet for et bredt norsk publikum. Et eksempel på den betydelige rollen temaet har blitt gitt, finner man hvis man går inn på den offisielle hjemmesiden til Det Norske Kongehus. Der er det en egen del av hjemmesiden som tar for seg Kongehusets historie. Denne historien er delt inn i 10 temaer som anses som særlig viktige for nettopp framveksten av det norske kongehus slik vi kjenner det i dag. Rikssamling er et av disse temaene.⁶⁸ I tillegg nevnes Hårfagre under temaet Kongerekken, hvor det står: ”Den norske kongerekken regnes tilbake til Harald Hårfagre som samlet de mange norske småkongedømmene til ett rike mot slutten av 800-tallet”. Dette kan være med på å gi oss et bilde, kanskje unøyaktig og unyansert vil noen hevde, men fortsatt et bilde, på den store rollen Harald Hårfagre og rikssamlingen har blitt tildelt når norsk nasjonal historie har blitt skrevet.

Det har imidlertid ikke alltid rådet enighet rundt fortellingene knyttet til hvordan denne rikssamlingen foregikk, heller ikke om hvor den startet, og hvilke landområder den involverte. Claus Krag er en av dagens mest profilerte historikere når det gjelder dette spørsmålet, og er en av dem som har forsket mest på dette. I 1990 ga han ut en artikkel⁶⁹ hvor han presenterte sin nye forskning om hvor Harald Hårfagres rikssamling hadde sitt utgangspunkt. Denne artikkelen presenterte en ny hovedfortelling angående Harald og rikssamlingen i forhold til tidligere faglitteratur, og brukes derfor som utgangspunkt i denne oppgaven. Det som i dette kapitlet skal belyses, er om andre historikere fulgte Krags nye hovedfortelling. Fikk den gjennomslag, slik at grunnfortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen har endret seg? Og i så fall, på hvilke områder har den endret seg? For å forsøke å belyse dette skal verkene presentert i forrige kapittel gjennomgås,⁷⁰ for å forsøke å belyse en historiografisk utvikling.

Men før disse verkene skal gjennomgås, skal fokuset rettes mot verkene som langt på vei har lagt grunnlaget for hva som har blitt skrevet og fortalt om dette og liknende temaer de siste århundrene, og som danner den historiske kjernen knyttet til Harald og rikssamlingen: De norrøne kongesagaer.

⁶⁸ Det norske kongehus 2013

⁶⁹ Se fotnote 63

⁷⁰ Se side 11

3.1. De norrøne kongesagaer

Som påpekt innledningsvis i denne oppgaven, er de norsk-islandske kongesagaene blant de eldste formidlerne av fortellingen om Harald og rikssamlingen vi i dag har tilgang til.⁷¹ Fortellingen man finner der har vært med på å prege grunnfortellingen om hele den epoken de beretter om, og har blitt videreformidlet i utallige verk i senere tid. Alle tekstene gjennomgått i denne oppgaven, både oversiktsverkene og lærebøkene, forholder seg på en eller annen måte til kongesagaene og deres fortellinger. På bakgrunn av dette vil disse verkene være et naturlig utgangspunkt for en kartlegging av utviklingen i fortellingen om Harald og rikssamlingen.

Når en skal ta for seg Harald i sagalitteraturens rike, er det nødvendig å gå lenger tilbake i tid enn til selve rikssamlingen og Harald selv. Særlig i *Heimskringlas Harald Hårfagres saga*⁷² trekkes det kontinuerlige linjer tilbake i tid, til slektninger og steder fra tidligere sagaer, det være seg *Ynglingesaga* og *Halvdan Svartes saga*. Det er ikke unikt, men et av verkets mest karakteristiske trekk:

Mens i de eldre oversiktsverker de enkelte kongers sagaer som regel står nesten uformidlet ved siden av hverandre, er de i H. [Heimskringla] flettet inn i hverandre og bundet sammen på en diskret, men virkningsfull måte, slik at man alltid har følelsen av en ubrutt kontinuitet i det hist. [historiske] utviklingsforløp.⁷³

Derfor vil gjennomgangen av *Heimskringla* starte med verkets første saga; *Ynglingesaga*, for deretter å gå over på *Halvdan Svartes saga*, før det til slutt fokuseres på *Harald Hårfagres saga*. *Fagerskinna* har ingen fortelling om konger tidligere enn Halvdan Svarte, derfor vil denne ikke bli med i gjennomgangen før *Ynglingesaga* er gjennomgått. Fra og med fortellingen om Halvdan Svarte vil det være en parallell gjennomgang av fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen i de to verkene.

⁷¹ Se fotnote 2

⁷² Hkr

⁷³ Hødnebo 1961: 301

Ynglingesaga starter med fortellingen om hvordan Odin og de andre gudene i norrøn mytologi kom til Nordlandene,⁷⁴ området som i dag er kjent som Skandinavia, samt en kort beskrivelse av karaktertrekkene til de viktigste gudene. Odin var den mektigste av gudene, og det at han var ”så vakker og verdig og se til når han satt mellom sine venner at alle måtte bli glade til sinns”⁷⁵ trekkes frem som viktige grunner for dette. I begynnelsen av *Ynglingesaga* beskrives Odin som en mann med menneskelige trekk, men litt etter litt tilegnes han mer guddommelige og overnaturlige evner, og han glir gradvis over til å ta rollen som gudenes (æsenes) mektige leder. Disse gudenes etterkommere blir etterhvert kjent som Ynglingeslekten, som ifølge sagaen var rekke mektige høvdinger og konger som styrte de vestlige deler av Sverige. Etter hvert trekker disse maktpersonene mer og mer over til områdene rundt Vestfold og Viken i dagens Norge. *Ynglingesaga* ender med at Halvdan Svarte blir født. Han er den første i *Heimskringla* som får sin egen saga, og det er altså med ham *Fagerskinna* starter. I *Fagerskinna* beskrives ingen av Halvdan Svartes forfedre bortsett fra hans far, kong Gudrød Veidekonge. Halvdan Svarte er i dag kanskje mest kjent for sin sønn: Harald Hårfagre.

Slik det blir framstilt i Snorres *Heimskringla*, ble Halvdan Svarte født i Vestfold. Men han vokste ikke opp her. Halvdans mor, Åsa, tok ham med seg til sine slektninger i Agder da Halvdans far, Gudrød, døde. Her var Halvdan til han var 18. Han overtok da kongedømmet på Agder, og i tillegg reiste han tilbake til Vestfold og delte farens gamle rike med broren Olav. Deretter følger en beskrivelse av hvordan Halvdan erobret de nærliggende småkongedømmene. Først tok han først makten over halve Vingulmark, før han la Romerike under seg. Deretter fulgte Hedmark, Toten, Land og Hadeland. Som Snorre skriver, var han nå en mektig konge.⁷⁶ Med andre ord styrte Halvdan Svarte over store deler av Viken- og Oppland-områdene.

Denne tette tilknytningen til Vestfold er ikke å finne i *Fagerskinna*. Her nevnes Vestfold med ord kun en gang i løpet av fortellingen om Halvdan Svarte, og det er i beskrivelsen av hans død: ”Han var i veitsle på Hadeland, men da han dro derfra i slede, druknet han i Rønd i Røykenvik nær ved nautbrønnen, og siden ble han ført til Stein på Ringerike og gravlagt der”.⁷⁷ Det sier altså ikke noe om at Halvdan stammer fra Vestfold, men bare at han døde der. Han presenteres heller ikke som en etterkommer av

⁷⁴ Hkr 18

⁷⁵ Hkr 10

⁷⁶ Hkr 44

⁷⁷ Fsk 35

ynglingslekten. Denne slekten nevnes faktisk ikke i *Fagerskinna* i hele tatt, verken i kapitlet om Halvdan Svarte, eller i kapitlene om Harald Hårfagre. Det skal nevnes at *Fagerskinnas* fortelling om Halvdan Svarte er betydelig mindre i omfang, den omfatter ikke mer enn halvannen trykte sider,⁷⁸ mot *Heimskringlas* fem sider.⁷⁹

Videre beskriver Snorre hvordan det ble opprettet forbindelse mellom Halvdan Svarte i Vestfold og Vestlandet, da han giftet seg med Ragnhild. Hun var datter til Harald Gullskjegg, som var konge i Sogn. De fikk en sønn, som fikk navnet Harald. Denne Harald arvet kongedømmet i Sogn like før kong Gullskjeggs død. Kort tid etter døde imidlertid både Halvdans kone, Ragnhild, og sønnen hans Harald. Dermed overtok Halvdan Svarte selv kongedømmet i Sogn. Halvdan fikk seg etter hvert ny kone, også hun het Ragnhild. Med henne fikk han en ny sønn, som også het Harald. Denne fortellingen finner man også i *Fagerskinna*, beskrevet bortimot helt likt som i *Heimskringla*. Denne fortellingen om Halvdans to giftermål er et eksempel på historier beskrevet nesten ordrett på samme måte i de to verkene, som beskrevet av Hødnebø tidligere i oppgaven.⁸⁰

Sagaforfatterne presenterer altså en fortelling der Halvdan Svarte to ganger blir gift med en Ragnhild, og får to sønner som heter Harald. Den ene av disse knyttes til Sogn. Dette gir opphav til senere tolkninger av Haralds landsdelstilknytning og omfang av rikssamlingen. Historien blir av mange tolket som usannsynlig og merkelig, og blitt brukt som ankepunkt mot fortellingen om at Harald stammet fra Vestfold.⁸¹

Snorre skriver at den Harald som overlevde ”ble fort stor og svært vakker; han vokste opp der [Vestfold] og lærte snart mange idretter; han hadde godt vett. Hans mor var svært glad i ham, mens hans far mindre”.⁸² Denne beskrivelsen av Harald er i stor grad lik den man finner av Odin i Ynglingesaga.⁸³ Etter en konflikt med sin far rømmer 10 år gamle Harald fra gården de bor på, til en annen, ikke navngitt, høvding i nærheten. Her var Harald over vinteren, til han får høre at hans far Halvdan har gått gjennom isen og omkommet. Den navnløse høvdingen forteller Harald før han vender hjem igjen at han kommer til å få hele det riket faren hadde hatt, samt vinne hele Norge. Harald vender deretter hjem igjen til Vestfold.

⁷⁸ Fsk

⁷⁹ Hkr

⁸⁰ Se fotnote 51

⁸¹ Krag 1990: 182

⁸² Hkr 48

⁸³ Se fotnote 63

I *Heimskringla* skapes altså koblingen til Harald Hårfagre i slutten av *Halvdan Svartes saga*, slik at overgangen til Haralds egen saga blir relativt glidende. I *Fagerskinna* finner man ikke noen beskrivelser av Harald i kapitlet om Halvdan Svarte. I stedet er det et betydelig fokus på en drøm Halvdan drømte. Denne handlet om at han så seg selv med hår som hang i lokker. Noen av lokkene var korte, mens andre var lengre. En av lokkene var imidlertid lengre og vakrere enn alle andre. Disse lokkene skulle tyde at det ville komme en stor ætt etter Halvdan, og at denne ætten skulle styre landet med stor ære. En av disse etterkommerne ville overgå alle andre, og det var Olav den hellige. Den lange lokken skulle symbolisere ham, som ”fremfor alle Norges konger er helligere og lysere i himmelen og på jorden, som alle folk vet”.⁸⁴

Drømmer i sagaene har ifølge den svenske professoren i litteraturvitenskap, Lars Lönnroth,⁸⁵ helt spesielle symbolske funksjoner. Han mener at de for det første kan symbolisere en skjult advarsel til drømmeren, ofte om at det kommer til å gå ham ille, men det kan også vise nærværet av en høyere makt. Dette gjør at drømmeren i teksten, i dette tilfellet Halvdan, er av spesiell betydning, ifølge Lönnroth. Han legger vekt på at til forskjell fra psykoanalytikere, så ikke sagaforfatterne på drømmer som tegn fra drømmerens indre sjel, men som tegn fra drømmerens fremtid.⁸⁶

Videre dreies fokuset over på Harald Hårfagre, med *Harald Hårfagres saga* i *Heimskringla* og de tre kapitlene *Kong Harald Hårfagre*, *Kong Harald blir ”den hårfagre”* og *Om mellomværet mellom kong Harald Hårfagre & kong Adalstein den gode av England* i *Fagerskinna*. I *Heimskringla* plukker Snorre opp tråden fra *Halvdan Svartes saga*: Snorre beskriver Harald på følgende måte: ”Harald fikk kongedømme etter faren da han var 10 år gammel. Han var stor og sterk og vakker som få, klok og kraftig i handlinger”,⁸⁷ og i *Heimskringla* finner vi en liknende beskrivelse:

Harald tok kongedømmet etter Halvdan Svarte, far sin. Han var da en ungdom av år, men fullkommen i alt det som en høvisk konge bør ha. [...]. Han var den vakreste og sterkeste av alle menn, og så stor som en kan se av gravsteinen hans i Haugesund. Han var meget vis, forutseende og djerv.⁸⁸

⁸⁴ Fsk 34

⁸⁵ Göteborgs Universitet 2018

⁸⁶ Lönnroth 2002: 455-456

⁸⁷ Hkr 50

⁸⁸ Fsk 36

Det presiseres altså ganske tydelig hvor sterk og flott Harald var allerede som gutt. Sagaenes vektlegging av de fysiske og mentale fortrinnene hos maktpersoner, helt tilbake til Ynglingeslektens tidligste høvding, kan tyde på at dette viktig for å bygge kongeslekten opp til noe i nærheten av fullkommenhet. De blir beskrevet på samme måte som guddommelige Odin. Slike beskrivelser er ifølge Sverre Bagge et resultat av at sagaforfatterne var påvirket av den europeiske forestillingen om idealkongen på 1100- og 1200-tallet, som skulle være høy, sterk, kjekk, modig, praktfull og generøs.⁸⁹

Snorre fortsetter med å beskrive hvordan høvdingene og småkongene i naborikene forsøkte å utnytte anledningen med Halvdan Svartes død til å gjøre innhogg i det som nå var unge Haralds rike. Harald og hans onkel Guttorm, som bisto Harald i å styre riket mens han ennå var så ung, slo imidlertid alle inntrengere tilbake. Snorre skriver Harald inn i slagene, selv om han fortsatt bare er et barn: ”Guttorm hertug fikk greie på dette, og han samlet hær og gikk med kong Harald; de vendte seg først opp i landet mot Hake [nabohøvding], ham møtte de i en dal, og der ble det strid, kong Harald vant”.⁹⁰ Videre følger en beskrivelse av hvordan Harald, med hjelp fra Guttorm, legger under seg store deler av landområdene tilknyttet Vestfold. Dette er en fase i Haralds liv som ikke er beskrevet i *Fagerskinna*. Her presenteres Harald i starten av kapitlet *Kong Harald Hårfagre*, og beskrives som vist over.⁹¹ Deretter dreies fokuset over på Haralds prosjekt med å samle Norge til et rike. Det skrives at Harald hadde gitt en lovnad om å samle Norge til ett rike, og bli ”overherre over nordmennenes rike”.⁹² Hvem dette løftet var gitt til og hva som var grunnen til det, skriver *Fagerskinnas* forfatter ikke noe om, men han gir det løfte at han ikke skal klippe eller gre verken hår eller skjegg før samlingen er fullført.

På dette temaet har Snorre en egen fortelling som forklarer Haralds motivasjon til å samle riket. Ifølge ham er det når Harald forsøker å gifte seg med en kvinne ved navn Gyda, at tanken om å samle hele Norge under seg slår ham. Gyda var datter av en konge fra Hordaland. Hun var viden kjent for sin skjønnhet. Men i tillegg til dette, var hun ifølge Snorre også ”nokså stor på det”.⁹³ Når Haralds menn kom til gården Gyda bor, sier hun at hun ikke vil gifte seg med en småkonge som Harald. Hun ville ikke gi sin møydom til andre enn en

⁸⁹ Bagge 1991: 151

⁹⁰ Hkr 50

⁹¹ Se fotnote 88

⁹² Fsk 36

⁹³ Hkr 51

konge som regjerte over hele Norge, som for eksempel kong Gorm i Danmark. Når denne beskjeden blir formidlet til Harald, sier han ifølge Snorre:

Hun har mint meg om noe, [...] som jeg nå synes det er underlig jeg ikke har tenkt på før. [...] Jeg gjør det løfte, og jeg tar Gud til vitne, han som skapte meg og rår for alt, at aldri skal jeg skjære håret eller kjemme det før jeg har vunnet hele Norge med skatter og skylder og fullt styre, eller også dø.⁹⁴

Etter at Harald har gitt denne lovnaden, samler han og Guttorm en hær, og begynner sitt erobringstokt. Ifølge Snorre gikk ruten ”til Opplandene og så nordover gjennom Dalene, og videre over Dovrefjell. Da han kom ned i bygda der, lot han alle menn drepe og bygda brenne”.⁹⁵ Den første beretningen om stridigheter under Haralds erobring, er altså etter at Harald har gått over Dovre, og kommet til Trøndelag- og Sunnmøre-traktene. Etter dette går det ikke langt mellom kampene og slagene, etter hvert som Harald erobrer seg fra Trøndelag og nedover mot Sør-Vestlandet.

Videre tar Snorre for seg Haralds slag med forskjellige konger i Trøndelag-traktene, og hvordan han hadde Trondheim som hjem de vintrene han trengte for å erobre dette området. Det endte med et stort slag ved Solskjel i Nordmøre, hvor Harald seiret, og blir selv beskrevet som en stor kriger som nesten avgjorde slaget på egenhånd. Deretter satt han noen av sine menn til å styre fylkene han hadde erobret på Vestlandet (Sunnmøre, Fjordane og Sogn), deretter seilte han ifølge Snorre østover langs norskekysten. Faktisk så langt øst som Vestfold og Viken. Her var det en konge ved navn Eirik Emundsson som hadde erobret deler av Haralds rike i denne delen av landet. Harald bruker det påfølgende året på å ta tilbake dette området, samt erobre Gøtaland, Vermland og landet vest for Vennern. Harald satt Guttorm hertug, som hjalp ham som guttunge, til å styre disse landområdene, før han selv vendte vestover igjen.

Etter urolighetene på Østlandet, trakk Harald til Trondheim, og oppholdt seg der over en lengre periode. Her fikk han blant annet flere sønner med en av konene sine, Åsa. Etter litt kom det imidlertid rykter sørfra om at en stor fiendehær samlet seg Rogaland, ledet av flere jarler og småkonger som ikke ville anerkjenne Harald som konge over hele Norge. Harald samlet da sammen en hær, og dro sørover langs land, og samlet med seg mange menn fra

⁹⁴ Hkr 52

⁹⁵ Hkr 52

bygdene han la til ved på reisen sørover. Disse to hærene møttes i Hafrsfjord like ved Stavanger. Her sto et stort slag, i dag kjent som ”slaget i Hafrsfjord”, som Harald gikk seirende ut av. Etter dette slaget fikk Harald ifølge Snorre ”ingen motstand i Norge; da var alle de verste fiendene hans falt”.⁹⁶

Haralds rikssamlingsprosess beskrives ikke like detaljert i *Fagerskinna*. Der skrives det at etter han avga løftet om å samle landet til ett rike, ”holdt han i lange tider mange slag, og det største og hardeste hadde han i Hafrsfjord nord på Jæren med to konger ovenfra landet, Kjetve den rike og Haklang.”⁹⁷ Selve slaget i Hafrsfjord beskrives gjennom fem vers fra skalden Tjodolv av Kvines kvad om Harald, og tre vers av Tormod Hornkloves kvad *Haraldskvæði*, som brukes gjennomgående som berettende kilde om Harald i både *Fagerskinna* og *Heimskringla*. *Heimskringla* bruker ikke Tjodolv av Kvines kvad i sin beskrivelse av slaget i Hafrsfjord. Etter slaget i Hafrsfjord hevdes det av *Fagerskinnas* forfatter at ”deretter trivdes landet godt, skattene ble betalt både fra innlandet og kysten”.⁹⁸ Noen spesifisering av hva ”landet” innebar finnes ikke. Dermed fortelles det ikke noe om det er snakk om hele landet, eller bare Vestlandet. Det legges vekt på at skattene ble betalt fra både innlandet og kysten, men dette er to upresise og vage begrep, som ikke definerer noe landområde.

Begge sagaverkene er enige om at slaget i Hafrsfjord var det siste og avgjørende slaget i Haralds Rikssamling. Etter skildringen av slaget, gir begge sagaverkene en grundig redegjørelse for Haralds temmelig omfattende produksjon av tronarvinger. *Fagerskinna* er den mest systematiske i sin beskrivelse, hvor de tjue sønnene Harald angivelig fikk ramses opp én etter én. Etterhvert som tiden gikk, vokste Haralds sønner til og ble voksne. Da Harald var 50 år gammel, var det begynt å bli problematisk å holde styr på dem, da ”mange av dem var fælt ustyrlige å ha innenlands, og de var uforlikte seg imellom; de drev kongens jarler fra eiendommene deres, og drepte noen av dem”.⁹⁹ Harald løste dette ved lyse til et stort ting på Østlandet, hvor han utnevnte sine sønner til konger av hver sine riker rundt om i landet, hvor de skulle styre i sin fars navn, men med Harald som overherre. Områdene sønnene fikk å styre over var imidlertid alle plassert på Østlandet. Harald selv oppholdt seg ifølge Snorre stort sett på Vestlandet, dermed var det ingen av sønnene som fikk kontrollen over denne landsdelen. Her styrte Harald selv.

⁹⁶ Hkr 62

⁹⁷ Fsk 44

⁹⁸ Fsk 46

⁹⁹ Hkr 73

En historie som beskrives grundig i begge sagaene, er den om Harald Hårfagre og den engelske kongen Adalstein. Historien det fortelles om er da Adalstein forsøkte å lure kong Harald til å bli hans undersått, ved å sende tjenere til Harald i Norge med et flott gullbelagt sverd. Da Harald tok grep om hjaltet på sverdet, var det et tegn på at han var Adalsteins tjener og undersått. Dette likte Harald dårlig, og sendte neste år sine menn til Adalstein i England med en trellejentes sønn ved navn Håkon. I *Heimskringla* presenteres gutten som Haralds sønn, ikke via en trelles påstand, men Snorres påstand. I *Fagerskinna* er denne påstanden litt mer forsiktig presentert, der står det at det var trellejenten som påsto at dette var Haralds sønn, ikke Harald selv. Haralds mann plasserte denne gutten på Adalsteins kne, og fortalte at Harald ville at han skulle oppfostres av Adalstein. På denne måten ble forholdet mellom kongene utlignet, da en mann som fostrer opp en annen manns sønn, havner under ham i rang. Gutten ble ifølge *Fagerskinna* fostret opp i Adalsteins *hird*, som var en konges mest lojale og dyktige krigere, og vokste opp til å bli den senere norske kongen Håkon Adalsteinsfostre, også kjent som Håkon den gode.¹⁰⁰ Om dette er *Fagerskinna* og *Heimskringla* samstemte. *Fagerskinna* bruker i stor grad skaldekvad som berettende kilder, og forfatteren har bare tilført litt kommentarer til disse, der det har blitt ansett som nødvendig i store deler av de to første kapitlene om Harald. I kapitlet om Harald og Adalstein er det imidlertid ikke brukt skaldekvad en eneste gang i løpet av hele kapitlet. Dette skiller seg klart i form fra de to foregående kapitlene. I tillegg til dette, er dette så godt som det eneste temaet om Harald og rikssamlingen *Fagerskinna* beskriver mer utfyllende enn *Heimskringla*.

Da Harald var blitt 80 år gammel, var han så pass tungfør at han ikke orket reise rundt i landet sitt lenger. Derfor ga han makten over hele riket til sin sønn, Eirik Blodøks. Dette likte de andre av Haralds sønner dårlig, og det oppsto konflikt dem i mellom. Flere av sønnene tok makten over den landsdelen de var satt til å styre, og nektet å anerkjenne Eirik Blodøks som overherre. Mens denne ufreden pågikk, døde Harald Hårfagre. I *Fagerskinna* beskrives verken den delen om at Harald ga sine sønner hver sitt rike på Østlandet, eller den påfølgende konflikten mellom sønnene. Det beskrives riktignok en konflikt mellom Eirik Blodøks og flere av Haralds andre sønner, men dette tas opp i kapitlet *Kong Eirik Blodøks*,¹⁰¹ og ikke i noen av kapitlene om Harald Hårfagre. Begge verkene er enige om at Harald døde i Rogaland, men *Heimskringla* hevder han er hauglagt ved Karmsundet på Karmøy, mens *Fagerskinna* mener haugen er i Haugesund.

¹⁰⁰ Fsk 48

¹⁰¹ Fsk 52

I de tre kapitlene om Harald Hårfagre i *Fagerskinna*, blir ikke Vestfold nevnt med ord én eneste gang. Det nærmeste man kommer, er når Harald kalles ”de djerve østmenns allvald”¹⁰², *allvald* som betyr konge, i Tjodolv av Kvines kvad om slaget i Hafrsfjord. Dette kan tolkes som en antydning på at iallfall Haralds menn stammer fra østlige trakter. Det spesifiseres imidlertid ikke hvor dette dreier seg om, om det er øst i Norge, eller for eksempel øst i Sogn etc. Noen strofer tidligere i samme kvad sies det i tillegg at ”knarrer kom østfra”¹⁰³. En *knarr* er en gammel betegnelse på båt. Hvem disse båtene var lastet med, nevnes ikke direkte, men det er iallfall noen av de som deltok i slaget i Hafrsfjord, mot Harald, og at disse mennene kom seilende østfra. I *Heimskringla* blir det tydelig presisert at det er Vestfold Harald stammer fra. Dette gjøres ved å eksplisitt legge vekt på at det er her Harald ble født. I tillegg knyttes Harald til en slekt, Ynglingeslekten, som ifølge Snorres fortelling styrte Vestfold i mange slektsledd før Haralds tid. I *Fagerskinna* gjøres ikke dette, her kartlegges ikke Haralds slekt lengre bakover enn hans farfar, Gudrød Veidekonge, og det skrives aldri at hans far, Halvdan Svarte, er fra Vestfold.¹⁰⁴

Heimskringla og *Fagerskinna* altså har flere likhetstrekk, og inneholder som nevnt flere identiske skildringer og fortellinger, blant annet den om Halvdan Svartes to giftermål.¹⁰⁵ Det er imidlertid også betydelige forskjeller på de to verkene. Først og fremst er det omfanget. Der *Heimskringla* er utfyllende, utbrettende og rik i fortellerstil, er *Fagerskinna* mer ordknapp, og forfatteren har i mye større grad benyttet seg av skaldekvad, med korte beskrivelser og forklaringer til disse, som berettende kilder. I tillegg bærer *Heimskringlas* fortelling om Harald i større grad preg av forfatteren enn det *Fagerskinnas* gjør. Med dette menes at man kan si at Snorre ofte tar mer kunstneriske friheter som forteller enn forfatteren av *Heimskringla* gjorde. En annen forskjell er det geografiske fokuset. Snorre forteller tydelig at det er Vestfold som er Haralds fødested og utgangspunkt for rikssamlingen. Dette gjør han både i direkte form, men og ved å knytte Harald til Ynglingætten, som en etterkommer av denne. I *Fagerskinna* nevnes som sagt ikke Vestfold i forbindelse med Harald,¹⁰⁶ og ikke mer enn én gang i kapitlet om Halvdan Svarte. De stedene som nevnes her i forbindelse med Harald, er utelukkende på Vestlandet.

¹⁰² Fsk 45

¹⁰³ Fsk 44

¹⁰⁴ Se fotnote 77

¹⁰⁵ Se fotnote 81

¹⁰⁶ Se fotnote 102, 103 og 104

Det har, som påpekt, lenge eksistert en tradisjon for å være skeptisk til å bruke de norrøne kongesagaene som berettende kilder.¹⁰⁷ Eksempler på hvordan de kan fortelle historier som trolig er oppdiktet finner man flere av i fortellingene om Harald og rikssamlingen, i både *Heimskringla* og *Fagerskinna*. Det kanskje mest fremtredende av disse, er historien om Gyda.¹⁰⁸ Dette er en fortelling det i dag er bred enighet om er oppdiktet, trolig av Snorre selv, siden den ikke finnes i for eksempel *Fagerskinna*. I skildringen av denne fortellingen, er det et annet moment som skiller seg ut, og som antyder at fortellingen ble skrevet i en tid hvor de samfunnsmessige forhold hadde endret seg betraktelig i forhold til tiden den beskriver. Når Harald får høre hvilken utfordring han har fått av Gyda, sier han: ”jeg gjør det løfte, og jeg tar Gud til vitne, han som skapte meg og rår for alt”.¹⁰⁹ At Harald ville ordlagt seg på denne måten i det som etter alt å dømme var en hedensk tid, er usannsynlig. Dette sitatet bærer preg av et samfunn hvor den katolske kirken er veletablert. Kirken og den kristne tro var ikke etablert i Norge før flere hundre år etter Haralds levetid. Det er altså noe som kunne vært naturlig å si i Snorre sin levetid, men ikke i Haralds.

En annen kvinne Harald skriver om, er samekvinnen Snøfrid. Harald forelsker seg henne, og de gifter seg, men et par år etter giftermålet dør Snøfrid. Snorre forteller:

Men hun skiftet ikke på noen måte farge, hun var like rød som da hun levde. Kongen satt alltid over henne, og trodde hun skulle komme til å levne opp igjen. Slik gikk det tre år; *han* sørget over at hun var død, og alle folk i landet sørget over at han var gal. For å lege denne galskapen kom Torleiv Spake dit som lege, han var så klok at han leget denne galskapen med å snakke kongen etter munnen først, på denne måten: ”det er ikke så underlig, konge, at du minnes så vakker en kvinne og så ættstor som hun var, og holder henne i ære på puter og skarlagen, slik hun ba deg om, men du ærer både henne og deg selv mindre enn det ømmer seg med dette at hun ligger så altfor lenge i de samme klærne, det var mye riktigere at hun ble flyttet, og klærne skiftet under henne”. Men straks de flyttet henne ut av sengen, slo stank og vondlukt og alle slags fæle dunster opp fra kroppen; da fikk de gjort opp bål i en fart, og hun ble brent, men først ble hele kroppen blå, og ormer og øgler, frosker og padder veltet ut av den, alskens ekkelt kryp. Slik sank hun i aske, men kongen steg fra dårskap til vett og

¹⁰⁷ Se fotnote 57

¹⁰⁸ Se fotnote 93

¹⁰⁹ Fsk 59

forstand, og styrte siden riket og ble sterk som før, hadde glede av sine menn og de av ham og riket begge.¹¹⁰

Det er flere ting en kan peke på som gir dette mer preg av å være et eventyr eller sagn enn en faktisk gjenfortelling av virkeligheten. For det første er det som skjer overnaturlig og ikke mulig i virkeligheten. At et lik ligger i tre år uten synlig forandring er lite troverdig. I tillegg er det lite trolig at *dersom* dette hadde skjedd, at Harald kunne gått rett tilbake til å være konge etter disse tre årene, som om ikke noe hadde hendt. Snorre nevner ingen ting om hvem som styrte Haralds rike mens han var i galskapen. At folket og ikke minst maktpersoner i riket hadde mistet tiltro til en mann som viste seg å være så hardt grepet av galskap er rimelig å anta. Slike fortellinger, med preg av eventyr og sagn, gjør at det er lett å kjenne igjen forfatterens fortellerstemme i sagaene, særlig *Heimskringla*. Når det har blitt tatt friheter av fortelleren som i fortellingen om Gyda og Snefrid, kan en lure på hvilke andre fortellinger som er konstruert av forfatteren.

Det finnes også et eksempel fra *Fagerskinna* som fremhever tidsforskjellen på verkets tilblivelse og hendelsene det beskriver. I verkets beskrivelse av slaget i Hafrsfjord, står det skrevet at etter slaget ”trivdes landet godt, skattene ble betalt både fra innlandet og kysten”.¹¹¹ Dette er trolig en opplysning som er tilført av *Fagerskinnas* forfatter. Det var nemlig ikke normalt med skattebetaling som vi kjenner det på tiden da Harald skal ha styrt. Han hadde heller ikke et statsapparat som ble driftet av skatteinnbetaling. Han benyttet seg trolig av veitsler som en form for skattebelegging av innbyggerne i riket sitt, men en strukturert og systematisk skatteinnkreving skulle det fortsatt være lenge til før ble innført i Norge.¹¹² På denne måten kan man anta at forfatteren av *Fagerskinna* har projisert sin samtid på fortiden han eller hun fortalte om, noe som samsvarer med Kohts kildekritiske tradisjon.¹¹³

Hovedfortellingen som formidles i de to sagaene, og da i særlig grad i *Heimskringla*, med Harald som hovedaktør og protagonist, har vært med på å prege grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen i lang tid.¹¹⁴ Den er satt inn i et plott hvor Harald må samle Norge til et rike, slik at han kan gifte seg med sin Gyda, og skal ikke klippe håret før det er fullført. På hans vei mot en fullført rikssamling, står Norges forskjellige konger og høvdinge, som

¹¹⁰ Hkr 67

¹¹¹ Fsk 47

¹¹² Moseng, Opsahl, Pettersen, Sandmo 2007: 65

¹¹³ Se fotnote 58

¹¹⁴ Krag 1990: 179

fungerer som fortellingens antagonister, og disse må han bekjempe for å nå sitt mål. Denne hovedfortellingen som står nedskrevet i *Heimskringla* har definert grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen siden Snorres egen tid, og selv om det de siste omtrent hundre årene har vært sporadiske motsigelser fra historikere, er det ikke før de siste ti-tjue årene denne grunnfortellingen har begynt å slå sprekker.

3.2. Vestfoldkongen som samlet hele Norge – Holmsen

Jeg skal nå ta for meg hvordan Harald Hårfagre og rikssamlingen fremstår hos Andreas Holmsen, som skrev oversiktsverket *Norges historie fra de eldste tider til eneveldets innførelse i 1660*¹¹⁵ i 1938. Hvilken fortelling er det som fortelles her? Hvilken landsdel presenteres som Haralds føde- og oppvekststed og rikssamlingens utgangspunkt? Og hvilke deler av dagens Norge var del av Harald Hårfagres rikssamling? Hvordan forholder denne fortellingen seg til sagalitteraturens skildringer? Holmsen var professor i historie ved Universitetet i Oslo, og det aktuelle verket har vært den absolutt mest brukte grunnboka ved norske universiteter og høyskoler siden den kom ut i 1938.¹¹⁶ Den har jevnlig blitt utgitt i nye opplag; det siste så sent som i 2007.

Boka har et eget kapittel avsatt til rikssamlingen: *Rikssamling og kristendom*, som starter med delkapitlet *Harald Hårfagre*. Allerede kapitlets åpningslinjer er interessante når det kommer til spørsmålet om Harald Hårfagres bakgrunn og ætt, samt hvor hans rikssamling startet: ”I 1904 ble det gravd ut en haug i Vestfold, som brakte for dagen en enestående samling av oldsaker – sikkert det praktfulleste oldfunn som er gjort i Nord-Europa”.¹¹⁷ Holmsen skriver her om dronninggraven på Oseberg i Slagen, hvor det berømte Osebergskipet stammer fra. Det som imidlertid er interessant her, er at dette nevnes i kapitlet som handler om rikssamlingen. Eller enda mer spesifikt; det delkapitlet som handler om Harald Hårfagre. På denne måten oppretter forfatteren umiddelbart en kobling mellom Vestfold og Harald Hårfagre.

¹¹⁵ Holmsen 1938

¹¹⁶ Moseng et al. 2007: 17

¹¹⁷ Holmsen 1938: 131

Holmsen dreier etter hvert fokuset over på Borre og Ynglingeslekten, ved å peke på at dronninggraven på Oseberg er ”nøye knyttet til det store gravfeltet i Borre bare en mil nordenfor, der slektsledd etter slektsledd av Ynglinger er jordfestet ved det sentrale kultsted i sitt rike, på ramhedensk og utpreget østnordisk vis”.¹¹⁸ Her ser vi tydelig at det hos Holmsen er et akseptert faktum at det var den myteomspunne ynglingeslekten som hadde tilholdssted på Borre i Vestfold. Han knytter så dronninggraven og ynglingeslekten til Harald Hårfagre: ”Osebergdronningen er visstnok identisk med Åse, ynglingekongen Gudrød Storlåtnes hærtatte hustru og moren til Halvdan Svarte, Haralds far”.¹¹⁹ Det er med andre ord Harald Hårfagres farmor som er gravlagt i denne haugen, ifølge Holmsen. Han presenterer altså den samme fortellingen om Haralds forfedre som det står i Snorre; at han var ynglingekongenes direkte etterkommer og arving.

Videre skriver Holmsen om Borrehaugene, en samling store gravhauger ved Borre i Vestfold. Den tradisjonelle oppfatningen av disse har vært at de tilhørte konger og høvdinge av Ynglingeætten, som i følge *Heimskringla* etterhvert bosatte seg i dette området.¹²⁰ Holmsen presenterer Halvdan Svarte som en potensiell konge som har blitt bæret med en av gravhaugene: ”han kom etter en samstemmig tradisjon av dage ved drukning i Randsfjorden og ble gravlagt ved Stein i Ringerike”.¹²¹ Dette bruker Holmsen som et moment i argumentasjonen for muligheten for at det er Halvdan Svarte haugen ble reist for, siden ”ved å reise en verdig gravbolig for ham i Borre kunne også vestfoldingene regne med å ha den døde kongen hos seg og nyte godt av hans overnaturlige kraft”,¹²² men den haugen det er snakk om inneholdt ingen menneskerester da den ble åpnet en gang for omtrent 180 år siden. Det skal imidlertid nevnes at Holmsen ikke sier noe om hva denne ”samstemte tradisjonen” innebærer, eller hvilke kilder han bygger denne påstanden, med tanke på at han bruker nettopp det påståtte faktum at Halvdan ligger begravd i denne haugen som et viktig argument for å knytte Harald Hårfagre, og dermed rikssamlingen med ham, til Vestfold. Holmsen går etterhvert videre til å skrive om Harald:

Slik var den ætt og det miljø Harald Hårfagre gikk ut fra. Det gjorde ham til innlandsnorsk stammeoverhode og kystnorsk krigerhøvding i samme person, og

¹¹⁸ Holmsen 1938: 133

¹¹⁹ Holmsen 1938: 133

¹²⁰ Se fotnote 74

¹²¹ Holmsen 1938: 133

¹²² Holmsen 1938: 133

nettopp denne dobbelte forutsetning er det vi naturlig søker hos den mann som grunnla samlingen av hele Norge.¹²³

Slik det fremgår av dette sitatet, anser Holmsen at det var *hele* Norge som ble samlet til et rike. Han viderefører med det sagaenes fortelling hva gjelder omfanget av Haralds rikssamling, og at han forholder seg til grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen etablert av disse verkenes forfattere. Dette var en grunnfortelling som rådet på tiden da Holmsen skrev dette oversiktsverket.¹²⁴ Ut ifra utdraget fra teksten ovenfor, kommer det tydelig frem at Holmsen mener Harald var en etterkommer av Ynglingeætten, og at det var hele Norge som ble samlet i hans rikssamling.

Når det gjelder beskrivelsen av utspringet for Haralds rikssamling, er Holmsen litt mer vag enn han er angående Haralds fødested og forfedre. Han presiserer ikke hvor Harald startet erobringen fra, men Holmsen gikk trolig ut ifra at den startet i Vestfold. Han virker iallfall å være sikker på at det var her Harald var født og oppvokst. Han skriver at Harald ”kom til Vestlandet”¹²⁵ i en periode landsdelen var preget av uroligheter og strid, og derfra var veien kort til slaget i Hafrsfjord. Sør-Vestlandet var i følge Holmsen den landsdelen som inneholdt flest vikinger og landets verste sjørøvere. Derfor nyttet det ikke å forsøke en fredelig løsning på Haralds maktovertakelse. Dermed stod det Holmsen kaller ”det eneste [slaget] vi har full opplysning om”¹²⁶. Hva forfatteren legger i det å ha full opplysning om noe er uklart.

Holmsen beskriver betydningen av slaget i Hafrsfjord på noenlunde samme måte som kongesagaene; det siste og avgjørende slaget som markerte fullbyrdelsen av Haralds rikssamling. Etter dette skriver forfatteren om årene mellom dette slaget og Harald Hårfagres død. Han skriver blant annet at Harald har hatt herredømme i Viken.¹²⁷ Dette er noe det ikke skrives veldig mye om i verken *Heimskringla* eller *Fagerskinna*, men han bygger tilsynelatende denne påstanden på kvadet om Harald av Torbjørn Hornklove. Der blir Harald omtalt som ”gauters fiende”.¹²⁸ Gautene var navnet på folket som bodde i Gautland i Sverige.

¹²³ Holmsen 1938: 134

¹²⁴ Krag 1990: 179

¹²⁵ Holmsen 1938: 138

¹²⁶ Holmsen 1938: 138

¹²⁷ Holmsen 1938

¹²⁸ Holmsen 1938: 139

På bakgrunn av dette konkluderer Holmsen med at Harald må ha vært hersker i Gautenes naborike, som var Viken.

Forholdene i landet etter slaget i Hafrsfjord beskrives litt annerledes i Holmsen enn den man finner i *Fagerskinna*. Ifølge Holmsen var det ikke utelukkende fred og velstand i Haralds rike resten av hans dager. Jarler i både Trøndelag og Møre reiste motstand mot Harald etter at han formodentlig hadde samlet Norge til ett rike, i tillegg til at det oppsto konflikter mellom flere av hans sønner. Dette kan komme av *Fagerskinnas* begrensede omfang. Ser man i *Heimskringla*, som inneholder generelt mer utfyllende informasjon om Harald enn *Fagerskinna*, vil man finne mye av den samme informasjonen, med grundige redegjørelser for de forskjellige konfliktene.

Holmsen skiller seg fra begge de nevnte sagaene på et punkt i historien om Harald Hårfagre. Der både *Heimskringla* og *Fagerskinna* beskriver historien om kong Harald Hårfagre og kong Adalstein av England som et maktspill der to konger ville lure den andre til underdanighet, skriver Holmsen at forholdet mellom dem var en allianse. Denne alliansen var rettet mot vikinger hovedsakelig bosatt på øyene mellom Norge og England, som herjet i de to landene ved å dra på vikingtokt. I tillegg til dette, skriver han at ”som pant på sitt vennskap sendte Harald sin yngste sønn Håkon til oppfostring hos Englandskongen”.¹²⁹ Dette skiller seg altså betydelig fra det som fortelles i sagaene. Hvor Holmsen har hentet denne informasjonen, som var så pass ulik den som sagaforfatterne satt på, oppgis ikke.

Ifølge Holmsen bodde kong Harald mest på de sørvestlandske høvdingsetene Avaldsnes på Karmøy, Utstein på Mosterøy, og Fitjar på Stord.¹³⁰ Holmsen skriver ikke om noen østlands-høvdingseter med tilknytning til Harald Hårfagre. Han skriver, som påpekt, at Harald styrte også i Viken, men går ikke noe spesifikt inn på hvor i Viken det var snakk om, og hvor en eventuell kongsgård lå. Det eneste som knytter Harald til Østlandet, er når han skriver, nærmest i forbifarten, at en av Haralds sønner, Ragnvald Rettilbeine, var hersker i det opplandske stammeriket Hadeland,¹³¹ uten å gå noe mer konkret inn på dette.

Avslutningsvis maler Holmsen et bilde av Harald som kan minne om personskildringene vi finner i sagaene, hvor det legges vekt på alle de positive karaktertrekkene kongen besatt:

¹²⁹ Holmsen 1938: 140

¹³⁰ Holmsen 1938: 140

¹³¹ Holmsen 1938: 139

Men når nettopp Harald Hårfagre og ingen annen ble Norges første enekonge, må det også skyldes personlige egenskaper hos ham. Vi eier ingen autentisk karakteristikk av kong Harald, bare sagn og eventyr, som begynte å gro opp omkring ham allerede mens han levde. Men hans verk forteller oss at i det mylder av maktlystne, våpendjerve og hensynsløst kjempende enkeltmennesker som var hans tids Norge, må han selv ha vært den veldigste kriger og den ubendigste herskernatur.¹³²

Dersom en bruker Holmsens bok som et eksempel på hvordan den historiefaglige tradisjonen var frem til første halvdel av 1900-tallet når det kommer til tidlig middelalder i Norge, i dette tilfellet Harald Hårfagre og rikssamlingen, kan en se flere tendenser. For det første, ligger store deler av det Holmsen skriver tett på den grunnfortellingen man finner i *Harald Hårfagres saga* i *Heimskringla*,¹³³ samt kapitlene om kong Harald Hårfagre i *Fagerskinna*.¹³⁴ De variasjonene som har blitt greid ut om,¹³⁵ endrer i liten grad tekstens hovedfortelling, og skiller den ikke fra den gamle grunnfortellingen. Det kommer òg tydelig frem at Holmsen ikke stiller seg nevneverdig kritisk til det som fortelles i sagaene. Fortellingene i særlig *Heimskringla* blir her gjenfortalt som historiske fakta.

I tillegg skriver Holmsen bortimot ingen detaljer om hvor Harald startet sine erobringer fra. Han skriver utfyllende om Haralds forfedre, som blir presentert som ynglingætten, og at det var Vestfold og områdene rundt, da hovedsakelig opplandene, som var området Harald stammer fra. Dersom en tar utgangspunkt i at forfatteren regner det som en selvfølge at Haralds erobringer startet fra Vestfold, skriver ikke forfatteren noe om Haralds bragder mellom Vestfold og Vestlandet. Dette er snakk om en stor geografisk avstand som ikke blir redegjort for. Etter slaget i Hafrsfjord er landet ifølge Holmsen samlet til ett rike, og dette gjaldt også landets østligste deler. Holmsen skriver altså kun om erobringene Harald gjør på Vestlandet, fra Trøndelag, til Hafrsfjord nord på Jæren.

Holmsen har ikke med noen av de delene fra *Harald Hårfagres saga* som bærer sterkest preg av å være formet av fortellere i ettertid. Det tenkes da spesielt på fortellingen om Gyda, som angivelig var hele grunnen til at Harald i hele tatt kom inn på tanken om å samle Norge til ett rike, samt fortellingen om Snøfrid, hvor Harald ble gal og satt ved liket av sin kone i tre år. At Holmsen ikke tok dette med, kan komme av at det som nevnt bærer tydelig

¹³² Holmsen 1938: 141

¹³³ Hkr 57-86

¹³⁴ Fsk 36-52

¹³⁵ Se fotnote 77

preg av å være oppdiktet, og ble sett på som sidestilt med sagn eller eventyr. Dersom han hadde valgt å ha disse med i sin tekst, kunne de ha hatt en effekt hvor troverdigheten på det som ble fortalt hadde blitt senket.

Grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen, etablert av de norsk-islandske kongesagaene,¹³⁶ er en grunnfortelling som ble akseptert av historikere i lang tid, inkludert Holmsen. Historikeren Claus Krag påpekte i en artikkel denne oppgaven kommer nærmere inn på senere¹³⁷ at det er én oppfatning angående Harald Hårfagres rikssamling som har rådet blant norske historikere. Det snakkes da om at rikssamlingen hadde sitt utspring i Vestfold: ”Her var kjerneområdet til den norske gren av ynglingeætten, og det var denne ætt Harald tilhørte; da Harald etterfulgte faren, Halvdan Svarte, skulle han ha hatt forfedre bak seg i fem ledd som Vestfold-konger”.¹³⁸

Holmsen er opptatt av en fortelling om Harald og rikssamlingen der Harald som person spiller en mindre rolle som utløsende faktor enn de samfunnstrukturelle- og økonomiske forholdene gjorde. Ifølge hans fortelling var det ikke nødvendigvis de ambisiøse og makthungrige trekkene ved Haralds personlighet som satte i gang rikssamlingen, men behovet for å trygge skipsleden langs norskekysten for herjinger fra vestlandsvikingene.¹³⁹ Det var et økonomisk vinningsperspektiv som lå til grunn for Haralds erobringer. Holmsen setter hovedfortellingen inn i et plott hvor det er et samarbeid mellom to mektige høvdinge, Harald og ladejarlen, som dannes for å skape trygg skipsfart langs norskekysten, og dermed sikre den viktige handelsruten denne skapte. Tekstens protagonist er Harald, mens antagonistene er vikinghøvdingene han må kjempe mot for å erobre riket. Hovedfortellingen inneholder altså noen forskjeller i forhold til *Heimskringlas*, men disse kan ikke sies å være så pass fundamentalt annerledes at de støtter opp om hver sin grunnfortelling.

3.3. Vestlandskongen som samlet Vestlandet – Krag

¹³⁶ Se fotnote 114

¹³⁷ Se fotnote 144

¹³⁸ Krag 1990: 179

¹³⁹ Holmsen 1938: 136

Norsk historisk allmennlitteratur har i stor grad formidlet samme grunnfortelling som den man finner i Holmsen, altså på mange måter en gjenfortelling av grunnfortellingen skapt i norsk-islandsk sagalitteratur.¹⁴⁰ I 1990 publiserte historikeren Claus Krag en artikkel hvor han stiller seg kritisk til denne grunnfortellingen, og peker på flere momenter ved den som kan tyde på at den fortellingen nordmenn i flere generasjoner har blitt fortalt som en angivelig viktig del av Norges historie, ikke er troverdig. Krag er professor i historie ved Høgskolen i Telemark, og har flere utgivelser bak seg, med fokus på norsk middelalder. Krag har en tilnærming til kildene fra og om perioden rundt tidlig middelalder som Bagge definerer som radikalt kritisk,¹⁴¹ og forsøker i arbeidet sitt blant annet å vise hvordan innholdet i disse kildene heller er en levning til tiden de ble skrevet i, enn en beretning om tiden de forteller om. Han omtales i dag som en av de fremste representantene for Weibull-tradisjonen¹⁴² i Norge. Bagge går så langt som å hevde at denne tradisjonen fikk sitt egentlige gjennombrudd i Norge med Krag.¹⁴³

Artikkelen det er snakk om, er *Vestfold som utgangspunkt for Norges rikssamling*,¹⁴⁴ publisert i det historiske tidsskriftet *Collegium Medievale*. Krag er i denne artikkelen tidlig ute med å understreke at han ikke er den første som stiller seg kritisk til den gamle grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen. Allerede i artikkelens første avsnitt henviser han til de tre historikerne Johan Schreiner, Klaus von See og Ólafía Einarsdóttir, som på henholdsvis 1930-, 60- og 70-tallet opponerte mot den rådende forskningen.¹⁴⁵ Dette fikk imidlertid ikke noen særlig grobunn i det norske historikermiljøet, og den gamle grunnfortellingen fra sagaene fortsatte å være den gjeldende.

I 1995, fem år etter at denne artikkelen ble publisert, ble *Aschehougs Norgeshistorie* utgitt. Dette omfangsrikt verk om Norges historie over tolv bind, hvor bind 2 i denne serien er skrevet av Krag, og handler om vikingtid og rikssamling.¹⁴⁶ Krag tok i dette oversiktsverket utgangspunkt i innholdet i sin artikkel fra 1990, men omformet det til å passe i en bok beregnet på et allment publikum. Det faglige innholdet er altså noenlunde tilsvarende, men formulert på en mindre omstendelig og inngående måte i oversiktsverket. Jeg vil nå ta for meg

¹⁴⁰ Krag 1990: 179

¹⁴¹ Bagge 2002: 173

¹⁴² Se fotnote 57

¹⁴³ Bagge 2002: 173

¹⁴⁴ Krag 1990

¹⁴⁵ Krag 1990: 179

¹⁴⁶ Krag 1995

dette oversiktsverket, for å se hvordan Krag fremstiller fortellingen om Harald og rikssamlingen, og det vil henvises til artikkelen for å utdype Krag's synspunkt og påstander.

Krag tar innledningsvis opp at som kilder for den eldre norske historien er det sagaene som ”ruver”,¹⁴⁷ og han trekker frem at de har gitt navn til hele denne historiske perioden, som av noen omtales som ”sagatiden”. Han peker imidlertid på at sagaene ikke er samtidige kilder i arbeidet med vikingtiden, og om de gjengir gamle muntlige tradisjoner i original form, er et omdiskutert og uavklart tema.¹⁴⁸ Som en følge av det er det omdiskutert hvor sikre kilder sagaene kan anses å være. At det er problematisk å bruke så sene kilder er ifølge Krag lett å forstå.¹⁴⁹ Det han mener redder sagaene i et kildekritisk perspektiv, er deres bruk av skaldekvadene. Det at disse er dikt i bunden form, diktet av skalden fra Haralds levetid og fremover, gjør dem til samtidige kilder. Krag skriver at de siteres i sagaene som bevis på at det som står er pålitelig. Likevel er det bare en mindre del av alle opplysningene som kan belegges på denne måten, hevder han. I tillegg mener han at det ikke alltid er så mye en kan få ut av de skaldestrofene som siteres, og at i noen tilfeller er det åpenbart at sagaforfatterne har misforstått skaldene, og brukt dem på måter som skaper forvirring. Det ikke kan utelukkes at det finnes falske strofer i overleveringen, altså dikt som er laget i ettertid som en kunstnerisk utsmykning av tekstene.¹⁵⁰

I artikkelen peker han på et slikt eksempel: *Ynglingatal*. Dette er et skaldekvad som omhandler kongene i Ynglingeætten, og har tidligere blitt brukt som en kilde til å bekrefte at Haralds fødested og utgangspunkt for rikssamlingen var Vestfold. Dateringen av dette kvadet har vært debattert grundig det siste århundret, og Krag er en av dem som opererer med at den originale dateringen er feil. Den opprinnelige teorien var at det var Harald Hårfagres egen skald, Tjodolv den kvinnerske som sto bak, og at kvadet dermed stammer fra sent 800-tall. Krag peker imidlertid på flere logiske brister ved dette, og hevder at kvadet ble til så sent som på slutten av 1100-tallet eller tidlig 1200.¹⁵¹

Til tross for disse svakhetene, er Krag opptatt av at mange av skaldestrofene i sagene utvilsomt er ekte. Han skriver at de strenge formkravene i skaldediktingen, med regler for stavelsestall i den enkelte linjen, for rim på tvers av linjene, i tillegg for visse lydkombinasjoner i og mellom linjene, gjør at man også kan være rimelig sikre på at de ble

¹⁴⁷ Krag 1995: 72

¹⁴⁸ Se fotnote 45

¹⁴⁹ Krag 1995: 72

¹⁵⁰ Krag 1995: 73

¹⁵¹ Krag 1990: 179

skrevet ned slik de opprinnelig ble diktet, selv om det gikk flere hundre år fra skalden diktet dem til de ble nedskrevet.¹⁵²

I likhet med beskrivelsen tidligere i denne oppgaven,¹⁵³ forklarer også Krag sagaverkenes omtale av Harald som en illustrasjon av en høvisk konge etter 1200-tallets idealer. Krag mener sagaforfatterne konstruerte dette bildet for å gjøre ham til en verdig stamfar for den norske kongeslekten. At Harald var denne kongerekkens stamfar, hevder Krag ble akseptert og godtatt av moderne historikere. I tillegg til dette, aksepterte de òg påstanden om at hans rikssamling var grunnleggende og fikk varig betydning, ved at riket gikk i arv til hans etterkommere, at Norge ble Hårfagre-ættens odel. Likevel har noen historikere, i tråd med det Krag beskriver som moderne kildekritikk, hevdet avvikende meninger. Han trekker frem at etter deres oppfatning er sagaene tendensiøse og at de forherliger den norske kongeslekten. Krag skriver at i de siste årene har denne kritiske holdningen fått økt tilslutning.¹⁵⁴

Krag peker på at en tendens i fortellingen om Harald og rikssamlingen er at den har blitt mer og mer omfangsrik jo lenger bort man kommer fra den i tid. De første beretningene inneholdt bare at Harald grunnla kongehuset, og at han var den første eneveldskongen i Norge. *Fagerskinna* inneholder ifølge Krag rundt ti trykksider, mens i *Heimskringla* har dette økt til tretti. Snorre har innlemmet historier fra andre sagaer, blant annet fortellingen om Snøfrid,¹⁵⁵ som opprinnelig stammet fra en liten saga ved navn *Ågrip*. Krag slår fast at denne historien er et rent sagn med mange eventyrlige trekk, men at slike sagn vitner om at ”Harald ruvet som skikkelse i ettertid. Men hvor ruvende han var i samtiden, er det vanskeligere å avgjøre”.¹⁵⁶

På spørsmålet om hvem Harald var og hvor han stammet fra, viser Krag til *Haraldskvæði*, som han etter hans mening kan fortelle at Harald var sønn av en Halvdan. Krag skriver at alle kildene er enig om at Harald var sønn av en konge på Østlandet, som het Halvdan Svarte. Ut over dette skriver Krag at opplysningene varierer. Sæmund Frode,¹⁵⁷ hvis arbeid *Nóregs konungatal* er basert på, har trolig ikke ført Haralds slekt lenger tilbake enn til Halvdan Svarte. Sæmund, og det lærde miljøet rundt ham, gjorde de senere norske kongene til

¹⁵² Krag 1995: 73

¹⁵³ Se fotnote 89

¹⁵⁴ Krag 1995: 74

¹⁵⁵ Se fotnote 110

¹⁵⁶ Krag 1995:74

¹⁵⁷ Se fotnote 53

hårfagreætlinger. På denne måten konstruerte de en lang og klar rød tråd i norsk historie. En i dette lærde miljøet, og Sæmund Frodes samtidige, var Are Frode. Han var trolig den første til å beskrive Haralds slekt *bakover* i tid, og knyttet Harald til Ynglingeslekten.

I *Vestfold som utgangspunkt for den norske rikssamlingen* bruker Krag *Historia Norvegiæ*¹⁵⁸ til å fortelle at Harald slett ikke stammer fra Vestfold. Dette verket synes å følge Are Frode nøye i beretningen om ynglingekongene.¹⁵⁹ Her kan man lese at Harald Hårfagres rikskongedømme, altså det riket han styrte over etter rikssamlingen, kun omhandlet landets kystområder (*maritima zona*). Midtområdene (*mediterranea zona*) tilhørte fremdeles andre småkonger, og Harald Hårfagres overherredømme der bare var tilsynelatende. Dersom ”mediterranea zona” tilsvarer ”opplandene”, betyr det at forfatteren av *Historia Norvegiæ*, samt Are, regnet med at Harald ikke klarte å inkludere det som i sagaene blir beskrevet som hans fars rike i sin rikssamling.¹⁶⁰

Krag mener det kan være flere begrunnelser for denne konstruksjonen. En mulighet, er at Are ble inspirert av et tilsvarende arbeid Sæmund gjorde om den danske kongerekken. En annen er at Are tolket det at Harald blir omtalt som ”ungum ynglingi”, ”den unge yngling”, i *Haraldskvæði* som at han nedstammet fra ynglingeslekten.¹⁶¹ Hva betydningen av dette egentlig var skriver Krag at er uvisst. Krag skriver at Are trolig skrev en kort saga om ynglingeslekten. Denne ble videreutviklet og omskrevet, slik at den til slutt hadde den form den har i Snorres *Ynglingesaga*. Snorre bygger i tillegg denne sagaen på kvadet *Ynglingatal*. Snorre tar utgangspunkt i at dette kvadet er fra 800-tallet, altså en kilde tett opp til de tider den beskriver, mens det som nevnt trolig er fra 1100- eller 1200-tallet i stedet.¹⁶²

At Harald var vestfoldkonge før han ble rikskonge er ifølge Krag et synspunkt som dukket opp bare noen tiår før Snorre skrev. Krag peker på at dersom vi undersøker de eldste tekstene som beskriver Harald, står det ikke noe om Vestfold. I *Nóregs konungatal* omtales han som Sogningenes konge,¹⁶³ og Are omtaler Haralds forfedre som ”opplendingskonungar”, det vil si at de plasseres på ”Opplandene”, altså de indre østlandsområdene. Krag skriver at ifølge Are flyttet disse forfedrene seg deretter vestover, ikke sørover mot Vestfold. Flertallet av de eldste kildene beskriver Haralds forfedre som opplandskonger, men etterhvert ble de

¹⁵⁸ Se fotnote 54

¹⁵⁹ Krag 1990: 183

¹⁶⁰ Krag 1990, 184

¹⁶¹ Krag 1995: 75

¹⁶² Se fotnote 151

¹⁶³ Krag 1990: 182

mer og mer fremstilt som vestfoldkonger, før de hos Snorre til slutt er dette, helt og fullkomment.

Utviklingen i beretningen om Haralds vestfoldtilknytning ble forankret Haralds forfedre på farssiden. Krag skriver at kildene gir bortimot like sprikende opplysninger om Haralds morsslekt. I følge Sæmund Frode kom Haralds mor fra Sogn. Hun het Ragnhild, og var datter av kongen der, som het Harald Gullskjegg. Forfatterne bak *Fagerskinna* og *Heimskringla* har i følge Krag utviklet denne enkle beretningen videre, med fortellingen om Halvdans to giftermål.¹⁶⁴ Ved å beskrive Haralds morsætt på denne måten ble den langt mer fornem, på linje med ynglingeætten han stammet fra på farssiden. I tillegg tar Krag opp i artikkelen at denne fortellingen passet bra til den stadig sterkere tendensen til å knytte Harald til Østlandet og Vestfold.¹⁶⁵ Krag mener det er grunn til å mistenke forfatteren av *Fagerskinna* for å stå bak det han kaller forbedringen av Haralds morsslekt,¹⁶⁶ en bearbeiding han mener er åpenbar.¹⁶⁷

I motsetning til hva som står i *Heimskringla*, hevder Krag at det er mye som tyder på at de eldste sagaene lar Sogn være utgangspunkt for rikssamlingen. Han mener at erobringsruten Snorre beskriver i *Heimskringla*, hvor Harald starter på Østlandet, går over til Trøndelag, og følger kysten sørover til erobringen avsluttes i Hafrsfjord, er konstruert av Snorre selv.¹⁶⁸ Det Krag mener vi med en viss sannsynlighet kan si, er at den sørlige delen av Vestlandet utgjorde *kjerneområdet* i Haralds rike. Krag skriver at det virker som han her hadde det han kaller et nokså direkte herredømme.¹⁶⁹ I tillegg peker han på at kontrollen over dette området kanskje ga ham en så sterk stilling at han kunne hevde en form for overherredømme i andre deler av landet. På Østlandet ser det ut til at det satt en rekke småkonger. Disse kan ha vært selvstendige, men hvis de har vært underordnet noen, mener Krag det i så fall var for den danske kongen, snarere enn Harald. Han skriver at generelt sett hadde Harald bare en indirekte form for styre i områder hvor han hadde overherredømme. Slike overherredømmer var vanlig i vikingtidens større riker. Dette innebar at lokale makthavere anerkjente en overkonge, og med det forpliktet de seg til å støtte ham i konflikter, betale skatt eller å underholde ham og folkene hans når de kom på gjestebud. Krag påpeker

¹⁶⁴ Se fotnote 80

¹⁶⁵ Krag 1990: 183

¹⁶⁶ Krag 1995: 78

¹⁶⁷ Krag 1990: 183

¹⁶⁸ Krag 1995: 84

¹⁶⁹ Krag 1995: 85

imidlertid at til tross for denne indirekte styreformen var ikke Harald en ubetydelig konge, og peker på at kong Æthelstan i England fostret opp sønnen hans, Håkon.¹⁷⁰ Dette mener Krag viser at Harald raget opp over andre konger og jarler.¹⁷¹

På Vestlandet fra Hordaland og sørover mener Krag at Harald hadde et mer direkte herredømme. I dette området ligger flere kongsgårder som har blitt knyttet til Harald og hans nærmeste etterkommere, noe som til en viss grad bekreftes i samtidige skaldekvad. Gårdene det er snakk om, er Seim, Alrekstad, Fitjar, Avaldsnes, Utstein og Husabø. Harald og mennene hans hadde ifølge Krag nokså fast tilhold på disse gårdene, som med sine tilhørende leilendingsbruk ga kongen inntekter han fikk god bruk for.

Ifølge Krag er kronologien i den tidlige rikssamlingstiden er et omstridt tema, men at Haralds dødsår kan med noenlunde sikkerhet bestemmes til år 932.¹⁷² Ellers peker Krag på at sagaforfatterne hevder at Harald levde i 80 år, og han ble konge etter sin fars død, ti år gammel, og ti år etter det igjen, fullførte han rikssamlingen. Førrige århundrets historikere bygde på det islandske kildematerialet, og tidfestet slaget i Hafrsfjord, og dermed rikssamlingens fullbyrdelse, til år 872. Krag skriver imidlertid at alle disse tallene er svært usikre, og at de runde tallangivelsene sagaforfatterne opererte med tyder på at de hadde lite håndfast å forholde seg til.

Slaget i Hafrsfjord blir i *Heimskringla* og *Fagerskinna* beskrevet som det slaget som markert fullbyrdelsen på Haralds rikssamlingen. Krag derimot, hevder at det finnes ingen holdepunkter som knytter slaget til et bestemt trinn i Haralds erobring.¹⁷³ Dette er riktignok det eneste slaget vi i følge Krag har dyptgående og konkret informasjon om, blant annet gjennom *Haraldskvæði*, som ble diktet kort etter dette slaget. En annen side ved slaget i Hafrsfjord Krag mener er usikkert, er hvem Harald slo mot, og hvilken rolle Harald selv hadde: Ut ifra *Haraldskvæði* kan det se ut til at han forsvarte riket han allerede styrte mot inntrengere som kom utenfra, i stedet for å være en erobrer.¹⁷⁴ Krag mener at kvadet forteller at Harald var makthaveren på Sør-Vestlandet. Krag poengterer at det er den samtidige kilden som forteller dette, mens det er de langt yngre kildene som forteller at det var Harald som var erobreren.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Se fotnote 100

¹⁷¹ Krag 1995: 85

¹⁷² Krag 1995: 86

¹⁷³ Krag 1995: 86

¹⁷⁴ Krag 1990: 183

¹⁷⁵ Krag 1995: 86

Hvilket rike mener Krag at Harald egentlig samlet, og hvilke forhold var det som la til rette for at det kunne skje? Han mener at det i forrige århundre fantes noen historikere som oppfattet Harald som en storkonge i det Krag beskriver som ”germansk” stil. Det innebærer at han som konge og erobrer hadde lagt landet under seg og gjort seg til øverste føydalherre. I tillegg var riket hans bygget opp som en pyramide med jarler og herser på hvert sitt trinn under storkongen. Denne strukturen var fast og regelmessig, og omfattet hele landet.¹⁷⁶ Krag mener at disse historikerne forstørret Haralds innsats, at de tilskrev ham en gjennomgående nyordning i landets politiske system, noe han mener ikke stemmer.

Krag skriver at sagakritikken¹⁷⁷ førte til at kildegrunnlaget til mange av de eldre oppfatningene av vikingtiden forsvant. En ny generasjon historikere ønsket i tillegg å ta et steg bort fra den personorienterte historien som bygde på sagaene, og basere seg på nye tolkninger og perspektiver. Et viktig fokusområde var å vise hvordan rikssamlingen hang sammen med samfunnsmessige behov. De fokuserte på at det var økonomiske og sosiale krefter som skapte samlingen, ikke Haralds personlige driv og pågangskraft.¹⁷⁸ Krag henviser til Holmsen, som sammen med historikeren Johan Schreiner var de mest konsekvente når det kom til å hevde denne teorien. De mente at det var sikringen av den viktige handelsruten langs norskekysten som var den utløsende motivasjonen bak rikssamlingen.

Krag avviser ikke denne teorien, men han stiller likevel spørsmål ved den. Krag trekker frem at ifølge Schreiner og Holmsens teori blir Harald ikke annet enn et redskap for høvdingmaktene lenger nord, da det var disse som i størst grad ville tjene på at skipsleden ble sikret. Dermed ble Haralds rikssamling en funksjon av høvdingklassens økonomiske interesser. Etter Krag's oppfatning forteller sagaene en helt annen historie. I følge dem grunnla Harald et rikskongedømme i strid med den norske høvdingmakten, ikke i allianse med dem eller på deres vegne.¹⁷⁹ Holmsen endret imidlertid mening. Ifølge Krag tok Holmsen opp dette temaet på nytt på 1970-tallet, men nå hevdet han ikke lenger at det var sikringen av skipsfarten som var grunnen bak Haralds erobringer. Nå hevdet han at det var Haralds erobringer som truet skipsfarten, og at dette skapte konflikt mellom Harald og jarlene nordover. Disse jarlene allierte seg med den danske kongen, noe Holmsen mente var starten på den langvarige alliansen mellom Ladejarlene og den danske kongemakten.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Krag 1995: 87

¹⁷⁷ Se fotnote 57

¹⁷⁸ Se fotnote 138

¹⁷⁹ Krag 1995: 88

¹⁸⁰ Krag 1995: 88

Etter Krag's oppfatning, er ”det mest tilfredsstillende ved forklaringer som dette – både den fra trettiårene og den reviderte – er at de søker ”store” årsaker til store virkninger”.¹⁸¹ Rikssamlingen settes inn i sammenheng med det han omtaler som fundamentale økonomiske forhold i det norske samfunn med ledende samfunnsklassers behov i fokus. Det han derimot trekker frem som utilfredsstillende er at disse forklaringene ble så spekulative. Dette mener han blir særlig synlig når Harald vekselvis blir redskap for mektige høvdingers handelsinteresser og samme høvdingers verste fiende.¹⁸² I tillegg peker Krag på at vi ikke egentlig vet hvor stor rikssamlingen under Harald var. Han mener at det ikke er gitt at årsaken var av samme størrelse og signifikans som selve virkningen.

Den norske rikssamlingen kan ifølge Krag ses i sammenheng med prosesser og forhold i Danmark. Danmark var på 800-tallet et sterkt kongerike, som hadde betydelig makt og tilstedeværelse i Norges sørøstlige deler, særlig Viken-området. Rundt midten av 800-tallet ble det danske kongedømmet svekket, en svekkelse som skulle vare i bortimot hundre år. I dette tidsrommet fant Haralds rikssamling sted, og han og hans nærmeste etterkommere var konger i Sør-Norge. Krag peker på at dette var en mulighet kanskje fordi det danske kongedømmet sto så svakt som det gjorde på denne tiden.¹⁸³

Avslutningsvis i *Aschehougs Norgeshistorie* spør Krag hvilken type konge Harald var, og hva som kan legges i selve begrepet ”konge” når en snakker om Harald Hårfagre. Selve ordet ”konge” betyr etter Krag's oppfatning bare en ætling av en fornem ætt, men denne opprinnelige betydningen sier ikke noe om kongedømmets funksjoner. I tillegg mener han at man møter ulike typer konger i sagaene. Krag peker på at man fra vikingtiden hører om hærkonger og sjøkonger, uten at de er knyttet til noe rike i hele tatt, i tillegg til småkonger, og konger som Harald Hårfagre. Forskjellen på disse mener han er vanskelig å definere. De gamle kildene brukte betegnelsen om et bredt spekter av maktpersoner, alt fra små høvdingar til rikskonger. Ut ifra det store riket Harald rådde over, mener Krag det er rimelig å omtale ham som en vikingkonge, og at han bygde riket på militær makt. Han anser også forestillingen noen historikere har om at Harald gikk inn i det han beskriver som folkekongedømmetradisjon, hvor kongen håndhevet lov og rett på vegne av bondesamfunnet, som vanskelig å underbygge.¹⁸⁴

¹⁸¹ Krag 1995: 88

¹⁸² Krag 1995: 88

¹⁸³ Krag 1995: 89

¹⁸⁴ Krag 1995: 91

Krag stiller altså store spørsmål ved den gamle grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen som man finner i sagaene, og trekker den generelt sett i tvil. Det er spesielt fem ankepunkt ved denne grunnfortellingen han trekker frem som argumenter for at den ikke er troverdig: For det første er det dateringen av *Ynglingatal*, som etter hans oppfatning ikke er korrekt,¹⁸⁵ i *Nóregs konungatal* omtales han som ”sogningenes konge”,¹⁸⁶ beretningen om Halvdan Svartes to giftermål virker urimelig og oppdiktet,¹⁸⁷ ifølge *Haraldskvæði* kan det virke som at Harald allerede var etablert som makthaver på Sør-Vestlandet når han kjempet i Hafrsfjord¹⁸⁸ og ifølge det som kan leses i *Historia Norwegiæ*, omfattet ikke Haralds rike Opplandene, det som i *Heimskringla* blir omtalt som riket han arvet fra sin far.¹⁸⁹

I tillegg til disse argumentene, vektlegger også Krag det faktum at samtlige av kildene om denne perioden, både de eldste og yngste, formidler Harald Hårfagres tilknytning til Vestlandet etter han har fullbyrdet rikssamlingen. Da synes ikke Viken og Vestfold til å være inne i bildet i hele tatt. De samtidige kildene knytter ham til Vestlandet, samt at han skal være hauglagt ved Karmsundet på Karmøy i Rogaland. I tillegg til dette, var hans etterfølgere; Eirik Blodøks, Håkon den gode og Eirikssønnene først og fremst Vestlandskonger. De hadde i alle fall ikke noen posisjon i Vestfold.¹⁹⁰

I *Aschehougs Norgeshistorie* tar ikke Krag opp spørsmålet om *hvorfor* Haralds Vestfold-tilknytning ble konstruert, bare *hvordan*. I artikkelen fra 1990 får dette spørsmålet imidlertid mye oppmerksomhet. På 1160-tallet oppsto det en konflikt mellom det norske og det danske kongehuset. Den danske kongen Valdemar mente at de hadde rettmessig krav på norsk overherredømme på historisk grunnlag: danske konger hadde ved flere anledninger tidligere styrt Norge, i alle fall i tittelen. Området danskene historisk sett hadde stått sterkest, var de østlige delene av landet, og da i særlig grad Viken. Det norske kongehuset hadde dermed behov for et motsvar, for å motbevise danskernes påstand om deres rett på den norske kronen. Krag mener at det tiltaket som da ble gjort, var å etablere en norsk kongeslekt som i flere slektsledd hadde stått sterkt i nettopp Viken. Dermed ble dette området ikke et område danskene hadde styrt over, men et norsk maktsentrum.¹⁹¹

¹⁸⁵ Se fotnote 151

¹⁸⁶ Se fotnote 163

¹⁸⁷ Se fotnote 167

¹⁸⁸ Se fotnote 174

¹⁸⁹ Se fotnote 160

¹⁹⁰ Krag 1990: 184

¹⁹¹ Krag 1990: 190-191

Ola Svein Stugu fokuserer på hvordan historie blir brukt til ulike formål. Slike formål kan være for politisk vinning, som da det norske kongehuset brukte den konstruerte historien om Haralds Vestfold-forbindelse for å hindre danskekongen i å overta herredømmet i Norge. Denne typen bruk av historien har de senere årene gått under begrepet *historiebruk*.¹⁹²

Krags hovedfortelling i både *Aschehous Norgeshistorie* og hans artikkel skiller seg tydelig fra grunnfortellingen fra sagaene, som støttes opp under av Holmsen. Harald presenteres hos Holmsen som en direkte etterkommer av ynglingeslekten, mens hos Krag kan vi lese at det ikke finnes mange konkrete opplysninger om hans forfedre, det eneste man har funnet er at hans far Halvdan Svarte nevnes i noen forskjellige kvad. Det finnes imidlertid lite konkret informasjon om Halvdan Svarte fra de samtidige kildene, og hvor han holdt til er ikke like sikkert som det presenteres i sagaene. Haralds nedstamming fra ynglingeslekten beskrives av Krag som en konstruksjon som ble utviklet av historikere på 1100- og 1200-tallet. Holmsen forteller om Vestfold som Haralds fødested, og rikssamlingens utspring. Ifølge Krag hadde Harald ingen tilknytning til denne landsdelen.

Hovedfortellingene komponert av Krag består ikke av en kronologisk fortelling om Haralds liv og bragder. De fokuserer mer på å avdekke feil og lite troverdige sider ved den gamle grunnfortellingen. Dette gjør at hans fortellinger ikke bygger på tydelige plott, og rikssamlingen settes ikke inn i klare sammenhenger som den gjør i Holmsen. Det kan virke som at Krag mener det er for mye usikkerhet knyttet til denne historien til at man kan sette det inn i et spesifikt og detaljert plott. Men helt grovt sett, er rikssamlingen satt inn i et perspektiv hvor Harald samler Vestlandet under seg til ett rike, i en periode hvor danskekongens tilstedeværelse i Norge er svekket. Betydningen og sammenhengen mellom hendelsene blir nedjustert, og Krag fremstiller det mer som separate hendelser som i ettertiden har blitt satt i sammenheng, enn at det var en bevisst prosess fra Haralds side. Harald er fortellingens hovedaktør, og han er den eneste aktive aktøren man finner i tekstene, og deres protagonist. Danskekongen fungerer som en passiv aktør, ved at han ikke spiller en handlende part, men påvirker likevel plottet ved å legge til rette for Haralds samling med sin svekkelse. I tillegg er vikinghøvdingene på Vestlandet og ladejarlen potensielle aktører, men Krag beskriver ikke en fortelling hvor Harald og disse har en spesifikk relasjon, enten som allierte eller fiender.

Krag presenterer altså en hovedfortelling som potensielt kunne legge grunnlaget for en helt ny grunnfortelling om Harald Hårfagre og rikssamlingen, en grunnfortelling full av motsetninger i forhold til den gamle. Hans kritiske tolkning av kildene skapte imidlertid

¹⁹² Stugu 2013: 11

debatt, da det ikke er alle i det historiske fagmiljøet som deler hans tolkninger. Sverre Bagge skriver blant annet at ”hans fremstilling [er] preget både av det fragmentariske kildematerialet han bygger på og hans skepsis mot generelle teorier om samfunnsutviklingen”.¹⁹³ Han har også fått kritikk for å basere sin forskning på fragmentariske kilder som ikke viser hele bildet av de aktuelle hendelsene.¹⁹⁴

3.4. Vestlandskongen som kanskje var fra Vestfold, og som muligens samlet hele landet - Moseng, Opsahl, Pettersen & Sandmo

For å se på hvordan Harald Hårfagre og rikssamlingen fremstår i nyere oversiktsverk som kom ut etter Krag's nye hovedfortelling på emnet, vil jeg først gjennomgå *Norsk historie 1. 750-1537*,¹⁹⁵ som ble utgitt første gang i 1999 på Universitetsforlaget. Den har siden den gang vært pensum på flere høgskoler og universiteter. Utgaven brukt i denne oppgaven er revidert, og kom ut i 2007. Moseng et al. har satt av relativt mange sider til å ta for seg Harald Hårfagre og rikssamlingen, noe som gir mye plass til å problematisere både fortida og tidligere forskning. Dette er ifølge bokas egen beskrivelse dens mål.¹⁹⁶ I gjennomgangen skal det undersøkes om de nyere verkene holder seg til den gamle grunnfortellingen etablert av sagaene, eller om de tar til seg Krag's kritiske syn på denne, og hans nye hovedfortelling?

Dette verkets hovedfortelling er ikke i like stor grad utformet som en kronologisk fortelling, som for eksempel den hos Holmsen. Denne er inneholder flere sidefortellinger, som tar for seg forskjellige aspekt ved og rundt rikssamlingen forfatterne anser som relevante. Disse sidefortellingene er kategorisert og beskrevet under egne delkapitler: *kongeriket Norge*,¹⁹⁷ *rikssamling*,¹⁹⁸ *regionale samlinger før Haralds rikssamling*¹⁹⁹ og *begrepene*

¹⁹³ Bagge 2002: 176

¹⁹⁴ Bagge 2002: 206

¹⁹⁵ Moseng et al. 2007

¹⁹⁶ Moseng et al. 2007

¹⁹⁷ Moseng et al. 2007: 53

¹⁹⁸ Moseng et al. 2007: 53

¹⁹⁹ Moseng et al. 2007: 55

”Norge” og ”nordmenn”. Disse sidehistoriene vil ikke være relevante for problemstillingen i denne oppgaven, og vil derfor ikke bli tatt opp i denne gjennomgangen.

Det hevdes av forfatterne at en samling av den typen Norge gjennomgikk da det ble samlet til et rike, må ha bestått av flere komponenter. Først, må det være snakk om ”et større politisk-geografisk område skult fra andre, tilstøtende områder gjennom grenser”.²⁰⁰ Med dette mener forfatterne at det må ha eksistert en oppfatning av det området som ble samlet som noe eget, en egen enhet, i forhold til landområdene rundt. For det andre, må riket som ble samlet ha hatt en sentral styring og administrasjon. For det tredje, må et slikt rike ha hatt et økonomisk grunnlag, det vil si ytelses fra folket til sentralapparatet, gjennom f.eks. skattelegging. Til slutt må det også ha eksistert et fellesskap i rettsvesen og lovgivning, samt en felles forsvarsordning.²⁰¹

Moseng et al. skriver at historikere har opp gjennom årene vært opptatt av ulike aspekter ved rikssamlingen, avhengig av historikerens egen samtid, og av de problemer man da var opptatt av. Blant annet skriver de at Keyser og Munch, to av 1800-tallets aller største og mest toneangivende historikere, var særlig opptatt av begrepene *folk* og *nasjon*, og å tydeliggjøre den norske nasjons alder og storhetstid. De ville få frem at Norge var en nasjon like gammel som den svenske og danske, og hadde vært minst like mektig.

Senere var det begrepene *rike* og *stat* som skulle få hovedfokus. For historikeren Ernst Sars var det den territorialpolitiske samlingen av Norge til et rike som var viktigst.²⁰² Det vil si at hans hovedfokus var på dannelsen av enheten Norge, altså selve statsdannelsen. Ifølge Moseng et al., hevdet Sars at ”kampen i Hafrsfjord stod mellom fylkesaristokratiet og et rikskongedømme, mellom splittende og samlende krefter”.²⁰³ Det vil si at de mener at den erobrende parten, i dette tilfellet Harald, fungerte som en samlende kraft, mens de småkongene og høvdingene han kjempet mot var splittende. Her var det altså selve riket og territoriet som var av interesse. Etter hvert skiftet fokuset over til oppkomsten og utviklingen av en politisk-administrativ statsorganisasjon i Norge. Da var interessen mer rettet mot hvordan statsapparatet fungerte, hvordan Norge ble styrt og administrert.

Forfatterne mener at når man i dag bruker begrepet rikssamling, innebærer dette en kombinasjon av disse betydningene: ”for det første at de fleste områder som utgjør dagens Norge, ble samlet under det formelle herredømmet til én riksstyrer: for det andre prosessen

²⁰⁰ Moseng et al. 2007: 53

²⁰¹ Moseng et al. 2007: 53-54

²⁰² Moseng et al. 2007: 54

²⁰³ Moseng et al. 2007: 54

med indre samling, sosial konsolidering med utbygging av permanente styringsorganer for sentralmakten”.²⁰⁴ Denne prosessen var ikke noe som var unnagjort i løpet av kort tid, Moseng et al. peker på at rikssamlingsprosessen fortsatte til etter midten av 1000-tallet.²⁰⁵ Hvis vi tar utgangspunkt i at Harald var ferdig med sin samling rundt år 880, vil det si at denne samlingsprosessen pågikk i omtrent tohundre år, i følge Moseng et al.

I senere tid hevder forfatterne det har blitt reist kritikk mot at nordiske historikere har tatt utgangspunkt i de nåværende landene Danmark, Norge og Sverige og prøvd å spore disse tre enhetene så langt tilbake i tid som mulig. Det vil si at de har plassert dagens regionale forhold i en tid hvor disse ikke samsvarer med denne oppfatningen.²⁰⁶ Ved å gjøre dette mener forfatteren at man vil få et feilaktig inntrykk av hvordan forholdene fortonet seg på den tiden det er snakk om. Forfatterne henviser blant annet til Krag, som ifølge forfatterne har sådd tvil om hvorvidt Harald Hårfagres ”rikssamling” har hatt større betydning enn liknende samlinger andre, ukjente personer stod for. Haralds samling skal av seinere konger, med behov for å legitimere eller styrke grunnlaget for sine tronekrav, ha blitt trukket fram som begynnelsen på en noe nær kontinuerlig samlingsprosess.²⁰⁷ Dette er en kort oppsummering av det Krag skriver i en artikkel publisert i *Rikssamlingen og Harald Hårfagre*,²⁰⁸ utgitt i forbindelse med et historisk seminar på Karmøy i 1993. Essensen av det Krag skriver her er den samme som i artikkelen gjennomgått tidligere i denne oppgaven.²⁰⁹

Når forfatterne skal i gang med selve beskrivelsen av Haralds rikssamling, starter det med innledningsvis å konstatere at man har lite sikker kunnskap om Harald Hårfagre og rikssamlingen. De mener at til og med tilnavnet ”Hårfagre” kan vise seg ikke å stemme, da de peker på at i engelske og franske kilder er kongen kjent som Harald Hardråde som bærer navnet Hårfagre. Det Moseng et al. mener er sikkert, er at Harald var sønn av Halvdan Svarte, som her omtales om konge på Opplandene. Dette er noe alle kildene er samstemte om, hevder de.²¹⁰ Forfatterne mener at det som derimot er usikkert, er hvor Harald selv kom fra. De peker på at kildene kan hevde ulike historier knyttet til Harald og rikssamlingens utgangspunkt. Eldre historikere har ment at Vestfold måtte være utgangspunkt for rikssamlingen. Moseng et al. peker på at Snorre presenterer Harald som en Vestfold-konge, og etterkommer av

²⁰⁴ Moseng et al. 2007: 54

²⁰⁵ Moseng et al. 2007: 55

²⁰⁶ Se fotnote 57

²⁰⁷ Moseng et al. 2007: 54

²⁰⁸ Karmøy kommune 1993

²⁰⁹ Se fotnote 144

²¹⁰ Moseng et al. 2007: 61

ynglingeætten. Snorre bygger dette som nevnt på *Ynglingatal*,²¹¹ men forfatterne trekker frem at Harald selv ikke nevnes i dette kvadet.²¹² Forfatterne avkrefter ikke Vestfold-teorien, men de legger vekt på at det er Sogn som er det mest sannsynlige utgangspunktet for Haralds rikssamling, i og med at han ikke nevnes i forbindelse med Vestfold før i de yngre kildene. Dessuten utnevnes Sør-Vestlandet som Haralds tilholdssted etter rikssamlingen var fullført. De mener imidlertid at Vestfold ikke kan utelukkes helt av den grunn. De lar dermed spørsmålet om Haralds oppvekststed og rikssamlingens utgangspunkt ligge relativt ubesvart.

Slaget i Hafrsfjord legges av forfatterne frem som det siste større slaget Harald måtte kjempe i Norge. Samtidig presiserer de at det er store kunnskapshull knyttet til denne hendelsen. Blant annet vet vi ikke helt sikkert om dette virkelig var det avgjørende slaget, hvor Harald fullførte sin erobring. I tillegg påpeker de, i likhet med Krag,²¹³ at det er mye usikkerhet knyttet til hvem Haralds motstandere var. Forfatterne bygger mye av kunnskapen om slaget i Hafrsfjord på *Haraldskvæði*. Dette gjør det vanskelig å fastslå hvem Haralds motstandere var i dette slaget, da det formidles litt motstridende opplysninger i dette kvadet hva angår Haralds fiender. Harald beskrives som ”austmennenes konge”, mens hans motstandere også kom østfra, da de beskrives som ”øst-kakser”.²¹⁴ Samtidig som Harald kalles austmennenes konge, presiseres det også i kvadet at han bor på Utstein, som ligger like nord for Stavanger. Dette har blitt brukt som et ankepunkt mot den tradisjonelle oppfatningen om at slaget i Hafrsfjord dreiet seg om at Harald slo mot småkonger og høvdinger fra sørvest-landet for å erobre riket deres, men at det heller handlet om at han beskyttet sitt rike mot inntrengere østfra.

Moseng et al. kommer likevel med en innvending mot dette synspunktet. De påpeker at hæren som møtte Harald i Hafrsfjord bestod av både bønder og profesjonelle krigere, i kvadet beskrevet som *haulder* og *berserker*.²¹⁵ Å kalle bøndene til kamp mener forfatterne var vanligst for å forsvare seg mot inntrengere. På bakgrunn av dette hevder de at det er rimelig å anta at slaget i Hafrsfjord dreide seg om at Harald startet erobringen i Sogn, og erobret seg sørover, til han kom til Hafrsfjord, og kjempet der mot sørvestlandets småkonger og høvdinger, og erobret dermed deres rike. Etter slaget i Hafrsfjord oppholdt Harald seg stort sett etter Moseng et al.s oppfatning på Sør-Vestlandet. Dette var et område han ifølge

²¹¹ Se fotnote 132

²¹² Moseng et al. 2007

²¹³ Se fotnote 174

²¹⁴ Moseng et al. 2007: 62

²¹⁵ Moseng et al. 2007: 62

forfatterne hadde direkte kontroll over, mens han hadde overherredømme over de tilgrensende områdene.

Forfatterne peker på at slike overherredømmer hadde en tendens til å være ustabile, personavhengige og ofte kortlivede.²¹⁶ Det nevnes som en mulighet at Harald kan ha opprettet et slikt overherredømme i Vestfold. Bakgrunnen for dette er at danene, som egentlig styrte dette området, var opptatt med indre uroligheter.²¹⁷ Dermed kunne Harald komme inn og fylle det maktvakuemet som oppsto etter danenes tilbaketrekning. Han kan også ha opprettet liknende herredømme på Møre. Trøndelag og Nord-Norge befant seg imidlertid utenfor Haralds maktområde. Her var det ladejarlene som styrte. Avslutningsvis i delkapitlet skriver forfatterne:

Snorre, og med ham historikerne på 1800-tallet, mente Harald samlet og hersket over hele Norgesveldet. Men kildematerialet sett under ett tyder mest sannsynlig på at Sør-Vestlandet var Haralds kjerneområde, og at kontrollen her gav ham makt til å hevde overherredømme over andre landsdeler.²¹⁸

I likhet med at historikerne opp gjennom årene har hatt mange ulike syn på hva selve rikssamlingen innebar, hevder Moseng et al. at det også har vært uenighet knyttet til hva årsakene til rikssamlingen kan ha vært. På 1930-tallet lanserte historikeren Johan Schreiner d.e. en forklaring som etter Moseng et al.s oppfatning lenge har vært sett på som den rimeligste.²¹⁹ Denne gikk ut på at den historiske utviklingen var ”en følge av samfunnsklassenes økonomiske interesser og motsetninger”:²²⁰ det ble inngått allianser mellom mektige herskere i Nord-Norge og sørligere deler av landet for å trygge skipsfarten langs vestlandskysten. Dette innebar et samarbeid mellom konger nordfra; ladejarlene, og østfra; Harald, som tok over de landsdelene hvor dette problemet var mest pressende. Denne alliansen muliggjorde ladejarlenes styre i Trøndelag og Haralds på Vestlandet. Forfatterne peker på at denne teorien forutsetter at Harald enten hadde herredømmet over Vestfold, eller at han var alliert med danskekongen, hvis det hadde seg slik at denne regjerte i Vestfold.²²¹

²¹⁶ Moseng et al. 2007: 63

²¹⁷ Se fotnote 183

²¹⁸ Moseng et al. 2007: 63

²¹⁹ Moseng et al. 2007: 64

²²⁰ Moseng et al. 2007: 64

²²¹ Moseng et al. 2007: 64

Andreas Holmsen hadde ifølge forfatterne en litt annen vinkling på årsaker til rikssamlingen. Han hevdet at handelsinteressene fortsatt var avgjørende, men at det var Haralds erobringer som truet handelstrafikken langs kysten, og at dette igjen førte til en allianse mellom danskekongen og ladejarlen. Dette er forøvrig et synspunkt Holmsen utviklet etter at oversiktsverket brukt tidligere i denne oppgaven ble utgitt, ifølge Krag var dette noe han tok opp på 1970-tallet.²²² Moseng et al. bruker her Holmsen som en historiker som har vært med på å utvikle synet på årsakene til rikssamlingen. De skriver at han overtok synet til Schreiner, og i stedet for å gjenfortelle Schreiners teori, utvikler Holmsen denne videre.

Forfatterne lanserer en siste forklaring på hvorfor rikssamlingen skjedde: danenes ekspansjonspolitikk i Norge må ha skapt motkrefter.²²³ Dette danske forsøket på erobring kan ha ført til at høvdingene i Norge har slått seg sammen for å kjempe mot danskene i stedet for å underkaste seg deres styre. Dermed kan Haralds rikssamling ses på som følgen av mobilisering mot en mektig fiende. Forfatterne nevner imidlertid ikke noe om noen slag mellom de samlede norske høvdingstyrkene og danskekongens for å underbygge denne teorien.

Moseng et al. stiller seg spørsmålet om Harald var konge, og i så fall, hvilken type makt hadde han? De slår fast helt fra starten av at Harald ikke var rikskonge med geografisk, politisk, økonomisk og militær makt, og at "alle forestillinger om sentralisert styre bør glemmes".²²⁴ Haralds rikssamling dreier seg altså ikke om typen beskrevet innledningsvis av Moseng et al.²²⁵ Han baserte sitt maktgrunnlag på hirden sin, som han reiste rundt i riket med, samt muligens stående styrker rundt om i landet. Han hadde ikke folkeoppbud, som var en form for et gammeldags heimevern som skulle forsvare riket ved angrep utenfra, og gikk ut på at vanlige bønder hadde plikt til å mobilisere og stille til krig. Han hadde heller ingen politisk eller rettsmakt, og heller ingen skatteinnkreving. Riket Harald erobret var ikke solid fundert, og ble holdt sammen av Haralds personlige makt. Det faktum at han ikke hadde et styringsapparat eller noen form for sentralisert styre, gjorde det vanskelig å holde riket sammen etter kongens død. Derfor oppsto det uroligheter innad i riket ved slutten av Haralds liv, og etter hans død. De skriver ikke noe mer spesifikt om hva disse urolighetene gikk ut på, eller hvem de aktive partene i konfliktene var, men at det etterhvert roet seg, og det lyktes

²²² Krag 1995: 88

²²³ Moseng et al. 2007: 65

²²⁴ Moseng et al. 2007: 65

²²⁵ Se fotnote 200 & 201

Haralds etterkommere å holde på det vestnorske riket som dannet grunnlaget for videre ekspansjon.

Snorre hevdet ifølge Moseng et al. at Harald tok odelen fra alle bøndene. Hva Snorre la i dette, er noe uvisst og omdiskutert. Forfatterne mener det er enighet om at man neppe kan tolke det som at Harald så på all jord som sin private eiendom. I tillegg hadde han ikke et administrasjonsapparat til å kontrollere noe slikt. De mener at Harald mest sannsynlig gjorde det konger i Europa vanligvis gjorde på denne tiden; reiste på såkalte gjestebud (veitsle) rundt om i riket sitt, og krevde mat og oppvartning av bøndene når han trengte det, som ofte kunne bli kamuflert som gave eller hjelp. Dette var datidens form for skattelegging, og fast skattelegging i form av den vi kjenner fra mer moderne samfunn, var på denne tiden et ukjent konsept i de vestlige kulturene. Ved å reise rundt på gårdene utøvde kongen kontroll over riket sitt, samtidig som han markerte sin makt for sine undersåtter. Forfatterne peker på at Harald fikk slutt på den vilkårlige viking- og plyndringsaktiviteten i områdene han erobret. Dette gjorde ham nyttig for bøndene som bodde der, og dette kan ha ført til et samarbeid mellom kongemakt og bondesamfunn.²²⁶ Det er en mulighet for at han fikk bøndene med på å opprette en ordning der bøndene frivillig tilbyr kongen og hans hird kost, losji og forsyninger.

Denne gjennomgangen har vist at Moseng et al. har skapt en hovedfortelling hvor det kan se ut til at forfatterne ikke er helt klarer å bestemme seg for om de skal støtte opp om den gamle grunnfortellingen fra sagaene, eller om de skal støtte opp om den nye hovedfortellingen presentert av Krag. De presenterer de ulike siders synspunkt, og strekker seg så langt som å si hvilken av standpunktene de mener er den mest sannsynlige, men ikke mer enn det. Forfatterne etablerer tidlig en form for usikkerhet knyttet til Harald Hårfagre, ved å presisere at man har lite sikker kunnskap om Harald og rikssamlingen hans. De gjør imidlertid tilsynelatende lite for å dempe denne usikkerheten. Selv om forfatterne ikke virker villige til å ta et standpunkt i forhold til Haralds Vestfold-tilknytning, oppfattes de som generelt skeptiske til den gamle grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen. Ett eksempel på dette er hvordan de har satt Harald Hårfagres ”rikssamling” i hermetegn når de tar det opp tidlig i kapittelet.²²⁷ Når en setter noe i hermetegn, gir det et nærmest ironisk preg på påstanden som presenteres, og leseren kan tolke det som at det slett ikke var snakk om noen rikssamling. I dette eksempelet er det Krag's foredrag fra seminaret på Karmøy²²⁸ som tas opp. De skriver at Krag sådde tvil om Haralds rikssamlings omfang, men går ikke noe videre inn på dette synspunktet.

²²⁶ Moseng et al. 2007

²²⁷ Moseng et al. 2007: 54

²²⁸ Karmøy Kommune 1993

Forfatterne bruker *Haraldskvæði* i spørsmålet om Haralds landsdelstilknytning. Tilsvarende bruk finner man hos Holmsen,²²⁹ men der Holmsen bruker det til å underbygge påstanden om at Harald stammet fra Vestfold, bruker Moseng et al. det til å forklare noe av usikkerheten knyttet til dette spørsmålet.

Når det gjelder etablering av fortellingens plott, presenteres ikke rikssamlingen gjennom ett enkelt perspektiv. Forfatterne mener at det er for store kunnskapshull til at vi kan si med sikkerhet at det var én spesifikk grunn som satte hjulene bak rikssamlingen i gang. I stedet presenterer de tre *potensielle* plott: at Harald ville sikre skipsleden langs Norskekysten,²³⁰ at vestlandshøvdingene ville sikre denne skipsleden mot Harald,²³¹ og til slutt at høvdingene og småkongene i Norge mobiliserte og samlet seg mot danskekongen.²³² Hvilket av disse plottene forfatterne ser på som det mest sannsynlige informerer de ikke om. Som en følge av disse tre potensielle plottene, er det også tre forskjellige sammensetninger av antagonister og protagonister som presenteres, samt forskjellige aktører.

Dersom man tar utgangspunkt i teorien om at det var sikringen av skipsleden mot vikingene på Vestlandet som var motivet og bakteppet, er Harald protagonist og hovedaktør. I dette plottet får Harald støtte av Ladejarlen, som dermed også blir en viktig aktør i denne fortellingen. På motsatt side finner vi høvdingene og småkongene på Vestlandet, som Harald må kjempe mot, og vil fungere som fortellingens antagonist. Dersom en heller ser på rikssamlingen ut ifra perspektivet om at det var Harald denne skipsleden skulle sikres mot, blir ladejarlen satt i spissen for fortellingens antagonister. Dette plottet formidler imidlertid en fortelling der *Harald* kan ses på som antagonist: det er han som herjer og plyndrer handelsskipene, og ladejarlen og de andre høvdingene ser seg nødt til å inngå en pakt for å stoppe ham for å redde handelsfarten. Det siste plottet er det eneste som setter Harald og de andre høvdingene på samme side. Nå er det danskekongen som er protagonistens fiende, og dermed fortellingens antagonist.

²²⁹ Holmsen 1938

²³⁰ Se fotnote 220

²³¹ Se fotnote 222

²³² Se fotnote 223

3.5. Den mytiske sogningkongen som samlet Vestlandet - Orning

Neste, og siste, oversiktsverk er Aschehougs *Norvegr*, skrevet av Hans Jakob Orning, professor i historie ved Høgskulen i Volda. Dette verket ble utgitt i 2011, og tar for seg Norges historie fra jernalderen frem til 1400. Teksten som handler om Harald og rikssamlingen strekker seg over 13 sider, og omfatter flere delkapitler. Orning bruker ofte hendelser flere hundre år etter Haralds levetid og hans angivelige rikssamling for å eksemplifisere og understreke forskjellige poeng og påstander. På denne måten er ikke kapitlet om Harald og rikssamlingen begrenset til å utelukkende handle om dette.

Til å begynne med tar Orning opp spørsmålet om Haralds landsdelstilknytning, i delkapitlet *Harald Hårfagre – fra Vestfold eller Vestlandet?*.²³³ I likhet med Moseng et al., presiserer han tidlig hvor mye usikkerhet som er knyttet til Haralds rikssamling, med åpningslinjen ”få temaer er så myteomspunne i norsk historie som Harald Hårfagres rikssamling”,²³⁴ også nevnt innledningsvis i denne oppgaven. Han skriver at mytedannelsen startet allerede med Snorre, og bruker fortellingen om Gyda som et eksempel på nettopp dette. Orning forklarer denne fortellingen med at Snorre ville gi en kvinne en sterk og viktig rolle i forbindelse med rikssamlingen fordi Snorre selv var vant til å høre fortellinger om sterke og selvstendige kvinner fra Island, og mye av hans egen makt fikk han takket være kvinner rundt seg. Han giftet nemlig bort sine tre døtre til tre mektige rivaler, samtidig som han selv var gift med Islands mektigste kvinne. På denne måten ble han selv en av Islands mektigste menn.²³⁵ Men som Orning sier det: ”tanken om en norsk rikssamling oppsto neppe i en kvinnes drøm”.²³⁶ Denne ideen mener han de skandinaviske kongene fikk gjennom kontakt med kongehus sørover i Europa over flere hundre år.

”Snorres andre myte er at Harald Hårfagre var fra Vestfold”.²³⁷ Ved å skrive disse 10 ordene, har Orning allerede tatt et tydelig standpunkt i spørsmålet om Haralds fødested og rikssamlingens utgangspunkt. Orning stiller seg bak Kragts påstand om at Harald og hans rikssamling på 1200-tallet ble ”flyttet” til Vestfold på grunn av danekongenes krav på området rundt Viken.²³⁸ Orning er også enig i at Haralds rike var på vestlandskysten, sentrert rundt de fem kongsgårdene Utstein, Avaldsnes, Fitjar, Alrekstad og Seim. Han trekker frem

²³³ Orning 2011

²³⁴ Orning 2011: 98

²³⁵ Orning 2011: 98

²³⁶ Orning 2011: 98

²³⁷ Orning 2011: 99

²³⁸ Se fotnote 191

utstrekningen på riket som det som skilte det fra tidligere høvding- og kongeriker. Harald hadde samlet et større rike enn de tidligere herskerne i området. Ellers mener Orning at det meste var som før; Harald reiste mellom gårdene slik høvdingen vanligvis gjorde i riket sitt, og styrte det på samme måte.

Videre tar Orning for seg slaget i Hafrsfjord, og spørsmålet om hvilken rolle Harald hadde: var han en vestlandskonge som beskyttet riket sitt, eller en erobrer som kom utenfra? Han peker på at Harald hadde en viss tilknytning til Vestlandet, uavhengig av hvilket standpunkt en har i forbindelse med Vestfold. En eldre sagatradisjon gjorde ham som kjent til sønn av Halvdan Svarte, som var fra Ringerike, og gift med datter av sognekongen. Dersom dette stemmer, vil det si at han styrte over det riket rett nord for disse fem kongsgårdene. Dette gjør Harald etter Ornings mening til en mellomting mellom erobrer og innfødt. Når det gjelder Haralds motstandere i slaget, anser Orning det som nærliggende å tro at disse kom fra Viken. Dette hevder han på bakgrunn av at det fortelles i *Haraldskvæði* at de kom østfra.²³⁹ I tillegg sto slaget i Hafrsfjord i følge Snorre i 872, og dette var omtrent på samme tid som når Ottar, en høvding fra Hålogaland, fortalte kong Alfred den store av Essex om Norge. Denne beretningen fikk Alfred skrevet ned, og er i dag en viktig kilde til hva man vet om Norge i perioden rundt Haralds rikssamling. Der forteller han at dette området, Viken, er danenes land. Orning mener at det er en god mulighet for at Haralds motstander i Hafrsfjord kan ha vært danskekongen, eller høvdingen underlagt ham, sendt for å hindre at Harald ble for sterk, og dermed ble en reell trussel for danskekongenes styre på Østlandet.

Etter slaget i Hafrsfjord legger Orning vekt på at vi ikke hører mer om trusler fra Viken mot Haralds rike. Det virker heller ikke som om Harald har gjort noen forsøk på å erobre seg østover, bortsett fra noen få herjingstokt. Grunnen til den passive holdningen fra danekongene, mener Orning kan være deres interne problemer, og at de dermed var så pass svekket av dette at de ikke hadde mulighet til å gjøre noen anstøt på Vestlandsriket til Harald. Det skulle faktisk gå helt til andre halvdel av 900-tallet før de var på banen igjen.²⁴⁰ Orning peker på at det kan ha vært denne danske svekkelsen som har lagt grunnlaget for at det i hele tatt var mulig for Harald å etablere det Orning kaller "et eget norsk kongedømme".²⁴¹

Orning er opptatt av at Haralds makt var personlig. Han trekker frem økonomisk, religiøs, rettslig og militær makt, som han anser som sentrert i høvdingen som person. I tillegg innebærer en slik form for makt at herskeren styrte over mennesker, ikke nødvendigvis

²³⁹ Se fotnote 129

²⁴⁰ Orning 2011: 100

²⁴¹ Orning 2011: 100

områder. Det vil si at Haralds rike ikke hadde noen fastsatte grenser. Dette var trekk som var felles for de germanske landene på denne tiden.²⁴² Orning skriver at det var viktig for herskerne på denne tiden å vise personlig tilstedeværelse i sitt rike for å sikre herredømme over det. I et større rike, som Haralds, ville dette innebære konstant reising. Datidens høvdinge, inkludert Harald, styrte ut ifra gårdene sine, ved å gi vern til bøndene og å holde gjestebud. Denne makten spredte seg fra gården og videre utover i høvdingdømmet, og Orning sammenlikner høvdingens makt med en lyskilde, der lyset blir svakere jo lenger bort fra lyskilden man kommer.²⁴³

På gårdene i Haralds kjerneområde satte han *årmenn*, eller gårdsforvaltere, til å styre i sitt sted. Men Orning peker på at det måtte mer til enn det for å oppnå et varig herredømme. For å få til dette så han seg nødt til å samarbeide med høvdingene i de tilgrensende områdene. Disse høvdingene ble Haralds lendmenn, som i teorien gjorde dem til Haralds undermenn, men i praksis var de mer å regne som hans allierte.²⁴⁴ Kart over datidens lendmannsseter og kongsgårder på Vestlandet viser at kongsgårdene var plassert ytterst i fjordmunningene, mens lendgårdene som regel lå lenger inn i fjordene. Det har tidligere i denne oppgaven blitt skrevet om ladejarlene,²⁴⁵ de mektige høvdingene som kontrollerte området fra Trøndelag og nordover. Orning skriver at disse ikke var helt bekvemme med den nye sterke lederen lengre sør. I følge Snorre reiste Harald til Trøndelag og gjorde ladejarlen Håkon Gjortgardsson til sin jarl. Dette er en fortelling moderne historikere har godtatt, med visse modifikasjoner. Dette var snarere en allianse mellom likemenn, enn at Harald var ladejarlens overherre. På denne måten kunne Harald konsentrere seg om å bekjempe de andre vestlandshøvdingene, uten å bekymre seg for en potensiell fiende i nord.²⁴⁶

En måte Orning trekker frem som vanlig og effektiv for å danne allianser med maktpersoner i selve riket eller i naboriker, var gjennom samleie. Han sier at ifølge Snorre hadde Harald syv koner, og over tjue barn. Dersom en konge ikke kunne være tilstede i riket sitt, var den nest beste løsningen å være tilstede gjennom sitt avkom. Orning mener at gjennom å studere hvem Harald fikk barn med, er det mulig danne et bilde av hans herredømme. Han presiserer imidlertid at dette ikke vil gi oss et bilde av hvordan riket hans virkelig var, da det er lite trolig at Snorre gjengav Haralds koner korrekt. Men Orning hevder

²⁴² Orning 2011: 101

²⁴³ Orning 2011: 101

²⁴⁴ Orning 2011: 105

²⁴⁵ Se fotnote 50

²⁴⁶ Orning 2011: 105

det kan gi oss et bilde på hvordan en konge i tidlig middelalder forsøkte å kontrollere et større område ved å skape allianser gjennom giftermål.²⁴⁷

Et eksempel på en slik allianse Harald dannet, var når han giftet seg med danskekongens datter Ragnhild,²⁴⁸ noe han gjorde for å sikre seg mot angrep fra danskene. Selv om denne alliansen ble dannet, stiller han spørsmål ved om Harald med dette fikk kontroll over Viken. En annen av Haralds hustruer, Svanhild, var ifølge Snorre fra Viken, og opphavet til den delen av ynglingeætten som førte frem til Olav Tryggvasson og Olav Haraldsson, senere Olav den hellige. Orning peker på at denne forbindelsen med Viken trolig har blitt skapt i ettertid for å legitimere de senere kongene, og norsk overherredømme over området.²⁴⁹ En teori Orning ser på som mer sannsynlig, er at Harald hadde tilknytning til farsætten på Ringerike. Denne alliansen befestet Harald ved å gifte seg med kongens på Ringerikes datter. Liknende allianse dannet han med ladejarlene, som hadde herredømme over det tilstøtende riket nordover, ved å få barn med ladejarlens datter.

Orning tar også for seg Snorres fortelling om Harald og samekvinnen Snøfrid.²⁵⁰ Orning mener at selv om fortellingen bærer eventyragtige preg, kan den ha rot i virkeligheten. Han mener at denne fortellingen opprinnelig stammer fra en liknende alliansedanning som den med for eksempel ladejarlen, men at det nå var samene Harald knyttet bånd til. Orning peker på at det var viktig å ha kontakt med samene, da de ofte ble forbundet med magiske krefter.²⁵¹

Orning er opptatt av de forskjellige sterke høvdingslektene i tiden etter Haralds rikssamling. Han hevder at disse høvdingene hadde stor makt og spilte en generelt viktig rolle i samfunnet, men at de sto langt fra samlet.²⁵² Feider og strid mellom disse mektige slektene preget århundrene rundt og etter Haralds rikssamling. Orning peker på at de hadde tette forbindelser til kongemakten, da enten som allierte eller fiender. Dette forholdet ble styrt av konkrete og varierende interesser, og ikke ideologiske hensyn. Med dette mener forfatteren at høvdingslektene støttet kongemakten dersom de så på det som fordelaktig for seg selv, og at de ikke ville støtte opp om ideen om et samlet Norge. I tillegg var disse slektene heller ikke samlede enheter, som sto sammen mot utenforstående makter. Flere av de mektigste

²⁴⁷ Orning 2011: 105

²⁴⁸ Orning 2011: 106

²⁴⁹ Orning 2011: 106

²⁵⁰ Se fotnote 110

²⁵¹ Orning 2011: 106

²⁵² Orning 2011: 106-107

høvdingslektene var preget av indre stridigheter og splittelse.²⁵³ Disse høvdingeslektenes betydelige makt og maktmisbruk gjennom store deler av 900-tallet får Orning til å stille seg spørsmål om Haralds Hårfagres rikssamling egentlig hadde så store konsekvenser for samfunnet at man kan snakke om en ny samfunnsorden.²⁵⁴

Avslutningsvis om Harald Hårfagre og hans rikssamling tar Orning opp tråden fra starten av kapitlet: etter hans oppfatning ble myten om Harald Hårfagre ble skapt allerede i middelalderen. Orning skriver at ”med Harald var de første frøene til et norsk rike sådd, og dette riket skulle vokse seg stadig sterkere utover i middelalderen”.²⁵⁵ Dette gjør at dersom man i dag ser på Norge som et konsept, som en enhet, vil vi kunne spore denne tilbake til sitt utspring hos Harald Hårfagre. Orning trekker òg frem hvordan forskjellige hendelser og faktorer leder opp til nye hendelser, og sier at ”det er alltid en grunn til at det går som det går. Hvis ikke, ville det gått annerledes. Men alle hendelsesforløp er ikke like uunngåelige. Ting *kunne* gått annerledes. Noen ganger er det tilfeldigheter som gjør utslaget”.²⁵⁶ Han er opptatt av at det ofte forekommer at en ser på sammenhenger i ettertidens lys, og oppfatter dem som selvsagte, selv om de i sin egen samtid har vært oppfattet som uklare, eller til og med fullstendig uten sammenheng. Rikssamlingen er en prosess Orning mener i utpreget grad er skapt i ettertiden. Det kan altså godt være at Haralds erobringer ikke ble oppfattet i noen større sammenheng i hele tatt, og at det heller var tilfeldigheter som gjorde at Harald endte opp med å styre over det riket han gjorde, heller enn en gjennomtenkt, sammenhengende prosess.

Hovedfortellingen hos Orning er en fortelling om Harald Hårfagre og rikssamlingen som ligger betydelig nærmere Krag's hovedfortelling enn den gamle grunnfortellingen etablert av sagaene. Han omtaler fortellingen om Harald og hans tilknytning til Vestfold som en myte ved flere anledninger,²⁵⁷ og støtter opp om Krag's teori om hvordan Haralds Vestfold-tilknytning er konstruert i ettertid. Når det gjelder denne konstruksjonen, gjengir Orning at denne ble skapt som et resultat av danekongenes krav på Viken, og at det var Snorre som sto i spissen for denne prosessen.²⁵⁸

²⁵³ Orning 2011: 107

²⁵⁴ Orning 2011: 107

²⁵⁵ Orning 2011: 107

²⁵⁶ Orning 2011: 107

²⁵⁷ Se fotnote 237

²⁵⁸ Orning nevner imidlertid ikke det Krag også skriver; at Vestfold-tilknytningen i tillegg var et resultat av en historiografisk utvikling hos 1100- og 1200-tallets historikere og tekstforfattere. Dette var ifølge Krag en vel så viktig grunn som tronkravstriden.

Orning har skapt en hovedfortelling hvor rikssamlingens betydning nedjusteres, sammenliknet med tidligere fortellinger. Han peker på at de samfunnsmessige maktforholdene- og kampene ikke endret seg stort etter Haralds samling,²⁵⁹ og at mye av den kjente historien om Harald og rikssamlingen er et resultat av en bevisst mytedannelse som startet allerede i middelalderen.

I likhet med de andre oversiktsverkene gjennomgått i denne oppgaven, er denne fortellingens protagonist Harald. Antagonistene er i likhet med hos Moseng et al. litt mer uklart, da Orning har lansert to potensielle plott: enten var Harald fra Sogn, og erobret seg sørover til han kom til Hafrsfjord, og kjempet da mot høvdingene fra Sør-Vestlandet, eller så var han allerede etablert på Sør-Vestlandet, og kjempet mot danskekongen og hans menn i Hafrsfjord, som kom for å hindre at han ble for mektig. Antagonistene vil dermed enten være høvdingene på Sør-Vestlandet, eller danskekongen og hans underkonger. Høvdingene på Sør-Vestlandet spiller for øvrig rolle som antagonister i begge teoriene, med tanke på at Harald må erobre deres rike *før* danskekongen kommer og kjemper mot ham i Hafrsfjord.

Et trekk ved Ornings hovedfortelling, er at han forsøker å komme med potensielle forklaringer på flere av mytene Harald er omgitt av gjennom sidefortellinger i teksten. På denne måten avfeier han ikke disse fortellingene som rent oppspinn, men forteller leseren hvordan disse fortellingene kan ha oppstått. I Harald Hårfagres saga er det først snakk om fortellingen om Gyda, som ikke ville gifte seg med Harald før han var konge over hele landet. Orning mener at Harald faktisk *kan* ha blitt nektet giftermål med denne kvinnen, men av litt andre grunner enn det man finner hos Snorre. I stedet for at det var snakk om en kravstor kongsdatter, var det datter til en av Haralds angivelige motstandere i slaget i Hafrsfjord. Dermed kan det ha seg slik at Harald ble nektet fordi Gyda var datter av hans fiende, og at han tok henne til kone etter han beseiret hennes far.²⁶⁰ Det neste eksempelet er fortellingen om Harald og samekvinnen Snøfrid, som Harald satt likvake over i tre år. Dette forklarer Orning som nevnt tidligere²⁶¹ som et giftermål inngått for å danne allianse med samene. Når Orning ellers er så skeptisk til mye av det som står i kongesagaene, kan disse forklaringene være med på å gi leseren et inntrykk av hvordan mange av fortellingene i disse sagaene har oppstått, at de kan være er en utbrodering av de faktiske hendelser.

²⁵⁹ Se fotnote 254

²⁶⁰ Orning 2011: 106

²⁶¹ Se fotnote 251

4. Harald Hårfagres rikssamling i læreverk for grunnskolen

Dette kapitlet tar for seg hvilke fortellinger lærebøker for grunnskolen presenterer av Harald Hårfagre og rikssamlingen. Hva er omfanget av den rikssamlingen bøkene forteller om? Hvilken landsdel hadde Harald som utgangspunkt? Dette fokuseres på for å forsøke å belyse hvilken *fortelling* som fortelles i de forskjellige bøkene. Det vil da tas utgangspunkt i de forskjellige hovedbegrepene innen fortelling; grunnfortelling, hovedfortelling og sidefortelling, presentert av Heiret og Ryymin tidligere i denne oppgaven.²⁶²

4.1. Harald Hårfagre – en kjærlighetsfortelling

Første lærebok som skal gjennomgås, er Aschehougs *Midgard 6* fra 2007. I denne boka er det satt av to sider til å fortelle om Harald Hårfagre og rikssamlingen, under kapitlet *Noreg blir samla til eitt rike*.²⁶³ Aarre et al. starter med å skrive om Snorres *Heimskringla*, som blir beskrevet som den viktigste skriftlige kilden vi har om hvordan Norge ble styrt i vikingtiden. Forfatterne tar deretter opp ynglingeætten, og at de ifølge Snorre var en mektig slekt i Vestfold. Halvdan Svarte blir omtalt som deres leder på 800-tallet. Halvdan Svarte var gift med Ragnhild, og i boken fortelles det at hun drømte at hennes slekt skulle ende opp med å styre over hele Norge. Det skrives ikke noe om Ragnhilds bakgrunn, forfatterne begrenser beskrivelsen av henne til at hun er Halvdans kone. At hun skal ha vært datter av kongen i Sogn utelates.

Videre dreies fokuset over på Harald Hårfagre, under delkapitlet *Harald Hårfagre – kongen som lét håret gro*.²⁶⁴ Her innleder forfatterne med å fortelle at i begynnelsen av vikingtiden var Norge delt opp i mange små riker, og at de ofte lå i strid med hverandre. Deretter går de tilbake til dronning Ragnhild igjen, som de forteller fikk en sønn ved navn Harald. Forfatterne omtaler ham som den som har fått æren av å være den første som samlet

²⁶² Se fotnote 15

²⁶³ Aarre et al. 2007: 108

²⁶⁴ Aarre et al. 2007: 109

Norge til ett rike.²⁶⁵ De framstiller bakgrunnen for rikssamlingen, og dens hendelsesforløp på følgende måte:

Harald ville gjerne ha ei vakker jente som heitte Gyda, til kjærast. Han sende nokre av mennene sine for å hente henne. Til undring for alle svara Gyda: ”Ikkje vil eg gifte meg med ein mann som berre er høvding over nokre få fylke. Først når Harald er konge over heile Noreg, vil eg ha han.”

Når Harald høyrde kva Gyda hadde svara, sa han: ”Jenta er klok. Kvifor har eg ikkje tenkt på det same sjølv?” Han svor at han korkje skulle klippe eller stelle håret sitt før han hadde vorte konge over heile landet. Frå no av vart han kalla Harald Luva. Det tyder lurvehovud. I mange år kjempa Harald mot andre høvdingar og småkongar.

Det siste og avgjerande slaget stod i Hafrsfjord i Rogaland. Harald vann slaget, og dermed hadde han endeleg vorte konge over heile landet. Han klipte håret og vart no kalla Harald Hårfagre. Gyda var fornøgd, og snart vart ho ei av konene til kong Harald.²⁶⁶

Dette er det man finner av tekst om Harald Hårfagre og hans rikssamling i *Midgard 6*. Heretter dreies fokuset over på Olav den Hellige, og kristningen av Norge.

Dersom en ser på den fortellingen som formidles om Harald og rikssamlingen i *Midgard 6*, ser man fort at den er veldig forenklet sammenliknet med det man finner både i forskningslitteraturen og de norrøne kongesagaene gjennomgått tidligere i denne oppgaven. Forfatterne benytter seg av fortellingsgrep man ofte finner i skjønnlitterære tekster,²⁶⁷ som de bruker til å gi hendelsene knyttet til dette temaet et personlig preg, og å sette en lang rekke isolerte hendelser i en tydelig sammenheng.²⁶⁸

I et tidligere kapittel i denne oppgaven ble det påpekt at historisk stoff ofte må forenkles før det skal formidles til elever gjennom læreverk.²⁶⁹ Men selv om stoffet må gjøres mindre intrikat og lettere å formidle, kan man stille seg spørsmålet om det er riktig å

²⁶⁵ Aarre et al. 2007: 109

²⁶⁶ Aarre et al. 2007:109

²⁶⁷ Se fotnote 67

²⁶⁸ Lund 2016

²⁶⁹ Se fotnote 66

presentere en versjon som har blitt, om ikke avkrefte, så iallfall kraftig modifisert av forskere på emnet de senere årene. En kan spørre seg om ikke stoffet om Harald og rikssamlingen i *Midgard 6* har blitt litt vel simplifisert. Denne boka kom ut i 2007, så den er i skrivende stund 11 år gammel. Dette er imidlertid etter at skepsisen til Haralds tilknytning til Vestfold har satt seg i faglitteraturen. I tillegg er det en bred enighet i denne faglitteraturen om at man ikke kan bruke kongesagaene som berettende kilder.²⁷⁰

Når det gjelder det Aarre et al. skriver om rikssamlingen forankret i fortellingen om Gyda, er det flere moment ved denne fortellingen som er interessante å se på. For det første skriver forfatterne at ”slik fortel Snorre at det skal ha gått til”. Det er sant at Snorre skriver om Harald og Gyda. Men å si at det er slik Snorre skriver at rikssamlingen gikk til, er en betydelig forenkling av et omfangsrikt og relativt intrikat hendelsesforløp fra *Heimskringla*. Måten det blir presentert på i *Midgard 6* kan føre til at leseren tenker at det er dette Snorre skrev om Harald og rikssamlingen, og ikke noe mer. Det at det i tillegg presiseres at det er Snorre som skriver at det var slik det foregikk, kan fungere som en form for ansvarsfraskrivelse for det som formidles. På denne måten blir det ikke Aarre et al.s egen fortelling, men en videreformidling av Snorres. Forfatterne av *Midgard 6* fungerer i så tilfelle bare som budbringere av en etablert historie som de selv ikke har ansvar for. De skriver heller ikke noe om troverdigheten i det som presenteres, om Snorres versjon er plausibel eller ikke. 1900-tallets sagakritikk nevnes for eksempel ikke.²⁷¹

Som nevnt tidligere i dette kapitlet,²⁷² skriver forfatterne at Harald er den som ”har fått æren” av å stå bak Norges første rikssamling. Å formulere seg på denne måten, å påpeke at han har fått æren av å være den første, kan etablere et preg av usikkerhet knyttet til om det virkelig var Harald som gjorde det, eller om det var noen andre som egentlig var først. Dette kan jo i og for seg være riktig, men forfatterne tar ikke standpunkt til dette spørsmålet i denne boka, og lar det stå ubesvart. De presenterer ikke noen annen alternativ forklaring til rikssamlingen, dersom det faktisk ikke var Harald som var den første rikssamleren.

Når det gjelder spørsmålet om rikssamlingens omfang, presiseres det i *Midgard 6* ved tre ulike anledninger at det er *hele* Norge det snakkes om: først når Gyda vil gifte seg med Harald dersom han blir konge over hele Norge, deretter når Harald sier at han ikke skal klippe seg før han er konge over hele landet, og til slutt vant Harald slaget i Hafrsfjord, og var dermed konge over hele landet. Derfor kan en med rimelighet hevde at det i *Midgard 6* var

²⁷⁰ Bagge, 2010

²⁷¹ Se fotnote 57

²⁷² Se fotnote 265

hele Norge som ble samlet til et rike i Harald Hårfagres rikssamling. I tillegg opererer forfatterne med at Haralds foreldre var Halvdan Svarte og Ragnhild, og at de var konge og dronning i Vestfold. Forfatterne formidler en fortelling der Harald er født og oppvokst i Vestfold, og det er dermed nærliggende å anta at han startet sin rikssamling derfra.

Selve hendelsesforløpet under Haralds rikssamling er nokså rikholdig beskrevet i *Midgard 6*, sammenliknet med andre lærebøker for grunnskolen. Man kan lese at Harald kjempet i mange år mot andre høvdinger, og at det siste og avgjørende slaget sto i Hafrsfjord. Det skrives imidlertid ikke noe om hvilke andre slag Harald utkjempet i denne prosessen, eller i hvilke områder av landet slagene sto. Etter slaget i Hafrsfjord var rikssamlingen gfullført, og Harald var konge over hele landet, i tillegg til at han fikk sin Gyda. Hun ble da i følge forfatterne én av konene til Harald.

Dette delkapitlets tittel er *Harald Hårfagre – en kjærlighetsfortelling*. Grunnlaget for denne tittelen, er at forfatterne bak *Midgard 6* presenterer fortellingen om Harald og rikssamlingen som en kjærlighetsfortelling, hvor Harald er villig til å gjøre alt som skal til for å få sin kjære Gydas hånd, til og med samle et helt land til ett rike. Forfatterne har skapt en hovedfortelling som kan sjangerdefineres som en romanse, dersom en tar utgangspunkt i Ingar Kaldals tanker, gjengitt i Heiret et al.: ”mye historie [passer] inn i sjangeren romanse: Her hører fortellinger om vekst og framskritt, om folk uten makt som har erkjent sin situasjon, organisert seg til kamp og vunnet fram, hjemme.”²⁷³ Det formidles en hovedfortelling hvor Harald samler hele Norge til ett rike, og han stammer fra ynglingeætten i Vestfold. Dette gjør at fortellingen formidlet i *Midgard 6* ligger særlig tett på den gamle grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen.

Bokas hovedfortelling støttes ikke opp av noen sidefortellinger av noe slag, den består av ett enkelt, kronologisk plott, hvor Harald samler riket for å vinne Gyda.²⁷⁴ Når det gjelder fortellingens aktører og objekt, er det ganske innlysende at fortellingens hovedaktør er Harald, som også er tekstens protagonist. Dette er en naturlig konsekvens av tekstens tematiske innhold. Som et resultat av at Aarre et al. har valgt å basere sin hovedfortelling på historien om Harald og Gyda, blir også hun en viktig aktør i fortellingen. Hadde forfatterne formidlet en fortelling med et mer oppdatert og sagakritisk syn på rikssamlingens grunnlag, hadde kanskje Gyda ikke en gang vært nevnt. Fortellingens objekt er rikssamlingen. Det er denne som sammen med aktørene Harald og Gyda driver handlingen i teksten fremover.

²⁷³ Heiret et al. 2013: 20

²⁷⁴ Aarre et al. 2007: 109

I *Midgard 6* kan man finne paralleller til eventyr hvor for eksempel Askeladden vinner prinsessen og halve kongeriket, bortsett fra at det i Haralds tilfelle var snakk om *hele* kongeriket. I tillegg er *Midgard 6s* tekst vag når det gjelder å tidfeste Harald og rikssamlingen. De skriver riktignok at Haralds far, Halvdan Svarte, levde på 800-tallet. Ellers er det ingen forsøk på å spesifisere noe nærmere når teksten forskjellige hendelser foregikk. Dette er et trekk som også går igjen i folkeeventyr, da heller ikke disse plasseres i tid. Det spørres om man hadde blitt overrasket om kapitlet om Harald og rikssamlingen ble avsluttet med den kjente strofen ”og så levde de lykkelig alle sine dager. Snipp snapp snute, så var eventyret ute”.

4.2. Den nye fortellingens talerør

I Gyldendals *Gaia 6* fra 2007 formidles fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen gjennom det to sider lange delkapitlet *Kongen over nordmennene*.²⁷⁵ Dette er delt opp i avsnitt som tar for seg henholdsvis slaget i Hafrsfjord og Haralds rike, i tillegg til et kort avsnitt med bakgrunnsinformasjon om Harald fra han blir født til slaget i Hafrsfjord. Delkapitlet inneholder også tekstbokser markert med tegninger av røde drops, som i følge bokas egen beskrivelse inneholder ”interessante, morosame og sære tilleggsopplysningar”.²⁷⁶

I likhet med *Midgard 6*, inneholder *Gaia 6* fortellingen om Harald og Gyda. Forskjellen er at i dette læreverket er det ikke den som blir presentert som bakgrunnen for rikssamlingen. I *Gaia 6* er fortellingen om Gyda kort gjengitt i en tekstboks markert med en drops, stilt ved siden av hovedteksten. Overskriften på denne er ”Eit eventyr?”²⁷⁷. Her redegjør forfatterne i korte trekk hva denne fortellingen innebar men skriver ikke noe om bakgrunn eller hvor den er hentet fra. Snorre nevnes faktisk ikke som kilde en eneste gang i delkapitlet om Harald Hårfagre.

En grunn til at Snorre og *Heimskringla* ikke nevnes i *Gaia 6*, kan være at det presenteres en annen versjon av rikssamlingen, både når det gjelder Haralds landsdelstilknytning og rikssamlingens omfang, enn det man finner hos Snorre. I *Gaia 6*

²⁷⁵ Holm et al. 2007

²⁷⁶ Holm et al. 2007: 5

²⁷⁷ Holm et al. 2007: 48

skriver Holm et al. at Harald trolig vokste opp i Sogn. De nevner heller ikke noen av Haralds forfedre. Dermed knyttes det ingen linjer mellom Harald og ynglingeætten i Vestfold. Halvdan Svarte utnevnes ikke som Haralds far, ei heller Ragnhild som hans mor. I tillegg til dette, antyder forfatterne at det er knyttet mye usikkerhet til Haralds liv og bragder, ved å bruke en litt forsiktig og upresis formulering og presisering av forskjellige opplysninger, som for eksempel at ”Harald må vere fødd omkring 850, og voks truleg opp i Sogn”.²⁷⁸

Angående selve omfanget av Haralds rikssamling, fremgår det at han ikke råde over hele landet. De mener at det var kystområdene fra Møre til Oslofjorden han regjerte, og at det var her han stort sett oppholdt seg. Fra Trøndelag og nordover var det ladejarlen som styrte. Holm et al. tar med det avstand fra den gamle grunnfortellingens oppfatning om at Harald samlet hele Norge til ett rike. De nevner imidlertid ikke danskekongens tilstedeværelse på Østlandet, og de beskriver Harald maktområde med litt lengre østlig utstrekning enn det f.eks. Krag²⁷⁹ og Orning²⁸⁰ gjør.

Motivasjonen bak Haralds rikssamling forklarer forfatterne i *Gaia 6* som felles ønske sammen med ladejarlen om å stanse overfall og sjørøveri fra høvdingene og småkongene som truet den livlige skipsleden langs vestlandskysten. Dette nevnes imidlertid nærmest i en bisetning, og leserne får ikke noe innføring i hva denne trusselen mot skipsleden innebar, eller hvorfor denne skipsleden var så viktig å verne.

Avslutningsvis er det to tekstbokser markert med drops, tilsvarende den med fortellingen om Harald og Gyda. Den første er om Haralds kongsgård på Avaldsnes. Dette er en tekst som hører til et bilde av området slik det ser ut i dag, hvor det står ”arkeologar har nyleg funne restar etter ein storgard på Avaldsnes, nær Haugesund. Dette meiner dei må ha vore kongsgarden til Harald”.²⁸¹ De nevner ikke de fem andre gårdene på henholdsvis Seim, Alrekstad, Fitjar, Utstein og Husabø:²⁸² ”Dette meiner dei [forskerne] må ha vore kongsgarden til Harald Hårfagre”.²⁸³ Ved å bruke bestemt form entall på bruken av kongsgård, kan det skape et inntrykk av at det kun var snakk om én, og at det var her kongen satt. Dette kan igjen danne et inntrykk av en fysisk maktinstitusjon liknende et slott, og dermed skape en illusjon om at det eksisterte en hovedstad og et sentralisert styringsorgan i

²⁷⁸ Holm et al. 2007: 48

²⁷⁹ Se fotnote 184

²⁸⁰ Se fotnote 240

²⁸¹ Holm et al. 2007

²⁸² Moseng et al. 2007

²⁸³ Holm et al. 2007: 49

Haralds rike. Den siste ”dropsen” handler om historien om Harald og kong Adalstein.²⁸⁴ I motsetning til historien om Gyda, antyder ikke forfatterne i dette tilfellet om historien er oppdiktet eller ikke.

Denne gjennomgangen har vist at *Gaia 6s* forfattere har skapt en hovedfortelling om Harald Hårfagre og rikssamlingen som representerer en helt annen grunnfortelling enn det *Midgard 6* gjør. Det er da hovedsakelig to faktorer som spiller inn på dette: Haralds Vestfold-tilknytning, og omfanget av hans rikssamling. Der Aarre et al. skriver i *Midgard 6* at han er fra Vestfold og etterkommer av ynglingeætten, skriver Holm et al. at han trolig er oppvokst i Sogn, og nevner ikke ynglingeætten med et ord. Det finnes imidlertid et par punkter ved dette som gjør at de ikke befinner seg helt opp til den nye fortellingen. For det første skriver forfatterne at han trolig er vokst opp i Sogn. Her er ordene ”trolig” og ”vokst opp” av særlig betydning. Ved å skrive ”trolig”, legger de til et element av usikkerhet rundt denne påstanden. I tillegg skriver de at han vokste opp i Sogn, men ingen ting om hvor han er født. Det finnes teorier som sier at Harald ble født i Vestfold, men vokste opp hos morfaren i Sogn. I tillegg til dette, skriver som sagt forfatterne at Haralds rike strakk seg fra Møre til Oslofjorden, altså Viken. Det virker til å være nokså bred enighet om at Viken på denne tiden var kontrollert av danskekongen, eller hans undersåtter. På bakgrunn av dette kan en si at Holm et al. til en viss grad formidler den nyere og sagakritiske versjonen av grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen, men samtidig tar de ikke fullt inn over seg innholdet i denne.

Gaia 6s hovedfortelling om Harald og rikssamlingen, er at Harald vokste opp i Sogn, og samlet småkongerikene på Vestlandet og Sørlandet til ett rike. Hovedfortellingen støtter altså bedre opp om Kragts fortelling enn det *Midgard 6* gjør. Et annet område disse tekstene er forskjellige på, er at der *Midgard 6* fulgte én, kronologisk og selvstendig hovedfortelling, uten støtte fra noen sidefortellinger, er *Gaia 6s* hovedfortelling delt opp i flere delfortellinger, støttet opp av forskjellige sidefortellinger. Disse sidefortellingene er tekstboksene markert med drops, som tar for seg historien om Harald og Gyda, kongsgården på Avaldsnes og historien om Harald og kong Adalstein. Tekstboksen om Gyda kan defineres som en sidefortelling, men samtidig er det ikke en fortelling som gjør rede for en hendelse innenfor hovedfortellingens rammer,²⁸⁵ i og med at det antydes at denne trolig ikke er sann. Disse sidefortellingene bidrar med utfyllende informasjon om Harald, men tilfører ikke noe til tekstens kronologi.

²⁸⁴ Se fotnote 100

²⁸⁵ Heiret et al. 2013: 26

I og med at Gyda bare nevnes i en slik sidefortelling, er hun ikke en viktig aktør i denne tekstens hovedfortelling. Harald er tekstens hovedaktør og protagonist, mens andre viktige aktører er ladejarlen og vikinghøvdingene Harald kjempet mot, som blir fortellingens antagonister. Fortellingens objekt er rikssamlingen. Plottet dette objektet er satt inn i, er at Harald ønsker å bekjempe vikinghøvdingene som truer skipsfarten langs norskekysten, og allierer seg med ladejarlen for å gjennomføre dette. Personen Harald har i *Gaia 6s* fortelling en viktig og stor rolle, men samtidig trekkes sikringen av skipsleden frem som bakenforliggende faktor for samlingen. Derfor kan det hevdes at denne boka også følger Holmsens syn på historien, om at Haralds personlige handlinger og egenskaper spilte mindre rolle for å sette rikssamlingen i gang enn det de samfunnsøkonomiske forholdene gjorde.

4.3. Ja takk, begge deler

Tredje og siste bok for mellomtrinnet gjennomgått i denne oppgaven, er Cappelen Damms *Globus 6*.²⁸⁶ Dette er den mest omfangsrike av grunnskolebøkene, og i delkapitlet *Noreg blir samla under éi kongsslekt*²⁸⁷ finner man 3 sider tekst om Harald og rikssamlingen, i tillegg til en helsides illustrasjon av slaget i Hafrsfjord. Forfatterne introduserer leserne til emnet men fortellingen om Harald og Gyda. Her brukes omtrent tilsvarende grep som i *Midgard 6*, ved å fortelle historien med skjønnlitterære fortellergrep. Det presiseres innledningsvis at denne historien er hentet fra kongesagaene, til forskjell fra i *Midgard 6*. Etter å ha gjenfortalt denne sagafortellingen, forteller forfatterne historien om Harald og rikssamlingen, men denne gang i mindre grad preget av *Heimskringla*. De skriver også litt informasjon om Snorre selv, blant annet at han ofte fant på mye av det som står i sagaene, for å gjøre fortellingene mer spennende. På bakgrunn av dette, mener forfatterne at det ikke er sikkert at historien om Harald og Gyda er sann. Til tross for dette holder forfatterne fast ved at vi regne med at mye av det som står om de norske kongene i disse sagaene faktisk har skjedd.²⁸⁸

Når forfatterne skal skrive om bakgrunnen for rikssamlingen, og hvordan de samfunnsmessige forholdene var i Norge på denne tiden, skriver de at ”i begynninga av

²⁸⁶ Libæk, Mathiesen, Mikkelsen & Stenersen 2007

²⁸⁷ Libæk et al. 2007

²⁸⁸ Libæk et al. 2007: 100

vikingtida var Norden delt inn i mange smårike som blei styrde av høvdingar”.²⁸⁹ Denne fortellingen stemmer dårlig overens med forskere sier om forholdene i Danmark på denne tiden. Ifølge blant andre Orning, var daneriket et av de mektigste kongerikene i Nord-Europa i tidlig middelalder.²⁹⁰ Med andre ord ganske langt ifra et samfunn bestående av småriker. At Norge var et slikt samfunn, er én ting. Det er noe det er nokså bred enighet om. Men når forfatterne skriver at dette gjelder Norden, samsvarer ikke det med fagpersoners teorier om temaet. Danskekongen regjerte til og med over områder som går inn under dagens Norge i tiden rundt Haralds rikssamling.²⁹¹ Dette har blant annet blitt brukt som ankepunkt mot teorien om Haralds Vestfold-tilknytning.²⁹² Ved å skrive dette, ender forfatterne ikke bare opp med å utelate deler av historien, som i og for seg er nødvendig å gjøre når en skal formidle et historisk emne på mellomtrinnet, de ender opp med å formidle en fortelling som ifølge den oppdaterte forskningen på temaet er feil.

Ifølge forfatterne var altså Norden i begynnelsen av vikingtiden delt i mange småriker, styrt av lokale høvdinge. Harald var en av disse høvdingene, ”og som vikingar flest ville han skaffe seg meir makt, rikdom og ære”.²⁹³ Med sin store hær reiste han rundt i landet og tvang de andre høvdingene å underkaste seg. Det var mange høvdinge som ikke ville ha en konge over seg, og disse tok til våpen for å stoppe ham. Dette hjalp imidlertid lite, da Haralds seiret. Det viktigste slaget han vant, var i Hafrsfjord. Hvorfor dette var det viktigste, skriver forfattere derimot ikke noe om.

I tillegg til å legge vekt på Haralds ønske om makt som bakenforliggende motivasjon for rikssamlingen, presenterer de også teorien om at Harald ville trygge skipsleden langs norskekysten. De skriver at han ønsket få slutt på at høvdingene fra Vest- og Sørlandet plyndret handelsskip som seilet langs kysten mellom Viken, Trøndelag og Nord-Norge. Derfor så han det som nødvendig å skaffe seg kontroll over områdene langs norskekysten.²⁹⁴ I denne prosessen tok han over gårdene til flere av sine bekjempede fiender, som senere ble gjort til kongsgårder. På disse kongsgårdene utnevnte Harald årmenne, som skulle styre gårdene i hans fravær. Harald bodde ikke på noe fast sted på denne tiden, men reiste rundt fra kongsgård til kongsgård, og ble der så lenge det var nok mat og drikke til ham og hans menn.

²⁸⁹ Libæk et al. 2007: 100

²⁹⁰ Orning 2011: 110

²⁹¹ Krag 1990; Moseng et al. 2007; Orning 2011

²⁹² Krag 1990

²⁹³ Libæk et al. 2007: 100

²⁹⁴ Libæk et al. 2007: 100

Kongen sørget for at bøndene fulgte lovene, og straffet dem som ikke gjorde det. Så dro han videre.

Fortellingen som formidles i *Globus 6* kan sies å befinne seg et sted mellom *Midgard 6* og *Gaia 6*. Her er det ikke den gamle grunnfortellingen om Harald og Gyda som står i hovedfokus, som i *Midgard 6*. Samtidig er den ikke noe som nevnes i bortimot forbifarten heller, som en kan si at gjøres i *Gaia 6*. Her i *Globus 6* formidles fortellingen med tydelige narrative trekk, men ved å påpeke at Snorre ofte fant på mye av det han skrev, og at det dermed er en mulighet for at denne fortellingen ikke stemmer, gjør Libæk et al. litt mer for å så tvil om denne fortellingens troverdighet enn Aarre et al. gjør i *Midgard 6*. Samtidig er det ikke slik at de skriver at historien *er* oppdiktet, men at den *kan være* det. De presiserer i tillegg at ”likevel står det mykje om dei eldste norske kongane i sogene som vi kan rekne med har skjedd”.²⁹⁵ På denne måten etablerer forfatterne et syn på Snorres sagaer, og i dette tilfellet spesielt fortellingen om Harald og Gyda, om at de kan være både sanne og oppdiktet. Det blir nesten opp til leseren å velge. Men med utgangspunkt i tekstens ordlyd, er det den nyere grunnfortellingen, med en oppfatning av at fortellingen om Harald og Gyda er oppdiktet og at han var en vestlandskonge, som er den forfatterne i størst grad støtter opp med sin hovedfortelling.

Når det gjelder hovedfortelling, er *Globus 6* litt splittet mellom tre delfortellinger, som hver opererer med hvert sitt plott. Først formidles fortellingen om Harald og Gyda, som støttes opp av en illustrasjon og oppsummeringsbokser. Dette fortelles over to sider. Her er plottet det samme som i *Midgard 6*.²⁹⁶ Deretter starter forfatterne på en måte om igjen, ved å trekke frem Haralds maktbegjær som rikssamlingens katalysator, da han ”som vikingar flest ville han skaffe seg meir makt, rikdom og ære”, og reiste derfor rundt i landet med en stor hær og erobret det. Det tredje plottet forfatterne legger fram, er trygging av skipsleden langs norskekysten. Disse tre ulike fortellingene støtter seg på to forskjellige grunnfortellinger. Dette tydeliggjøres også ved å studere tekstens aktører. I første fortelling er Harald og Gyda to tydelige aktører, som driver handlingen fremover. I de to neste fortellingene er imidlertid alt fokus rettet mot Harald alene. Mens den første delen støtter seg på den gamle grunnfortellingen, hvor Harald og Gyda sto sentralt, og at det var hele landet som ble samlet, støtter de to andre, med Haralds maktbegjær og sikring av skipsleden i sentrum, seg til en viss grad til en nyere grunnfortelling.

²⁹⁵ Libæk et al. 2007: 100

²⁹⁶ Se fotnote 274

Samtidig er det visse trekk ved *Globus 6s* tekst om Harald og rikssamlingen som plasserer den i nærhet av den gamle grunnfortellingen, i tillegg til fortellingen om Gyda. Ett eksempel på det er at den eneste gangen forfatterne nevner rikssamlingens omfang, er under gjenfortellingen av historien om Harald og Gyda. Denne gjenfortelles som den står i sagaene, og dermed er det hele Norge det fortelles om at ble samlet. I tillegg inneholder boka tekstbokser som står ved siden av brødteksten. Disse inneholder korte oppsummeringer av hva som er innholdet i teksten på de forskjellige sidene. På siden hvor fortellingen om Harald og Gyda står skrevet, er det en boks med teksten ”Harald Hårfagre vann over dei andre høvdingane i Noreg”.²⁹⁷ I tillegg til at det presiseres ved tre anledninger i selve teksten at det var hele Norge som ble samlet til et rike, står det altså en ekstra gang i denne oppsummeringsboksen. I tillegg til dette, presenteres Harald her innledningsvis som en ”konge på Austlandet i tida krig år 900”.²⁹⁸ Dette er eneste gang forfatterne skriver noe om Haralds landsdelstilknytning. Selv om forfatterne som nevnt påpeker at Snorre diktet mye i sagaene sine, blir det aldri presentert en alternativ fortelling om hvilke områder Harald samlet og hvor han var fra enn den man finner i fortellingen om Harald og Gyda. Dermed vil det være rimelig å anta at elevene kan sitte igjen med denne fortellingen etter å ha lest hva *Globus 6s* forfattere skriver om Harald og rikssamlingen.

Disse tre fortellingene formidles på en useparert måte. Det vil si at forfatterne ikke presiserer at de er tre forskjellige teorier angående rikssamlingens bakenforliggende faktorer. En effekt av dette, kan være at elevene tror at alle tre faktisk hendte. Ett eksempel som kan vise dette, er måten de to siste fortellingene er formidlet på. Først fortelles det kort om hvordan samfunnsstrukturen var i Norge i starten av vikingtiden. Deretter berettes det om hvordan Haralds maktbegjær førte til rikssamlingen. Etter dette går forfatterne rett over på å ta for seg tryggingen av skipsleden. Måten dette er strukturert og formulert kan få elevene til å tro at Harald først samlet riket fordi han var interessert i mer makt, for så på ny å kjempe mot høvdingene som plyndret skipene langs kysten av Vestlandet.

Kort oppsummert, befinner fortellingen som formidles i *Globus 6* seg som sagt mellom den som formidles i sagaene, og den man finner i nyere forskning. Men måten forfatterne ikke avkrefter historien om Harald og Gyda på, samt gjentar flere ganger at det var hele Norge som ble samlet til et rike, gjør at det vil være nærliggende å plassere denne boka i

²⁹⁷ Libæk et al. 2007: 99

²⁹⁸ Libæk et al. 2007: 98

retning den klassiske, sagavennlige oppfatningen av Harald Hårfagre og rikssamlingen, som la grunnlaget for den gamle grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen.

4.4. Oppsummering

Denne gjennomgangen av læreverk for mellomtrinnet har påvist en tydelig variasjon i fortellingene som formidles om Harald og rikssamlingen. Her finner man den gamle grunnfortellingen representert, gjennom hovedfortellingen til *Midgard 6*, men også hovedfortelling som støtter opp om teoriene til Krag, gjennom *Gaia 6*. I tillegg finner man begge versjoner i en og samme bok, gjennom den oppstykkete hovedfortellingen i *Globus 6*.

Hva kan det så ha å si for undervisningen og elevens læringsutbytte hvilken fortelling som bli formidlet? Forskning har vist at det finnes en tydelig sammenheng mellom innholdet i lærebøkene, og hva som formidles i praksis. Christian Sæle skriver i sin doktorgradsavhandling at det er læreboken som definerer hva historieundervisning er og handler om.²⁹⁹ En spørreundersøkelse hvor mer enn 700 lærere deltok har vist at lærebøker spiller en større rolle enn alle andre ressurser for læring i deres fortolkning av læreplanen fra 2006. I tillegg viser funnene i forskningsprosjektet ARK&APP, ledet av Institutt for pedagogikk ved Universitetet i Oslo på oppdrag fra Undervisningsdirektoratet, at lærere i grunnskolen opplever papirbaserte læremidler som de mest sentrale læremidlene i deres undervisning.³⁰⁰ På bakgrunn av dette vil det være rimelig å anta at et betydelig antall elever lærer om Harald og Gyda som hovedfortelling når de skal lære om Harald og rikssamlingen på mellomtrinnet.

²⁹⁹ Sæle 2013: 209

³⁰⁰ Gilje 2016

5. Harald Hårfagres rikssamling i læreverk for videregående skole

Dette kapitlet tar for seg hvilke fortellinger lærebøker for videregående skole formidler av Harald Hårfagre og rikssamlingen. Fokuset vil ligge på samme spørsmål som i kapitlet med lærebøkene for mellomtrinnet, og Heiret et al.s fortellingsbegrep vil bli sentrale også i dette kapitlet.³⁰¹

5.1. Gir ikke slipp på yngligeætten

I Aschehougs *Tidslinjer 1* er det ett kapittel som handler om vikingtiden. Dette er delt opp i tre hoveddeler: *Plyndring, handel og bosetting*³⁰², som tar for seg vikingferdene, *Rikssamling*³⁰³ og *Kristning*³⁰⁴. I *Rikssamling* møter vi Harald og hans rikssamling i underkapitlet *Arven fra Harald Hårfagre*.³⁰⁵ Her skriver forfatterne at Harald regnes som den første rikssamleren, og at han seiret over sine fiender ”i et berømt slag ved Hafrsfjord”³⁰⁶. Dette er faktisk det eneste forfatterne skriver om selve prosessen Haralds rikssamling innebar. Ingen andre slag skildres, og heller ikke noen av Haralds fiender. De skriver imidlertid at det er mye som er usikkert når det kommer til kunnskap om Harald og hans rikssamling. Blant annet vet vi etter deres oppfatning ikke hvem han seiret over, eller hvor store områder han klarte å underlegge seg.³⁰⁷ De skriver at det man er sikrest på når det gjelder Haralds erobringer, er at han la under seg Sør-Vestlandet og Hordaland, og at Harald her hadde flere kongsgårder som han og hans menn ofte besøkte. Forfatterne peker på at det skulle ta ennå et par hundre år før konger slo seg ned i en by eller opprettet hovedstad.

Sør-Vestlandet trekkes av forfatterne frem som et sentralt område for makt og kontroll på denne tiden. Dette stammer av den viktige skipsleden som går langs denne kysten. Den som kontrollerte dette området, kontrollerte også skipstrafikken. Denne var en viktig inntektskilde på grunn av skattlegging og toll på skip som passerte. Dette området omtales av *Tidslinjer 1s* forfattere som Haralds kjerneområde. Hva hans rikssamling har innebåret utover

³⁰¹ Se fotnote 15

³⁰² Eliassen et al. 2007: 158

³⁰³ Eliassen et al. 2007: 162

³⁰⁴ Eliassen et al. 2007: 168

³⁰⁵ Eliassen et al. 2007: 163

³⁰⁶ Eliassen et al. 2007: 163

³⁰⁷ Eliassen et al. 2007: 163

dette området på Sør-Vestlandet, beskriver de som uvisst. De mener i likhet med både Moseng et al.³⁰⁸ og Orning³⁰⁹ at det kan ha dreiet seg om allianser med høvdinger i tilgrensende riker, som ga ham et teoretisk overherredømme. De skriver òg at han kan ha nedkjempet slike høvdinger, og lagt rikene deres under seg på den måten. I disse tilfellene påpeker forfatterne at Harald ikke maktet å beholde makten særlig lenge, uten å skrive noe mer om hva dette innebærer.

Eliassen et al. beskriver hvordan historikere tidligere mente at Harald samlet hele Norge til ett rike, og at hans ætt fortsatte som konger og rikssamlere.³¹⁰ De skriver for øvrig ikke noe om hva ”tidligere” vil si, altså når det var historikerne mente dette. Uansett mener de at det neppe var slik. Det Harald derimot gjorde, var ifølge forfatterne å bane vei for forestillingen om at nordmennesenes land, som det kalles i *Tidslinjer 1*, burde samles i en større enhet. Etter deres oppfatning klarte Haralds etterkommere å holde på Haralds kjerneområde, og Håkon den gode, Haralds sønn, etablerte to store lagting på Vestlandet og i Trøndelag, samt leidangen. Dette var to institusjoner som kunne fungere som samlende elementer i et rike, men ifølge forfatterne viste det seg vanskelig å etablere et varig, stabilt og uavhengig kongedømme i Norge. Mektige høvdinger og danskekongene nevnes som grunner for dette. Avslutningsvis i dette delkapitlet skrives det om hvordan danskekongene sto sterkt i Vikenområdet, og at de styrte her i lengre perioder.

Ut over dette, består boka også av forskjellige tekst- og faktabokser. Én av disse gjør rede for den norske kongsrekken fra 865 til 1066, hvor Harald Hårfagre nevnes som den første. Det som er av interesse i denne boksen, kommer imidlertid i beskrivelsen etter listen:

Årstallene er usikre, og må betraktes som omtrentlige. I tre tilfeller var det danske ”overkonger” [...]. Danskekongene allierte seg gjerne med jarlene fra ladeætten i Trøndelag. Ladejarlenes slekt ble i samtida betraktet som like kongelige som Harald Hårfagres slekt (ynglingeætten).³¹¹

Dette er første og siste gang ynglingeætten nevnes i *Tidslinjer 1*. Forfatterne skriver altså ikke noe om den myteomspunne historien rundt denne slekten, og heller ikke noe om at de ifølge *Heimskringla* holdt til i Vestfold. Dermed setter de ikke Harald i direkte kontakt med

³⁰⁸ Moseng et al. 2007

³⁰⁹ Orning 2011

³¹⁰ Eliassen et al. 2007: 163

³¹¹ Eliassen et al. 2007: 164

Vestfold, i alle fall ikke dersom leseren ikke visste dette om ynglingeætten fra før. Men i tilfeller hvor leseren kjenner til ynglingeætten og deres Vestfold-tilknytning, kan det automatisk dras en kobling mellom Harald og Vestfold. Ut over dette nevnes ikke Haralds fødested eller landsdelstilknytning i boken.

En annen slik tekstboks kommenterer til en illustrasjon hentet fra Snorres *Heimskringla*.³¹² Dette bildet er av Gyda som avviser Haralds frieri, tegnet av Christian Krohg. I bildeteksten til denne illustrasjonen står fortellingen om Harald og Gyda i korte trekk. Etter denne fortellingen tar forfatterne opp at sagaene er skrevet på 1200-tallet, og at historikere derfor er forsiktige med å bruke dem som sikre kilder, på bakgrunn av det store tidsspennet mellom hendelsene og nedskrivningen. Dette er eneste gang Snorre og hans kongesagaer nevnes i delkapitlene om Harald Hårfagre.

Som påpekt, nevner forfatterne, nærmest i forbifarten, at Harald stammer fra Ynglingeætten.³¹³ Dette bryter litt med resten av kapitlet om Harald. Med dette menes at forfatterne i stor grad ligger tett på nyere, sagakritisk forskning når det gjelder Harald og rikssamlingen. Dette glipper imidlertid når de plutselig hevder at Haralds slekt er ynglingeætten. Ved å hevde dette, tar forfatterne på mange måter et skritt tilbake til 1800-tallet eller tidlig 1900-tall. Teorien om at Harald er en etterkommer av denne slekten har blitt grundig avfeiet av de fleste historikere i senere tid.³¹⁴ Dessuten utdyper ikke forfatterne denne informasjonen for å sette denne slekten i kontekst. De nevner bare navnet, men skriver ikke noe bakgrunnsinformasjon om dem, verken landsdelstilknytning, hvem andre enn Harald det i så fall dreide seg om, eller når de levde.

Ut i fra dette kan en hevde at forfatterne sørger for at *Tidslinjer 1s* hovedfortelling befinner seg et sted mellom den gamle og den nye grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen. Eliassen et al. har skapt en fortelling hvor Harald egentlig beskrives som en vestlandskonge, da det er Rogaland og Hordaland som skisseres som kjerneområdet i riket hans. I tillegg påpeker de hvor lite troverdig Snorre er som kilde til denne fortellingen. Derfor er det nærmest paradoksalt at ynglingeætten på samme side utpekes til å være Haralds slekt.

Tidslinjer 1s hovedfortelling konstituerer Harald, på samme måte som i denne oppgavens tidligere gjennomgåtte tekster, som tekstens hovedaktør og protagonist. Han har likevel en mer tilbaketrukket rolle i denne fortellingen enn det han har hatt i de foregående tekstene. Hva som er motivasjonen bak rikssamlingen, og dermed den større sammenhengen

³¹² Sturlasson 1995: 58

³¹³ Se fotnote 311

³¹⁴ Krag 1990; Orning 2011

Haralds erobringer settes inn i, er litt uklart formidlet i denne tekstens fortelling.

Skipstrafikken ved Karmsundet beskrives som viktig og verdifull å kontrollere, men presenteres ikke som grunnen bak samlingen. Det er lagt frem på en måte som gjør at det blir opp til leseren å anta hva som var Haralds motivasjon for å samle det riket han gjorde. Som et resultat av dette blir også fortellingens plott noe uklart, da rikssamlingen ikke settes direkte inn i et klart perspektiv, eller i en større sammenheng.

Forskningslitteraturen forfatterne av *Tidslinjer 1* har benyttet seg av, bruker alle en betydelig mengde plass og fokus på Haralds fødested og landsdelstilknytning.³¹⁵ I *Tidslinjer 1* tas ikke dette spørsmålet opp én eneste gang. Det nevnes bare i svært indirekte form, når det tas opp at Harald er av Ynglingeætten, og når de skriver at det mest sannsynlig var Vestlandet som utgjorde Haralds rike. Dersom dette skal ha noen form for indikasjon i forbindelse med spørsmålet om Harald stammer fra Vestfold eller ikke, kreves betydelige forkunnskaper på emnet, da det ikke presiseres en sammenheng mellom Vestfold og Ynglingeætten. Dette gjør at fortellingen i teksten blir lite konkret i forhold til tid og rom. Forfatterne formidler betydelige mengder informasjon om Harald og rikssamlingen, men plasserer den ikke i et spesifikt geografisk område eller tidsrom.

5.2. Formidlere av den nye fortellingen?

I Gyldendals *Perspektiv* fra 2013 finner man et delkapittel med navnet *Eit kongedømme blir til*.³¹⁶ Dette tar i løpet av sine to sider for seg fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen. Fortellingen starter med historien om Harald og Gyda. Forfatterne gjengir denne fortellingen sitert fra *Heimskringla*. Videre inneholder boka et avsnitt med informasjon om Snorre, hvor det skrives at ”dei færraste historikarane i dag festar særleg lit til Snorres segn”.³¹⁷ Forfatterne starter altså med å presentere Snorres *Heimskringla* som en kilde til fortellingen om Harald og rikssamlingen, men samtidig understreker de svakhetene ved å bruke den. Det at de faktisk går så langt som å omtale det som sagn, viser at de selv ikke fester særlig lit til Snorre som kilde. Om de da sikter til at det er historien om Gyda som er

³¹⁵ Krag 1995; Sigurðsson 1999, Krag 2000

³¹⁶ Madsen, Killerud, Roaldset, Hansen & Sæther 2013: 107

³¹⁷ Madsen et al. 2013: 107

sagn, eller *Heimskringla* generelt, spesifiseres ikke. Samtidig ordlegger forfatterne seg i dette avsnittet på en måte som kan oppfattes selvmotsigende: ”kor mykje Gydas utfordring kan ha hatt å seie, veit vi lite om”.³¹⁸ Ved å formulere seg på denne måten, kan leseren oppfatte det som at Harald faktisk *fikk* en utfordring av Gyda. Dette innebærer i så fall at Gyda faktisk eksisterte, og at det var en relasjon mellom henne og Harald, hvor hun utfordret ham på en eller annen måte. Dette er noe historikere i dag stiller seg svært tvilsomme til at faktisk skjedde. Orning har som nevnt en teori angående dette spørsmålet. Han mener at Gyda kan ha vært datteren til en av Haralds fiender, og at det var grunnen til at han ikke fikk giftet seg med henne.³¹⁹ At Gyda har gitt Harald utfordringen det fortelles om i *Heimskringla*, omtales ikke som et alternativ.³²⁰

På samme side finner man et kart over Norge og store deler av Sverige. Her er de vestlige delene av Norge markert i to forskjellige nyanser av rødt; en lys og en mørkere. Den lysere strekker seg litt lengre utover kartet enn den mørke. Dette skal illustrere hvor stor del av Norge som inngikk i Haralds rike. Den mørke, og minste, delen er Harald Hårfagres rike, mens den lysere er riket forfatterne mener at Harald Gråfell regjerte over. Harald Gråfell er en sjelden nevnt historisk skikkelse når man snakker om norske konger. Han var sønn av Eirik Blodøks, dermed Harald Hårfagres sønnesønn. Dette er for øvrig eneste gang Harald Gråfell nevnes i *Perspektiv*. Bruken av ham som eksempel settes ikke inn i noen form for kontekst eller sammenheng, verken før eller siden. Det at han brukes som eksempel kan betegnes som spesielt, sett ut ifra hvor sjeldent han blir nevnt i slike sammenhenger. I tillegg var han aldri konge over Norge. Han styrte Norge på vegne av den danske kongen Harald Blåtann, som var overkonge i Norge fra 960/961 til utpå 980-tallet.³²¹ Hvorfor Harald Gråfell brukes som sammenlikning med Harald Hårfagre er uvisst, men en forklaring kan være at forfatterne hadde et ønske om å bruke et eksempel som var uvanlig og uprøvd, men at de glemte å kontekstualisere det. Effekten av dette kan være å skape mer usikkerhet knyttet til emnet enn det oppklarer.

Harald Hårfagres rike på kartet strekker seg fra Hjørungavåg på Sunnmøre til Vest-Agder, omtrent hvor man i dag finner Mandal. I tillegg viser kartet at riket ikke strekker seg langt innover i landet, men følger kysten og fjordene. I beskrivelsen av kartet skriver

³¹⁸ Madsen et al. 2013: 107

³¹⁹ Se fotnote 260

³²⁰ Orning 2011: 106

³²¹ Moseng et al. 2007: 67

forfatterne også at det var Olav Trygvasson og Olav den hellige som utvidet riket til å inkludere Østlandet.³²²

Madsen et al. skisserer kort de samfunnsmessige forholdene i Norge før rikssamlingen. Her fremgår det at det var flere forsøk på samlinger allerede tidlig på 800-tallet, men at de innebar langt ifra hele det området vi kjenner som Norge i dag. Det skrives ikke noe spesifikt om hvem som sto bak slike forsøk, men at det hovedsakelig dreide seg om to typer styringsorgan som begge hadde en form for samlende effekt på sine områder: småkonger var det ene, og organiserte tingområder det andre.

Før *Perspektiv* kommer inn på Harald og rikssamlingen, tar den for seg vikingferdene. Rikssamlingen knyttes sammen med vikingferdene via delkapitlet *Kva vikingferdene fekk å seie for rikssamlinga*.³²³ Som tittelen antyder, mener forfatterne at det var en tett sammenheng mellom vikingferdene og rikssamlingene, selv om det finnes få kilder på dette. De peker på at disse ferdene åpnet Norge mot Norden og Europa, og at dette hentet politiske impulser fra disse områdene til Norge. I tillegg var det noen slekter og høvdinger som opparbeidet seg betydelig makt og rikdom gjennom disse ferdene, slik at de kunne utvide rikene sine.

I likhet med Gyldendals grunnskolebok *Gaia 6*, trekker forfatterne i *Perspektiv* frem sikring av skipsfarten langs norskekysten som en av de viktigste grunnene til rikssamlingen. Her presenteres to teorier knyttet til denne synsvinkelen. Den første bygger på at Harald bekjempet vikinghøvdingerne på Vestlandet for å beskytte og sikre denne skipsfarten, da de krevde toll, samt plyndret skipene som kom forbi. Den andre er at det var Harald selv som var denne trusselen mot skipene, og at hans fiender på bakgrunn av dette allierte seg for å bekjempe ham.

Når dette var motivasjonen som lå til grunn for rikssamlingen, var det en samfunnsmessig endring som oppsto i siste del av 800-tallet som la til rette for at den kunne skje; dansk kongens innflytelse og makt i Norge ble betydelig svekket.³²⁴ Dansk kongen kontrollerte, gjennom norske småkonger lojale til ham, store deler av Vestfold og Vikenområdet. Forfatterne peker på at det oppsto indre stridigheter i Danmark utover 800-tallet, og dette gjorde at danske konger ikke klarte beholde grepet om Norge i samme grad som før. Denne sjansen benyttet Harald seg av, og karret til seg et større rike, da det ikke var noen konger eller høvdinger som var mektige nok til å stanse ham. Madsen et al. mener at de fleste historikere i dag er enige om danenes svekkelse i Norge var en viktig grunn til at Haralds

³²² Madsen et al. 2013: 107

³²³ Madsen et al. 2013: 108

³²⁴ Madsen et al. 2013: 108

klarte å legge under seg det riket han gjorde.³²⁵ I denne påstanden nevnes ikke noe om Moseng et al.s teori om at det var danskenes ekspansjonspolitikk i Norge lå til grunn for rikssamlingen, ved at den la til rette for opposisjonelle og samlende krefter i Norge.³²⁶

Også i *Perspektiv* presenteres slaget i Hafrsfjord som det avgjørende slaget. Dette markerte slutten på rikssamlingen. Med dette synspunktet bryter de med Krag, som mener at slaget ikke kan stadfestes på et kronologisk tidspunkt i Haralds rikssamling.³²⁷ Forfatterne skriver at det er uvisst hvem de stridende parter besto av; både Haralds allierte og fiender er i følge dem ukjente. Det de mener *er* sikkert, er at det var handelsinteresser og kontroll over skipsleden som presset fram rikssamlingen. Dette forklarer de imidlertid på en måte som kan gjøre det utfordrende å få med seg hva de faktisk mener:

Ein teori går ut på at vestnorske vikinghøvdingar truga denne handelsruta ved at dei kravde avgifter eller dreiv regelrett plyndring av skipa. Harald Hårfagre, som kan ha hatt kontroll over handelen til Vestfold, gjekk da i allianse med den mektigaste høvdingen i Trøndelag, ladejarlen. Denne alliansen la i sin tur grunnlaget for samlinga. Ifølgje en annan teori var det Haralds erobringar som truga trafikken langs kysten. Dette trugmålet fekk ladejarlen og danskekongen, som hadde interesser i Vestfold og Viken, til å slå seg saman mot Harald.³²⁸

Først og fremst kommer det ikke klart frem hva disse to teoriene fikk å si for selve rikssamlingen. De skriver at Harald kan ha hatt kontroll over handelen til Vestfold, og at han gikk i allianse med ladejarlen. Denne alliansen la grunnlaget for rikssamlingen. Hvordan gjorde den det? Og dersom Harald allerede kontrollerte handelen til Vestfold, hvorfor var det da nødvendig med en allianse for å trygge denne skipsleden? Innebærer ikke det å kontrollere handelen fra Vestlandet til Vestfold at handelsruta er trygg? I teori nummer to skriver de at ladejarlen slo seg sammen med danskekongen, mot Harald. Hva fikk dette å si for rikssamlingen? På hvilken måte la dette grunnlag for et ønske om en rikssamling? Det kan tolkes dithen at forfatterne mener at det var ladejarlen og danekongen Harald kjempet mot i Hafrsfjord. Det er i så fall en uvanlig innfallsvinkel, som ikke har blitt nevnt i noen av de

³²⁵ Madsen et al. 2013: 108

³²⁶ Se fotnote 223

³²⁷ Se fotnote 173

³²⁸ Madsen et al.2013: 108

verkene gjennomgått tidligere i denne oppgaven. Alt dette er spørsmål som blir stående tilsynelatende ubesvarte.

Forfatterne av *Perspektiv* oppgir ikke hvilken litteratur de har brukt til å skrive verket sitt, men de følger forskere som Hans Jacob Orning og Claus Krag relativt tett når det gjelder synet på utstrekningen på Haralds rike. Madsen et al. trekker frem Jæren og Sør-Vestlandet som kjernen i riket, men at det i tillegg omfattet Sogn og Fjordane, Hordaland, Rogaland og deler av Agder. Ifølge dem er Harald den første rikssamleren vi vet navnet på, takket være skaldekvad og sagaer, men de legger vekt på at han samlet på langt nær hele dagens Norge.³²⁹ I tillegg til dette skriver de at Harald ikke utviklet et sentralisert styre, og heller ikke noen hovedstad. Han hadde ikke noe administrasjonsapparat, og heller ingen politi- eller rettsmakt, og hans maktgrunnlag var hirden. Denne brukte han for å markere sin makt, ved å sammen med denne reise rundt på gårdene i riket sitt. Inntektsgrunnlaget hans besto av handel, og konfiskert gods han tok fra beseirede fiender.³³⁰ De nevner ikke at de ved å reise rundt på kongsgårdene, på veitsler, påla innbyggerne på disse storgårdene å holde dem med mat og drikke til de dro videre.

Avslutningsvis om Harald tar forfatterne opp hans overherredømme. Her fremgår det at han hadde direkte kontroll i sitt kjerneområde på Sør-Vestlandet, mens i de tilstøtende områdene måtte han inngå allianser med høvdingene som styrte der. Forfatterne sammenlikner denne formen for overherredømme med forholdet mellom patroner og klienter i Romerriket.³³¹ Forfatterne påpeker at denne form for overherredømme var en skjør og ustabil styringsform. Haralds rike ble holdt sammen av hans personlige makt og kontaktnett.³³²

Madsen et al. har med *Perspektiv* skapt et verk som i stor grad følger den nye fortellingen om Harald og rikssamlingen, ved å ligge tett på nyere forskning. Det er med andre ord en hovedfortelling som formidler en versjon av rikssamlingen der Harald samlet Vestlandet, og ikke hele landet. Fortellingen om Gyda brukes sannsynligvis som en sidefortelling for å tilføre fortellingen et skjønnlitterært preg. I tillegg er det sannsynlig at elevene lærte om denne fortellingen på barneskolen, og at ved å repetere denne friskes

³²⁹ Madsen et al. 2013: 109

³³⁰ Madsen et al. 2013: 109

³³¹ Patroner, mektige personer i Romerriket, sørget for beskyttelse, orden og gaver til klienter, som var laverestående personer i samfunnet, hvis oppgave var å gi valgstøtte til patronen, slik at de beholdt sin makt og status.

³³² Madsen et al. 2013: 109

forkunnskapene på emnet opp.³³³ Når det gjelder spørsmålet om Harald landsdelstilknytning, tar ikke forfatterne et klart standpunkt til dette. De omtaler ham riktignok som en vetlandskonge, og det kan da være naturlig å anta at de dermed mener at det var her han var fra, og startet rikssamlingen sin fra. I tillegg nevner de ikke Vestfold som et alternativ, bortsett fra når de tar opp sikringen av skipsfarten langs norskekysten. I den sammenhengen hevder forfatterne at Harald hadde kontroll over handelen til Vestfold. Det nevnes altså ikke noe om at Harald skal være derfra. Det vil da være naturlig å anta at forfatterne ikke ser på Haralds Vestfold-tilknytning som et troverdig alternativ.

Perspektivs hovedfortelling inneholder ikke mange tydelige aktører bortsett fra Harald. Han fungerer ikke som noen protagonist i denne fortellingen, fordi teksten ikke bygger på en kronologisk, narrativ fortelling på samme måte som de andre verkene. Det er ikke noen beskrivelse av for eksempel slaget i Hafrsfjord som kan bidra til å sette ham inn i en helterolle i fortellingen. Her spiller han en mindre fremtredende rolle i en større prosess. I likhet med Holmsen,³³⁴ er det de samfunnsøkonomiske forholdene som spiller nøkkelrollen i rikssamlingsprosessen, ikke Haralds personlige driv. Bokas fortelling presenterer i tillegg to ulike versjoner, i likhet med Holmsens utvikling i dette spørsmålet:³³⁵ den første er at Harald allierer seg med ladejarlen for å sikre skipsleden, mens den andre er at ladejarlen allierer seg med danskekongen for å sikre skipsleden mot Haralds erobringer. Disse to alternativene til grunnlaget for rikssamlingen legger også til rette for to forskjellige plott. I begge plottene er det en stor del av det økonomiske grunnlaget i datidens samfunn som er objektet, og setter handlingen inn i en større sammenheng.

5.3. En avkreftelse av Snorre?

I motsetning til de andre læreverkene gjennomgått i denne oppgaven, har ikke Cappelen Damms *Alle tiders historie* et eget kapittel eksplisitt for vikingtiden. Dette emnet kommer inn

³³³ *Perspektivs* forfattere fastslår imidlertid tidspunktet for slaget i Hafrsfjord til 872. Dette er årstallet Snorre opererte med i *Heimskringla*, men det er langt fra sikkert at det faktisk var da slaget fant sted, og historikere opererer i dag stort sett med langt mindre sikre årstall.

³³⁴ Se fotnote 139

³³⁵ Se fotnote 180

under kapitlet *Norsk mellomalder*, som tar for seg perioden 800-1536.³³⁶ Dette kapittelet består av flere delkapitler, og et av disse er *Frå høvdingdømme til rikssamling*.³³⁷ Her tar forfatterne blant annet for seg Harald Hårfagre og hans rikssamling.

Innledningsvis i dette delkapitlet forteller Heum et al. om hvordan samlingen av Norge fra mange småkongeriker og høvdingdømmer til ett kongerike var en prosess som gikk over det meste av tidlig middelalder, og at det ifølge Snorre var Harald som startet rikssamlingen. På slutten av 800-tallet slo han mange småkonger fra Vestlandet i slaget i Hafrsfjord. Deretter greide han å vinne overherredømme i Norge.³³⁸

Under avsnittet *Rikssamlingen – kvifor?*³³⁹ tar Heum et al. opp de bakenforliggende årsakene til rikssamlingen. Først gjør forfatterne rede for den versjonen man finner i sagaene, og som også er nevnt i alle de foregående lærebøkene gjennomgått i denne oppgave: historien om Harald og Gyda. Denne gjenfortelles i korte trekk, før forfatterne skriver at ”her møter vi forfatteren Snorre, for dette er nok helst rein dikting”.³⁴⁰ Det forfatterne ser på som en mer sannsynlig motivasjon, var Haralds ønske om mer rikdom og makt. Heum et al. peker på at det i tidlig middelalder var færre høvdingseter på Vestlandet enn i resten av landet, hvor Harald hadde sitt kjerneområde. Dette kan ifølge Heum et al. tyde på at noen høvdinger allerede hadde utvidet sine riker ved å erobre andres. På bakgrunn av dette var det etter forfatternes oppfatning regionale samlinger før Haralds rikssamling. En annen årsak for rikssamlingen hevder Heum et al. kan være et behov for en overordnet organisering etterhvert som befolkningstallet økte og landet ble mer utbygget. De peker på at det foregikk liknende samlingsprosesser i mange andre land på denne tiden, for eksempel Frankrike og England. Dette kan ha sendt impulser til Norge, og inspirert til samling der. Heum et al. nevner ikke noe om sikring av skipsleden og handelen langs norskekysten som en utløsende faktor for rikssamlingen, selv om dette er en teori mange ledende forskere på emnet stiller seg bak.

Alle tiders historie har en egen type tekstbokser, kalt *fortid og forklaring*. Her tas det for seg ulike emner som det går i dybden på. I delkapitlet om Harald er det en slik boks, med tittelen *Harald Hårfagre og Vestfold*,³⁴¹ hvor spørsmålet om Haralds tilknytning til Vestfold tas opp. Først presenteres hva som hevdes av Snorre i *Heimskringla*, at Harald var sønn av

³³⁶ Heum, Moum & Teige 2013

³³⁷ Heum et al. 2013: 112

³³⁸ Heum et al. 2013: 112

³³⁹ Heum et al. 2013: 112

³⁴⁰ Heum et al. 2013: 112

³⁴¹ Heum et al. 2013: 113

Halvdan Svarte, som var konge i Vestfold, og hørte til Ynglingeætten. Forfatterne trekker frem at historikere i dag regner det som lite trolig at Halvdan regjerte over Vestfold, siden *Heimskringla* skiller seg fra andre sagaer på dette temaet. Heum et al. peker på at det er mye som tyder på at Halvdan først og fremst var konge på Opplandene, men at Snorre gjorde ham til konge i Vestfold for å hevde norsk herredømme over dette området, i en periode hvor danskekongen mente han hadde historisk krav på disse områdene. Her ligger læreboken tett på Krag's banebrytende synspunkt fra 1990.³⁴² Heum et al. skriver at danskekongene styrte Viken-området i store deler av tidlig middelalder. De hevder videre at splittelsen i det danske kongeriket på 800-tallet trolig gjorde det mulig for Harald Hårfagre å utvide sitt rike. De presiserer at det imidlertid er lite trolig at Harald vant herredømmet over Viken.

I avsnittet *Vestlandsrike* beskriver forfatterne Haralds rike, og hvor kjerneområdet i dette var. Her fremgår det at dette var på Vestlandet, hvor de mener han trolig styrte direkte, mens han i andre deler av landet hadde en indirekte form for makt, gjennom overherredømme. Dette gjaldt blant annet i Trøndelag. I kjerneområdet opprettet Harald flere kongsgårder, blant annet ved å ta de fra beseirede fiender. På disse gårdene utnevnte han årsmenn, som skulle styre gården i hans fravær, og kreve inn det forfatterne kaller veitsle, som de mener var mat og drikke årsmennene krevde inn som skulle forsyne kongen og hans menn når de kom til gården.³⁴³

Foruten brødteksten er det òg et kart over Norge, som skal illustrere utstrekningen på Haralds rike.³⁴⁴ Kartet inkluderer deler av det vestlige Sverige, og Norge omtrent fra Nordland og sørover. Haralds rike er markert med grønn farge. Dette området strekker seg fra Lofoten og ned langs kysten, til området hvor man i dag finner Kristiansand. Riket strekker seg ikke stort lengre inn i landet enn lengden på fjordene, og intensiteten på fargen svekkes jo lenger inn i landet man kommer. Den mest intense markeringen finner man på Vestlandet, i området rundt nordlig Rogaland, Hordaland og Sogn. Områdene med sterkest intensitet på fargen skal representere de områdene Harald hadde mest direkte form for makt, mens jo svakere fargen blir, desto svakere blir makten.

Alle tiders historie er den av bøkene gjennomgått i denne oppgaven som er mest konsekvent i beskrivelsen av historien om Harald og Gyda. Ved å skrive ”her møter vi

³⁴² Se fotnote 191

³⁴³ Veitsle beskrives av blant annet Moseng et al. og Orning som selve gjestebudet, ikke navnet på varene som kreves inn fra bøndene.

³⁴⁴ Heum et al. 2013: 112

forfatteren Snorre, for dette er nok rein diktning”,³⁴⁵ er det ikke mye tvil om at forfatterne mener at dette er oppspinn. ”Forfatteren Snorre” er en henvisning til en faktaboks om Snorre tidligere i boken,³⁴⁶ hvor forfatterne argumenterer mot å bruke *Heimskringla* som kilde. Der skriver de at det kan være vanskelig å skille forfatteren Snorre fra historikeren Snorre. Ved å ordlegge seg som forfatterne gjør i denne sammenhengen, formidles en hovedfortelling om Harald og rikssamlingen som skiller seg klart fra den man finner i sagaene, og i noen av lærebøkene gjennomgått i denne oppgaven.

Heum et al.s fortelling skiller seg fra de andre bøkene beregnet for den videregående skolen i beskrivelsen av Haralds rikes utstrekning. De to foregående bøkene, *Perspektiv* og *Tidslinjer 1*, forteller at det hovedsakelig innebar Hordaland og Rogaland. I *Alle tiders historie* viser som sagt kartet som skal illustrere Haralds rike at det gikk så langt nord som til Lofoten. De er imidlertid alle enige om at hans rike ikke inkluderte området rundt Vestfold og Viken.

Fortellingen om Harald Hårfagre og rikssamlingen som formidles i *Alle tiders historie* er en omfangsrik og relativt nyansert fortelling, som inkluderer mange forskjellige aspekt ved rikssamlingen, ikke bare selve hendelsesforløpet. Hovedfortellingen består ikke av en sammenhengende, kronologisk fortelling, men av flere del- og sidefortellinger. Eksempler på slike er fortellingen om Harald og Gyda, hvor også Snorres troverdighet som kilde inkorporeres. En annen er tekstboksen om Harald og Vestfold.³⁴⁷ I likhet med blant annet Gyldendals *Perspektiv*, består *Alle tiders histories* fortelling av flere potensielle plott. Først er det Haralds maktbegjær som legges frem som den utløsende faktoren bak rikssamlingen. I et slikt tilfelle er det Harald som er hovedaktør, og han vil fungere som en klar protagonist i en slik fortelling, iallfall dersom en ikke ser på maktbegjær som noe negativt. Det andre plottet som beskrives, befinner seg i motsatt retning i forhold til synet på Haralds rolle som person i rikssamlingsprosessen. I dette tilfellet er det store endringsprosesser i samfunnet som gjør rikssamlingen nødvendig. Forfatterne trekker frem at folketallet økte og landet ble mer utbygd, og at det dermed ble nødvendig med en organisering av samfunnet. I denne versjonen har Harald en klart mer perifer rolle, og hans personlige maktbegjær trekkes ikke frem som betydningsfullt.

Disse to plottene representerer to tydelig forskjellige syn på historien. Det ene lener seg på det man finner i eldre historikers tekster, hvor Haralds personlige egenskaper og

³⁴⁵ Heum et al. 2013: 112

³⁴⁶ Heum et al. 2013: 103

³⁴⁷ Se fotnote 341

pågangsmot trekkes frem som avgjørende bakenforliggende faktorer for rikssamlingen, mens den andre heller mer mot holdninger representert blant annet av Holmsen, hvor det er de samfunnsmessige forholdene og prosessene som vektlegges. Som en overordnet påvirkning trekkes samlingsprosessene i andre europeiske land inn. Denne påvirkningen trekkes frem som avgjørende for begge de potensielle plottene.

5.4. Oppsummering

Når lærebøkene beregnet for videregående skole nå er gjennomgått, har det vist seg at det ikke er et like polarisert forhold mellom hvilke hovedfortellinger som blir formidlet fra bok til bok, og hvilke grunnfortellinger disse støtter, som det var i grunnskolebøkene. Man finner riktignok betydelig variasjon, som for eksempel i skildringen av utstrekningen i Haralds rike, der forfatterne av *Tidslinjer 1* og *Perspektiv* fortalte at riket dreide seg om Hordaland og Rogaland, mens forfatterne av *Alle tiders historie* operer med at det dreide seg om kyststrøkene fra Lofoten til dagens Kristiansand. Man finner også variasjon i skildringen av Snorres relevans og troverdighet når det gjelder å bruke hans kongesagaer som berettende kilder. Alle de tre bøkene tar for seg fortellingen om Harald og Gyda. Mens det i *Perspektiv* og *Tidslinjer 1* antydes nokså forsiktig at det er en mulighet for at denne historien kanskje ikke stemmer helt, avkreftes den temmelig konsist i *Alle tiders historie*. Men bortsett fra slike relativt små detaljer som er ulike, støtter de tre bøkene opp om den samme, nye grunnfortellingen. *Tidslinjer 1* hevder riktignok, litt ut av det blå, at Harald er en etterkommer av Ynglingeætten. Om dette dreier seg om en enkel glipp fra forfatterens side, eller om de faktisk mener dette, er uvisst. Men med tanke på at denne påstanden ikke utbroderes, har den ikke så mye å si for den hovedfortellingen som formidles til elevene. Dersom denne opplysningen skal prege den informasjonen man sitter igjen med om Harald og rikssamlingen, krever det som sagt forkunnskaper på emnet, der en vet at ynglingeætten angivelig regjerte i Vestfold. Med andre ord vil det mest sannsynlig ikke gjøre at elevene sitter igjen med den gamle grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen, til tross for at denne opplysningen på mange måter drar bokas hovedfortelling i den retning.

Etter gjennomgangen av lærebøkene til grunnskolen ble det referert til forskningsprosjektet ARK&APP,³⁴⁸ som viste at lærebøkene spilte en større rolle enn andre læremidler i undervisningssituasjoner i grunnskolen. Den samme undersøkelsen viste at lærerne på videregående skole benyttet seg av lærebøkene i mindre grad enn på grunnskolen. Likevel spiller lærebøkene fortsatt en viktig rolle i undervisningssituasjonen i videregående skole; i omtrent i halvparten av lærernes undervisning var det lærebøkene som var den primære kunnskapskilden.³⁴⁹ Man kan altså anta at den fortellingen om Harald og rikssamlingen man finner i lærebøkene i stor grad finner veien ut i klasserommene også i den videregående skolen.

³⁴⁸ Se fotnote 300

³⁴⁹ Gilje 2016

6. Konklusjon

Analysen av forskningslitteraturen har vist hovedsakelig to ting. For det første fantes det lenge én grunnfortelling om Harald og rikssamlingen. Denne grunnfortellingen ble etablert av Snorre, og går ut på at Harald samlet hele Norgesveldet under seg til ett kongerike, hvor han slo sine siste fiender i det avgjørende slaget i Hafrsfjord. I tillegg fortelles det at han stammet fra Vestfold, og var etterkommer av ynglingeslekten, som hadde vært konger i Vestfold flere generasjoner før ham. Det var også her han startet sin eroblingsprosess fra. Denne fortellingen, som i hovedsak er Snorres versjon, ble hovedelementet i den vitenskapelige historiefortellingen om Harald Hårfagre som Holmsen representerte. Men noen element av Snorres fortelling fikk ikke plass hos faghistorikerne, som historien om Gydas utfordring og samekvinnen Snøfrid. Disse ble sett på som oppdiktet av forfatteren selv, og ble dermed ikke en del av grunnfortellingen. *Fagerskinna* forteller til en viss grad samme fortelling som *Heimskringla*, ved at Harald blir konge over alle nordmenn. Men *Fagerskinnas* forfatter nevner verken Vestfold eller Ynglingeslekten. Dermed skiller de to sagaverkene seg fra hverandre på en måte som gjør at de ikke forteller den samme hovedfortellingen, og grunnfortellingen har utviklet seg hovedsakelig fra Snorre. *Heimskringla* er også betydelig større i omfang enn *Fagerskinna*, og går dermed mer i dybden på de forskjellige temaene .

Historikere som Holmsen anså Snorres grunnfortelling som var troverdig, og utbedret detaljer i denne til å passe sine tilnærminger til historiefaget. Holmsen mente det var samfunnsmessige forhold som lå bak som utløsende årsak for rikssamlingen, heller enn Haralds personlige driv og maktbehov.³⁵⁰ Derfor så Holmsen til skipsleden langs norskekysten, og mente det var sikringen av denne som drev Harald til å samle det riket han samlet. Han formidlet med det en hovedfortelling som ikke var identisk med den fortalt i *Heimskringla*, men samtidig ikke så ulik at den brøt med grunnfortellingen på temaet. Denne grunnfortellingen ble ved flere anledninger stilt spørsmål ved og diskutert,³⁵¹ men ble likevel stående som den historikere forholdt seg til i arbeidet med Harald og rikssamlingen.

I 1990 ble oppfatningen om at Harald stammet fra Vestfold tatt opp i en tidsskriftsartikkel av Krag, og inkludert fem år senere i *Aschehougs Norgeshistorie*. I hans

³⁵⁰ Når det er sagt, var også Holmsen opptatt av de positive egenskapene Harald besatt som person, noe som kommer tydelig frem i avslutningen av kapitlet om Harald og rikssamlingen: "må han selv [Harald] ha vært den veldigste kriger og den ubendigste herskernatur". Holmsen 1938: 141

³⁵¹ Se fotnote 145

hovedfortelling er Snorres versjon blitt til en konstruksjon. Harald var egentlig var fra Vestlandet. Han mener at formålet med denne konstruksjonen var å etablere Vestfold som et norsk maktsentrum, hvor den norske kongemakten hadde stått sterkt i flere generasjoner, som et motargument mot danskekongens historiske krav på området. Krag stiller seg også tvilende til fortellingen om slaget i Hafrsfjord, både dets betydning; etter hans oppfatning finnes det ikke belegg for å knytte til noe fast trinn i rikssamlingen, og Haralds rolle. Han mener i tillegg at Haralds rike ikke dreide seg om mer enn Vestlandet.

Krags nye hovedfortelling på emnet ble raskt akseptert blant hans samtidige fagfeller. Analysen av Moseng et al. viser at Krags argument har satt spor, både ved at forfatterne siterer ham i sin tekst, men i tillegg ved at de forteller en hovedfortelling hvor man ser spor av Krags argument og teorier. Moseng et al. er imidlertid mer forsiktige og hypotetiske i sine fremleggelse, og stiller flere spørsmål ved de forskjellige temaene enn de besvarer. Dette verket er forfattet for å brukes som undervisningsverk i historie ved norske høyskoler og universitet, som det eneste i denne oppgaven. I tillegg er det skrevet av fire forskjellige forfattere, i motsetning til de andre verkenes ene forfatter. Dette kan være med på å forklare den problematiserende og antagende skrivemåten kapitlet om Harald Hårfagre og rikssamlingen bærer preg av. Det å lære å stille kritiske spørsmål ved historie, og ikke å slå fast at det finnes en sann historie, er egenskaper det legges stor vekt på i høyere utdanning innen historie. Dette oversiktsverket er forøvrig det eneste av de gjennomgåtte i denne oppgaven som trekker frem at dansk ekspansjon i Norge på ha skapt motkrefter som en utløsende årsak for rikssamlingen. Moseng et al. befinner seg på bakgrunn av at de ved flere tilfeller argumenterer for både den gamle grunnfortellingens oppfatninger, og Krags hovedfortelling, i en mellomposisjon mellom disse fortellingene.

Orning holder seg til en mer direkte formidlingsform. Hans verk inneholder en hovedfortelling som ligger tett på Krag. Han fjerner seg umiddelbart fra den gamle grunnfortellingen, ved innledningsvis å slå fast at Haralds tilknytning til Vestfold var en myte, konstruert av Snorre. Han mener også at riket Harald samlet var begrenset til Vestlandet. Angående slaget i Hafrsfjord, presenterer Orning to muligheter: at Harald kom fra Sogn og kjempet mot høvdingene på Sør-Vestlandet for å erobre riket deres, eller at Harald allerede var etablert på Sør-Vestlandet, og kjempet mot danskekongen, eller hans norske underkonger fra Viken, som ville forhindre at Harald ble for mektig. At Harald kjempet i Hafrsfjord som en østlandskonge presenteres ikke som et alternativ.

Utviklingen i fortellingen om Harald og rikssamlingen i disse fire oversiktsverkene, kan sies å ha gått fra å være helt og fullt basert på hovedfortellingen i Snorres *Heimskringla*,

til å bli så å si helt løsrevet fra den. Samtidig viser Orning at det ikke nødvendigvis er alt som avfeies som oppspinn.³⁵² Det er også andre element ved grunnfortellingen som er uendret, som at Harald var sønn av Halvdan Svarte, og at det sto et stort og viktig slag knyttet til Haralds rikssamling i Hafrsfjord. Forfatterne av de tre nyeste oversiktsverkene; Krag, Moseng et al. og Orning, enige om at Haralds personlige makt var avgjørende for å holde riket han erobret samlet. Analysen av oversiktsverkene har også vist at de to avgjørende spørsmålene om Haralds landsdeltilknytning og rikssamlingens omfang har blitt gitt nye svar, etterhvert som Krag's teorier har blitt akseptert.

Analysen av lærebøkene viste tydelige forskjeller mellom bøkene beregnet for grunnskolen og de beregnet for videregående skole. Dette kan sies å være lite overraskende, da elever på videregående skole er minst fem år eldre enn dem i 6. Trinn, og dermed kommet lengre i den kognitive utviklingen. Denne ulikheten består hovedsakelig i at det går mer i detalj i fortellingen som formidles i bøkene for videregående skole. De samfunnsmessige forutsetningene som presenteres som bakenforliggende årsaker legges frem på en mer kompleks måte i bøkene for videregående skole enn de for mellomtrinnet. Dette gjenspeiles også i tekstmengden: lærebøkene for mellomtrinnet hadde gjennomsnittlig 457 ord brødtekst til å formidle fortellingen om Harald og rikssamlingen,³⁵³ mens bøkene for videregående hadde 817 ord hver.³⁵⁴

Mer overraskende er det også stor variasjon mellom bøkene for mellomtrinnet. Aschehougs *Midgard 6* baserer sin fortelling utelukkende på en liten del av Snorres fortelling, om Harald og Gyda, som attpåtil er en fortelling de fleste historikere avfeier som en oppdiktet myte. I denne fortellingen presiseres det i tillegg flere ganger at det er hele Norge som samles til ett rike. Bakgrunnen for rikssamlingen skisseres som en kjærlighetsfortelling, hvor Harald samler hele Norge for å få sin Gyda. Harald stammer her fra Vestfold, og er etterkommer av ynglingeætten. Dette er en bok som støtter fullstendig opp om den gamle grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen.

I Cappelen Damms *Globus 6* presenteres flere potensielle bakgrunner for rikssamlingen, uten at disse skilles tydelig mellom. Snorres fortelling om Gyda er en av disse, men her presiseres det imidlertid at mye av det Snorre skrev er oppdiktet. I tillegg formidler boken en fortelling som ligger tett opp til hovedfortellingene hos Krag og Orning, bortsett fra at det ikke presiseres hvilket rike Harald erobret, og det finnes det som kan tolkes som

³⁵² Se fotnote 260

³⁵³ *Midgard 6*: 372 ord, *Gaia 6*: 489 ord, *Globus 6*: 511 ord

³⁵⁴ *Alle tiders historie*: 701 ord, *Perspektiv*: 868 ord, *Tidslinjer 1*: 884 ord

antydninger om at det var hele Norge som ble samlet. Dermed er heller ikke *Globus 6s* hovedfortelling løsrevet fra den gamle grunnfortellingen, og befinner seg som et resultat av dette et sted mellom den gamle og den nye grunnfortellingen om Harald og rikssamlingen.

Gyldendals *Gaia 6* er den av grunnskolebøkene som holder seg nærmest den nye fortellingen om Harald og rikssamlingen. Der fortelles det at Harald vokste opp i Sogn, og at det var trygging av skipsleden som var motivasjonen bak rikssamlingen. Fortellingen om Gydas utfordring stemples langt på vei som et eventyr, og Haralds rike beskrives å strekke seg fra Sunnmøre til Oslofjorden, som er betydelig mindre enn de to andre grunnskolebøkene.

Analysen av lærebøkene viste at det er mindre variasjon mellom bøkene beregnet for videregående skole når det gjelder hvilken grunnfortelling bøkens hovedfortellinger baserer seg på. Selv om det er variasjon i bøkens innhold og omfang, er fortellingene som formidles der relativt samstemte i forhold til dem man finner i bøkene for mellomtrinnet. Der er det ingen av bøkene som opererer med en teori om at Harald samlet hele Norge til ett rike. To av bøkene; Aschehougs *Tidslinjer 1* og Gyldendals *Perspektiv* mener at det var sikringen av skipsleden som var motivasjonen bak rikssamlingen. Cappelen Damms *Alle tiders historie* skiller seg ut på dette spørsmålet, ikke bare fra de andre lærebøkene, men også fra fortellingene i oversiktsverkene, ved å hevde at det var behovet for en overordnet samfunnsorganisering som følge av økt befolkningstall som lå til grunn for Haralds rikssamling.

Analysen viste også at det til en viss grad fortelles samme fortelling i et forlags bok beregnet for mellomtrinnet, og samme forlags bok beregnet for videregående skole. Unntaket er Aschehoug forlag med sine to læreverk *Midgard 6* og *Tidslinjer 1*. Der er det en betydelig forskjell i fortellingene som formidles. *Midgard 6* baserer seg utelukkende på det som fortelles i *Heimskringla*, spesielt historien om Harald og Gyda. *Tidslinjer 1* er den av bøkene for videregående skole som er mest radikal når det gjelder utstrekningen på Haralds rike, ved å hevde at det bare dreide seg om Hordaland og Rogaland. Dermed formidler Aschehougs to bøker to vidt forskjellige fortellinger, som ikke støtter opp om samme grunnfortelling.

I samtlige av tekstene som er gjennomgått i denne oppgaven, er det to temaer som står uendret i deres fortelling: de har samme hovedaktør og objekt. Hovedaktøren er Harald Hårfagre. Det er han som har tekstens hovedfokus, og er den som sørger for utvikling og endring i tekstens fortelling. Han fungerer også svært ofte som tekstenes protagonist. Objektet er rikssamlingen. Denne fremstilles i varierende format i de forskjellige tekstene, alt etter hvilket plott den settes inn i, og hvilke forhold som lå til grunn. Men felles for alle er at den er

en abstrakt endringsprosess over tid, og legger grunnlaget for fortellingenes handlingsforløp.³⁵⁵

Denne oppgaven har fokusert på en side ved Harald Hårfagre og rikssamlingen som sjelden vies særlig plass: *fortellingen*. Den har vist at denne fortellingen inneholder betydelige variasjoner, som et resultat av den historiografiske utviklingen som følge av historikers syn og teorier på emnet. Oppgaven har også vist hvordan forskning etablerer en ny hovedfortelling og hvordan denne litt etter litt blir akseptert og tatt opp i nyere fremstillinger. Gradvis blir det etablert en ny grunnfortelling. Analysen viser imidlertid også at det tar tid å etablere nye grunnfortellinger i lærebøker, og særlig kan det se ut til å ta lang tid i grunnskolens lærebøker. Her er fremdeles Snorres grunnfortelling levende. Dette kan være fordi Snorres kjærlighetsfortelling om Harald og Gyda har en særlig sterk appell til elever på barneskolen, og at det dermed er tatt med av pedagogisk hensyn.

Krags artikkel i 1990 presenterte en ny hovedfortelling om dette temaet, og på bakgrunn av tilslutningen denne etterhvert har fått, både av historikere og i undervisningslitteratur, kan en med god grunn hevde at en ny *grunnfortelling* om Harald og rikssamlingen har blitt skapt.

³⁵⁵ Heiret et al. 2013: 27

Litteratur

Aarre, T., Flatby, B. Å., Grønland, P. M. & Lunnan, H. (2007). *Midgard 6*. Oslo: Aschehoug

Andersen, A., Rosland, S., Ryymin, T. & Skålevåg, S. A. (2015). *Å gripe fortida : Innføring i historisk forståing og metode*. Oslo: Det norske samlaget

Antagonist. (2018, 20. februar). I Store norske leksikon. Hentet 26. april 2018 fra <https://snl.no/antagonist>

Bagge, S. (2010). *From Viking Stronghold to Christian Kingdom*. København: Museum Tusulanum Press

Bagge, S. (2002). Mellom kildekritikk og historisk antropologi. Olav den Hellige, aristokratiet og rikssamlingen. *Historisk tidsskrift*, 81 (2-3), 173-212. Hentet fra <http://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/638/Mellom%20kildekritikk%20og%20historisk%20antropologi..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Bagge, S. (1996). Udsigt og innhogg : 150 års forskning om eldre norsk historie. *Historisk tidsskrift*, 1996 (1), 37-77. Hentet fra <https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/641/Udsigt%20og%20innhogg.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Bagge, S. (1991). *Society and Politics in Snorri Sturlusson's Heimskringla*. Berkley: University of California press

Bangstad, T. R. (2017). Nærvær og presentisme: om synet på fortiden i nyere historieteori. *Tidsskrift for kulturforskning*. 16(2):31-45. Hentet fra <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/12191/article.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Bratberg, Ø. (2016). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm akademisk

Bøe, J. B. (2006): *Å lese fortiden : Historiebruk og historiedidaktikk*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Det norske kongehus (2013). *Rikssamling*. Hentet fra

<http://www.kongehuset.no/artikkel.html?tid=27627&sek=26978>

Eliassen, J., Engelién, O., Eriksen, T. L., Grimnes, O. K., Skovholt, L. & Sprauten, L. (2007). *Tidslinjer 1 – Historie VG2*. Oslo: Aschehoug

Gilje, Ø. (2016). Læremidler og ressurser for læring – betydningen av struktur og progresjon. *Bedre skole* (2), 17-22. Hentet fra <http://utdanningsforskning.no/artikler/laremidler-og-ressurser-for-laring--betydningen-av-struktur-og-progresjon/>

Göteborgs Universitet (2018). *Lars Lönnroth*. Hentet fra <https://lir.gu.se/kontakt-oss/emeriti/lars-lonnroth>

Haavardsholm, J. (2004). *Vikingtiden som 1800-tallskonstruksjon* (Doktorgradsavhandling). Universitet i Oslo, Oslo

Heiret, J., Ryymin, T., Skålevåg, S. A. (red.). (2013). *Fortalt fortid – norsk historieskriving etter 1970*. Oslo: Pax forlag

Heum, T., Moum, T., Teige, O. (2013). *Alle tiders historie*. Oslo: Cappelen Damm

Holm, D., Røsholdt, O., Utklev, A.-E. (2007). *Gaia 6 elevbok – samfunnsfag for barnesteget*. Oslo: Gyldendal.

Holmsen, A. (1938). *Norges historie – Fra de eldste tider til eneveldets innførelse i 1660*. Oslo: Gyldendal norsk forlag

Hødnebo, F. (1961). *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid : 6 : Gästning-hovedgård*. Oslo: Gyldendal

Hødnebo, F. (1959). *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid: 4 Epistolarium-frälsebonde*. Oslo: Gyldendal

Jørgensen, G. (2005, 25. november). Med Snorre skulle landet bygges. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/x4dqX/Med-Snorre-skulle-landet-bygges>

Karlsen, Espen. (2015, 1. oktober). Historia Norwegie. I Store norske leksikon. Hentet 31. oktober 2017 fra https://snl.no/Historia_Norwegie.

Karmøy kommune. (1993). *Rikssamlingen og Harald Hårfagre. Historisk seminar på Karmøy 10. og 11. juni 1993*. Karmøy: Karmøy kommune

Krag, C. (1993). Hvem var Harald Hårfagre? *Rikssamlingen og Harald Hårfagre*. 32-40.

Krag, C. (1995). *Norges historie bind 2*. Oslo: Aschehoug

Krag, C. (1990). Vestfold som utgangspunkt for Norges rikssamling. *Collegium medievale*, 1990(2), 179-195.

Krag, C. (2000). *Norges historie fram til 1319*. Oslo: Universitetsforlaget

Libæk, I., Mathiesen, T., Mikkelsen, R., Stenersen, Ø. (2007). *Globus 6 : Samfunnsfag*. Oslo: Cappelen Damm

Lund, E. (2016). *Historiedidaktikk – en håndbok for studenter og lærere*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lönnroth, L. (2002). Dreams in the sagas. *Scandinavian studies*, 74 (4). 455-464. Hentet fra <http://web.a.ebscohost.com/galanga.hvl.no/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=7ec3f862-0a68-48bf-8fda-1fbbe6fe3c45%40sessionmgr4006>

Madla Historielag (2018). *Sverd i fjell*. Hentet fra <https://madla-historielag.no/sverd-i-fjell/>

Madsen, P. A., Killerud, I. H., Roaldset, H., Hansen, A. B., Sæther, E. (2013). *Perspektiv*. Oslo: Gyldendal

Moseng, O. G., Opsahl, E., Pettersen, G. I., Sandmo, E. (1999). *Norsk historie 750-1537*. Oslo: Universitetsforlaget

Orning, H. J., «Harald Hårfagre – en vestlandskonge». Hentet 14. nov. 2017 fra <http://www.norghistorie.no/vikingtid/artikler/0815-harald-harfagre-en-vestlandskonge.html>.

Orning, H. J. (2011). *Norvegr*. Oslo: Aschehoug

Protagonist. (2018, 20. februar). I Store norske leksikon. Hentet 26. april 2018 fra <https://snl.no/protagonist>

Sigurðsson, J. V. (1999). *Norsk historie 800-1300*. Oslo: Det norske samlaget

Stugu, O. S. (2013): *Historie i bruk*. Oslo: Det norske samlaget

Sturlasson, S. (1968). *Snorre Sturlasson Kongesagaer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Sæle, C. (2013). *Den rette historien* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Bergen, Bergen

Thagaard, T. (2010). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget

Titlestad, T. (Red.). (2007). *Fagerskinna*. Hafrsfjord: Saga bok

Utdanningsdirektoratet. (2015). Læreplan i samfunnsfag (SAF1-03). Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemaal-etter-7.-arssteget>

Weidling, T. R. (2018, 20. februar). Historiografi. I Store norske leksikon. Hentet 24. april 2018 fra <https://snl.no/historiografi>

White, H. (2003). *Historie og fortelling : Utvalgte essay*. Oslo: Pax forlag